

ილუმინაციული

„მოქიოს წვიმის“ ქალაქი

„ქაჩოვანი
შინდელი“
მისივე ხელი

ილიას ბაჩუაძის
ილუმინაციული
და სტაციონარული
საინჟინერო

ხელოვნების
სახეობა –
ინჟინერული
გრაფიკა

ბიურო
საბურთალოს
რაიონი

საფეხბურთო
„დინამო“
საბურთალოს

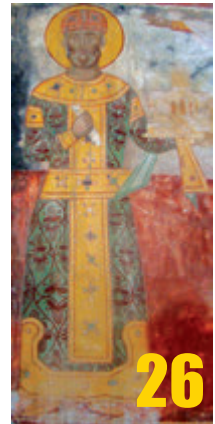
ყველა ილუმინაციული
ილუმინაციული ხელოვნება

კონსტრუქციული გრაფიკული
დავით აღმაშენებლის
8 ნომერი

ნომერი 1

ფასი 3 ლარი

ნიმუში „ისტორიკონსტრუქციული“ ფორმატ – 5 ლარი

სახიჩვი

ახალი ამბები
 ხეოვსის პირამიდის ახალი საილუმინაციონი **6-7**
 საფრანგეთის პირველი გუბერნი მუჟის თაბი „ამოცნობილია“ **8-9**
 ნორვეგიაში მინერალური აღმოჩენა **10**

საეკონომიკო საზღვრები
 როგორ გააჩუქეს ორჯონიძეებს და სტალინმა საინჟინრო **11-13**

ახელოობა
 პავი – „ოქროს ღვივის“ ძალაში **14-20**

სისხლიან ნაპაღეზზე
 კავკასიულთა ტრაგედია **21-25**

ელინ ელმინატი
 დავით IV აღმაშენებელი **26-33**

ბიოგრაფიები
 რაინის მიღები – საფრანგეთის უკანასკნელი დედოფალი **34-37**

უახლოესი სამსახური
 ქართველი პავი ირანში **38-41**

42

53

59

50

68

84

78

სახიკვეი

მეოხე ბოფლიო ოფის ეო
 „ქართველი ზინფლეი“ **42-49**

ბონანის იხომი
 ჯონ მორბანი – ფულის მკეთეველი
 ყველაზე სრულყოფილი „მანქანა“
 მსოფლიოში **50-52**

ჩველებითი სახითი
 სასამართლო... მკლმსის უოში **53-58**

ღისაუნი
 ღიდი იყო მოურავი?
 ბიორბი სააკაბის ორი სხე **59-67**

სმოვიბა
 რამაზ ჩნიკვაკე: არტიტი ჟუნფია,
 ისე არ მინებებთ თავს,
 გული არ ღასფეღს... **68-71**

ჩაუბანის სანეზი
 ჩანეზი **72-77**

სომხის იხომი
 საფმსბურთო „ღრა(კ)მატიემის“
 სათავეებთან **78-82**

სკანვორდი **83**

იხომილი ტუიონი
 კიდეკაც ღანიზრღეზიან **84-90**

ჩვენს ხელში სწავლა

წარმოშობით ქართველებმა, მაგრამ სულითა და საქმიანობით რუსმა პოლიტიკოსებმა, სერგო ორჯონიკიძემ და იოსებ სტალინმა, ყველაფერი გააკეთეს, რათა საქართველოს თავისი ძირძველი ისტორიული ტერიტორიები – საინგილო და ლორე ჩამოსცილებოდა. რატომღაც ქართველ საზოგადოებაში ხშირად გაიგონებთ, რომ ეს გადაწყვეტილება მხოლოდ სერგო ორჯონიკიძემ მიიღო. „ისტორიანის“ მკითხველს მინდა განვუმარტო: არსებული დოკუმენტებით დასტურდება, რომ 1921 წლის ივლისში კავკასიის ბიუროს იმ სხდომებს, სადაც კავკასიის რესპუბლიკებს შორის ტერიტორიათა გაშიჯვნა წყდებოდა, იოსებ სტალინიც ესწრებოდა.

საბჭოთა იმპერიაში ყოფნა მხოლოდ საქართველოსთვის არ ყოფილა ტრაგედია. დიდი მსხვერპლი გაიღეს ჩრდილოეთი კავკასიის ხალხებმაც. განსაკუთრებით, ჩაჩნებმა და ინგუშებმა. 1944 წლიდან გერმანელებთან თანამშრომლობის საბაბით ინგუშები სამშობლოდან აყარეს და შუა აზიაში გადაასახლეს. საბჭოთა მთავრობის გადაწყვეტილებით ინგუშეთის ნაწილი საქართველოს შემოერთდა და იქ ქართველები ჩაასახლეს. საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1956 წლის გადაწყვეტილებით, ინგუშებს სამშობლოში დაბრუნების უფლება მიეცათ. რაოდენ გასაოცარიც უნდა იყოს, მათ ნაფუძარზე დახვედრილმა ქართველებმა გადასახლებიდან ჩამოსულ ინგუშებს მზრუნველობის ხელი გაუწოდეს, ქონება გაუყვეს და ყოველგვარი ექსცესების გარეშე საქართველოში გამობრუნდნენ.

საბჭოთა აგრესიამ ათიათასობით ქართველი გადახვეწა ევროპასა თუ ამერიკაში. ერთ-ერთი მათგანი იყო მიხეილ კედი. ალბათ ბევრ თქვენგანს უნახავს სტევენ სპილბერგის გახმაურებული დრამა „შინდლერის სია“, რომელმაც შეიძინა ოსკარი დაიმსახურა. ეს ფილმი ცნობილი ავსტრალიელი მწერლის, თომას კენელის არანაკლებ გახმაურებული წიგნის, „შინდლერის კიდობნის“ ეკრანიზაციაა. სიუჟეტი კი ერთდროულად მძიმეცაა და გასაოცარიც, თუ როგორ შეძლო ერთმა გერმანელმა მეწარმემ, დაღუპვისგან ეხსნა 1200-მდე ებრაელი... მაგრამ ბევრმა როდი იცის, რომ თურმე ქართველებსაც გვეყოლია „ჩვენნი შინდლერი“ — მიხეილ კედი, რომელმაც ათასობით ებრაელი იხსნა ნაცისტთა სამსჯავროსგან.

სმითხად ბაიბოძე, ხომა ზაქათაძისა და ცოხას ანაჩიბა მხოლოდ მოხრონიძის სინდისზეა, ანა ახ ახის...

ისტორიულ-შემეცნებითი ჟურნალი
„ისტორიანი“

მთავარი რედაქტორი
ჯაბა სამუშია

რედაქტორი

გელა გურგენიძე

სტილისტი-რედაქტორი
ელენე სალარიძე

არტრედაქტორი
რეზო თხილიშვილი

სარედაქციო კოლეგია:
ალექსანდრე ბოშიშვილი
ოქროპირ ჯიქური
ნინო ჯაფარიძე

კორექტორები:
ნანა მაჭავარიანი
ნინო აბესაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, იოსებძის ქ. №49
ტელ.: 38-13-72, 38-02-45

სარეკლამო განყოფილება
ტელ.: 37-78-07, 38-78-70

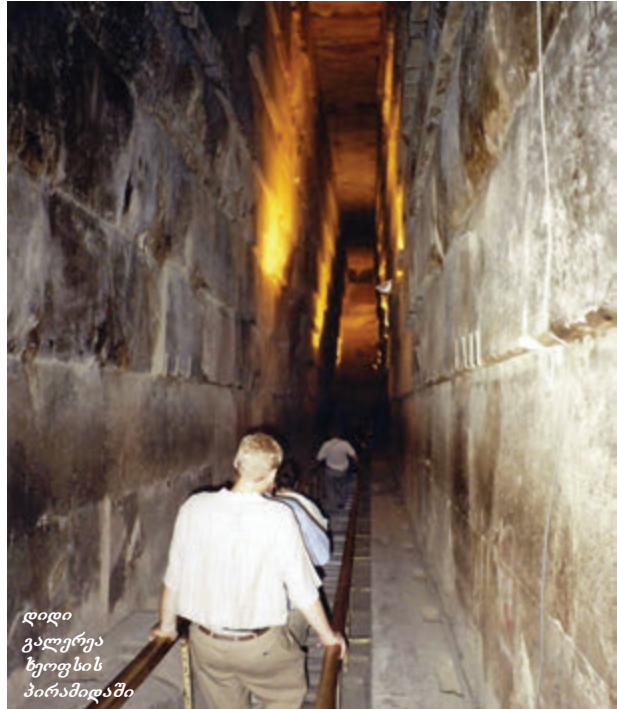
e-mail: istoriani@palitra.ge

ჟურნალი გამოდის თვეში ერთხელ

რედაქციის ნებართვის გარეშე
მასალების გადაბეჭდვა აკრძალულია

სეოფსის პირამიდის ახალი საიდუმლოებანი

ფრანგი არქიტექტორი ჟან-პიერ პოუდინი ამტკიცებს, რომ გიზის დიად პირამიდას, რომელიც სეოფსის პირამიდის სახელითაა ცნობილი, ორი საიდუმლო ოთახი უნდა ჰქონდეს, რომელთა არსებობის შესახებ ამ დრომდე არავინ არაფერი იცოდა. მეცნიერი ვარაუდობს, რომ ამ ოთახებში აუჯი ინახება, რომელიც გარდაცვლილ ფარაონს იმ ქვეყნად უნდა „გამოეყენებინა“.

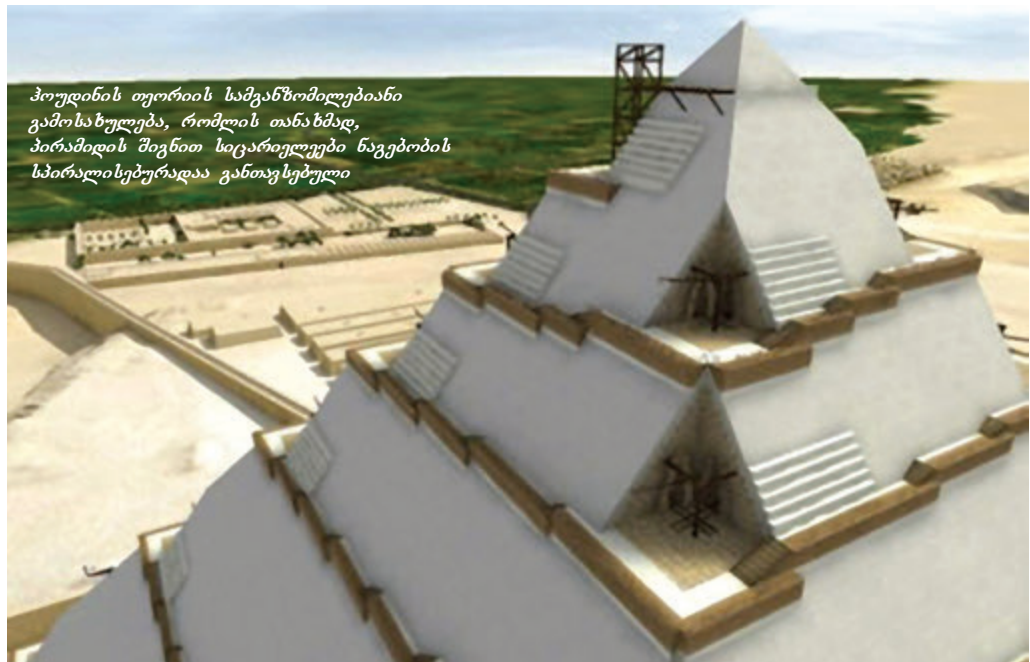
დიდი გალერეა სეოფსის პირამიდაში

ძველი მშენებლების საიდუმლოებანი უკვე 5 ათასწლეულზე მეტია, მკვლევრებს მოსვენების საშუალებას არ აძლევს. „მსოფლიო საოცრების“ აგება XXI საუკუნის სატვირთოებითა და ჰიდრაულიკური ამწეებითაც კი არ იქნებოდა ადვილი. 147-მეტრიანი კონსტრუქცია 2,5-დან 15 ტონამდე წონის დეტალებისგან შედგება.

პასუხი კითხვაზე — როგორ მოახერხეს მშენებლებმა ძველი წელთაღრიცხვის XXVI

საუკუნეში პირამიდის აგება, ფარაონ სეოფსის ერთგულმა მსახურებმა მოძავლ თაობებს თავსატეხად დაუტოვეს.

ამ თავსატეხში გარკვევა პირველად ბერძენმა ისტორიკოსმა ჰეროდოტემ სცადა. ეგვიპტე მან ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 450 წელს მოინახულა. ისტორიკოსმა ივარაუდა, რომ მონები ლოდებს ერთი საფეხურიდან მეორეზე ხისგან დამზადებული სამშენებლო მანქანებით სწევდნენ. თუმცა არ განუმარ-

პოუდინის თეორიის სამგანზომილებიანი გამოსახულება, რომლის თანახმად, პირამიდის შივნიტ სივარდილეუბი ნაგებობის სპირალისებურადაა განთავსებული

ტავს, რა სახის მანქანა შეიძლება ყოფილიყო.

პირამიდების მშენებლობის გამოცანის ამოხსნა ჩვენს დროში ერთგვარ ინტელექტუალურ შეჯიბრად იქცა. პიპოთუნა მრავალია და ყველა ორიგინალური. ერთნი მიიჩნევენ, რომ ლოდებს საპაერო გველების დახმარებით სწვენენ. მეორენი ირწმუნებიან, რომ პალმის ნაცრის, დაფშენილი ქვიშაქვისა და მდინარე ნილოსის წყლიდან მიღებული სპეციალური გამათხვეიერებლისგან დაშნადებული ნარევი მაღლა სათლებით აჰქონდათ და ლოდის ფორმის სპეციალურ ყალიბში ასხამდნენ.

ფრანგი ქიმიკოსი ჟოზეფ დავიდოვიცი იმასაც კი ამტკიცებდა, რომ ერთ-ერთ ასეთ ხელოვნურ ლოდში ადამიანის თმაც იპოვა. თუმცა მას არავინ დაუჯერა.

არიან ისეთებიც, ვინც პირამიდების მშენებლობაში „ეჭვმიტანილად“ უცხოპლანეტელებს მიიჩნევენ. ისინი ფიქრობენ, რომ მშენებლებს პირამიდების აგება აიძულეს ან ასწავლეს, მაგრამ მათ საკუთარი ანტიგრავიტაციული ტექნიკით დაეხმარნენ.

ბრავიტაციული ანომალიები

საფრანგეთის აეროკოსმოსური კვლევების ცენტრის არქივში, თითქმის 20 წლის განმავლობაში მტვერი ედო 1986 წელს განხორციელებული ექსპერიმენტის შედეგებს, რომლის მიზანიც ხეოფსის პირამიდის მიკროგრაფიკული ანომალიების აღმოჩენა იყო.

ჟან-პიერ პოუდინის განცხადებით, ექსპერიმენტის შედეგები მოწმობს, რომ პირამიდის შიგნით არსებობს სიცარიელები, რომელიც ნაგებობაში სპირალისებურად არის განთავსებული.

„მაშინ ამას ახსნა ვერ მოუძებნეს, მაგრამ ახლა სპირალების განლაგება სავარაუდო საყრდენებს შევადარე და ისინი ერთმანეთს ემთხვევა. გამორიცხული არ არის, რომ საყრდენები კედლიდან ორ-სამ მეტრში ახლაც შენარჩუნებულია. საჭიროა ევკლიტელები დაფარწმუნოთ, რომ ამ საყრდენებამდე მივალწიოთ, თუნდაც პირამიდის ერთ-ერთი მხარის გახვრეტით“, — ამბობს ფრანგი არქიტექტორი.

6,4 მლნ ტონიანი კოლოსი

პირამიდა ნაწილობრივ უკვე ჩამოშლილია და მისი სიმაღლე ახლა არაა 147, არამედ 137,2 მეტრია. სიგანე კი 230 მეტრი. ნაგებობის მოცულობა დაახლოებით 2521000 კუბური მეტრია. საძირკვლის ფართობი — 53 ათასი კვადრატული მეტრი. წონა კი 6,4 მლნ ტონაა.

კონსტრუქცია ქვის 2,3 მლნ კუბისგან შედგება. მათი საშუალო წონა 2,5 ტონაა. არის მძიმე, 15-ტონიანი ლოდებიც.

გიზის პირამიდა ძველი წელთაღრიცხვის XXVI საუკუნეში, ფარაონ ხეოფსის პერიოდში (ძვ.წ. 2590-2568 წწ.) ააგეს. ის მსოფლიოს შვიდ საოცრებათაგან ერთ-ერთია და მათგან ერთადერთი, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია.

„ვერონიუსის“ მასალების მიხედვით

ფრანგი არქიტექტორი ჟან-პიერ პოუდინი ხეოფსის პირამიდის კედლებთან

მეფე ანრი IV-ის
მკვლელობის სცენა

საფრანგეთის პირველი გურბონი მეფის თავი „ამოსწოვილია“

საფრანგეთის მეფე ანრი IV, როგორც იქნა, სიმშვიდეს „მოიპოვებს“. ბურბონთა დინასტიის დამფუძნებლის ნაწილებს, კერძოდ, ბალზამირებულ თავს სენ-დენის ბაზილიკაში გადაასვენებენ. მისი ნამდვილობა ფრანგ ექსპერტთა ჯგუფმა დაადასტურა, რომელსაც ცნობილი პათოლოგ-ანატომი ფილიპ შარლე ზელმძღვანელობდა.

სამი წლის წინ სწორედ შარლემ გაარკვია, რომ შინონის ციხესიმაგრეში არა ჟანა დ'არკის ნაწილები, არამედ ეგვიპტური მუმიის ნარჩენები ინახებოდა.

ჟურნალისტი შტეფან გაბე, რომელმაც მონარქის თავი ერთ-ერთი ანტიკვარის საცავში შემთხვევით აღმოაჩინა, ყვება:

„გვითხრეს, რომ მასალის არარსებობის გამო დნმ-ის ანალიზი შეუძლებელი იყო. მხოლოდ მას შემდეგ ამოვისუნთქეთ შუებით, რაც ანთროპოლოგებმა კომპიუტერის დახმარებით, თავის ქალის მაკეტით შექმნეს სახის ციფრული მოდელი. ეს ანრი IV-ის ორეული იყო. ხალიც ზუსტად იმ ადგილას ჰქონდა, სადაც ანრი IV-ს, ისეთივე იარა ტუნზე. სწორედ მაშინ დაუეჯერეთ, რომ შესაძლოა ეს მართლაც რალაცას ნიშნავდა“.

ფილიპ შარლე: „ანრი IV-ის დნმ-ის ნიმუში მართლაც არ გვექონია, მაგრამ არაერთი სხვა მტკიცებულების შეგროვება მოვახერხეთ. 30-მდე მტკიცებულება მაინც გვაქვს, რომ ეს ანრი IV-ის თავია და არ არსებობს არც ერთი არგუმენტი, რომელიც საწინააღმდეგოს დაამტკიცებდა. ამიტომ ჩვენს დასკვნაში დარწმუნებული ვართ“.

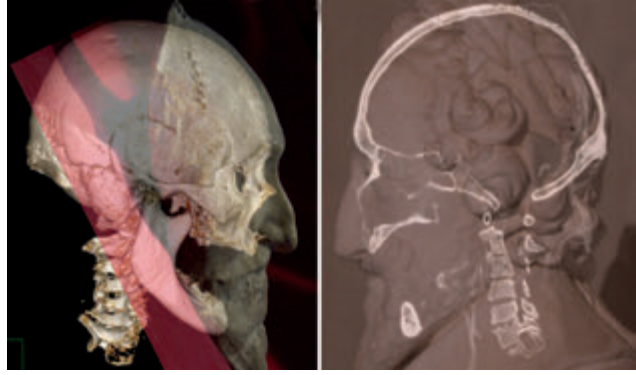

ანრი IV-ის თავის ქალისგან აღდგენილი გამოსახულება

ბურბონთა დინასტიის დამაარსებელი, ანრი IV დიდი ნავარელი, 1589 წელს საფრანგეთის ტახტზე ასვლამდე რელიგიურ ომებში იყო ჩართული. 1598 წელს მისი წყალობით დადებული ნანტის ედიქტი პროტესტანტების რელიგიის თავისუფლების გარანტი გახდა, რამაც საფრანგეთში სამოქალაქო ომს ბოლო მოუღო.

გამეფების შემდეგ მან რწმენა კალვინიზმიდან კათოლიკობაზე შეიცვალა, ქვეყნის პოლიტიკური ინტერესებიდან გამომდინარე. საფრანგეთის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული მეფე როგორც მისი მმართველობის პერიოდში, ასევე შემდეგაც, ანრი ქვეშევრდომთა კეთილდღეობაზე ზრუნავდა და იმ დროისთვის უჩვეულო რელიგიურ ტოლერანტობას იჩენდა. მეტსახელად „ანრი დიდს“ საფრანგეთში ხანდახან „კეთილ მეფე ანრის“ უწოდებდნენ, ან „მწვანე გალანტს“ მექალთანეობის გამო.

ანრი IV-ის სახელი ეწოდა არქიტექტურის სტილს, რომელსაც ის მფარველობდა. პარიზის მრავალი ღირსშესანიშნაობა ანრი IV-ის აგებულია, მათ შორის ახალი ხიდი, ვოგეზთა სასახლე და ლუვერის დიდი გალერეა.

საფრანგეთის პირველი ბურბონი მონარქი კათოლიკე ფანატიკოსმა ფრანსუა რაგალიაკმა 1610 წელს მოკლა. ანრი IV პარიზთან ახლოს, სან-დენის სამეფო ბაზილიკაში დაკრძალეს. 1793 წელს რევოლუციის მომხრეებმა ყველა მონარქის, მათ შორის ანრი IV-ის საფლავიც დაარბიეს და საძვალედან ნაწილები ამოყარეს.

მონარქის მოკვეთილი თავი ერთ-ერთმა მონარქისტმა გადაძალა. ის ერთი კოლექციონერიდან მეორის ხელში რამდენჯერმე გადავიდა...

„სი-ნეტის“ მასალების მიზეზით

ნორვეგიაში ვინიპოგაში აღმოაჩინეს

ნორვეგიელმა არქეოლოგებმა ნეოლითის ხანის პომპეის ანალოგი აღმოაჩინეს. ქვეყნის სამხრეთ ნაწილში მდებარე ქალაქ კრისტანსენთან ნაპოვნია დასახლება, რომლის ასაკიც 5500 წელია. როგორც წესი, ქვის ხანის დასახლებული პუნქტები ცუდად არის ხოლმე შემონახული, მაგრამ ამ ნასახლარმა ჩვენამდე შესანიშნავ მდგომარეობაში მოაღწია. იმის წყალობით, რომ ქვიშის მეტრიანი ფენა ფარავდა.

ოსლოს უნივერსიტეტთან არსებული კულტურის ისტორიის განყოფილების თანამშრომლები მდინარე ტოპდელსელვსა და ჩრდილოეთის ზღვას შორის ციხესიმაგრის მსგავს ნაგებობას წააწყდნენ. 30-მეტრიანი კედელი ქვიშის, ლამისა და თიხის ნარევისგანაა აგებული. მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ ის ხის საფუძველს ემყარება. ნაგებობების ნაწილი მასიური ქვებისგანაა დამზადებული. ისინი აქ შორიდან უნდა მოეტანათ.

აღმოჩენილია ჭურჭლის ნამსხვრევები, რომელთაგან ბევრის აღდგენა შესაძლებელია.

ძაბრისებრი თასის კულტურის პერიოდის ნიმუში, დაცულია ოსლოს მუზეუმში

ისინი მდიდარია ორნამენტებით, ძირითადად თოკის ანაბეჭდებით. ამან საშუალება მისცა მეცნიერებს დასახლება გვიანნეოლითური ძაბრისებრი თასების კულტურისთვის მიეკუთვნებინათ, რომელიც ვეროპის ჩრდილოეთში ძვ.წ. 4000-2700 წლებში იყო გავრცელებული.

ძაბრისებრი თასების კულტურის უძველესი ნიმუშები ხასიათდება სფერული ფორმითა და ცუდად დიფერენცირებული ყელით (მიანხლოებით ძვ.წ. 4450 წ.) უფრო გვიანდელ კლასიკურ ფაზაში (ძვ.წ. 3700-3300 წწ.) გაბატონდა ორნამენტები მკაფიო პროფილირებით. გვიან ფაზაში (ძვ.წ. 3300-3100 წწ.) ჭურჭლის პროფილები გახდა უფრო რბილი, გლუვი და ორნამენტებით უფრო მდიდარი, როგორიცაა თოკის ანაბეჭდები.

თავად დასახლება ძვ.წ. 4000-3600 წლებში არსებობდა, მაგრამ სეზონური იყო. ამკარაა, რომ ადამიანები აქ თავის ნივთებსა და ჭურჭელს იმ იმედით ტოვებდნენ, რომ მათ გამოეყენებას შემდეგშიც შეძლებდნენ. მაგრამ მოხდა რაღაც კატასტროფა, რომლის შესახებაც მეცნიერებს ზედა ფენა მიანიშნებს.

სინამდვილესთან ყველაზე ახლოს უნდა იყოს ვერსია, რომ დასახლება მომიჯნავე მდინარემ დატბორა და ჩახურგა. არსებობს მტკიცებულებები, რომ ყველაფერმა მეტად სწრაფად მოხდა. კატასტროფის შემდეგ ადამიანებს ამ დასახლებაში აღარ უცხოვრიათ.

დასახლებას რამდენიმე ათასი კვადრატული მეტრი ეკავა. თუმცა არქეოლოგებმა ჯერ მხოლოდ 500 მეტრი გათხარეს. რადგან ლამი და თიხა ხეს კარგად ინახავს, იმედოვნებენ, რომ ღირებულ მასალას მიაკვლევენ.

Discovery News-ის მასალების მიხედვით

როგორ გააჩუქეს ორჯონიკიძემ და სტალინმა საინგილო

აზერბაიჯანის დემოკრატიული რესპუბლიკის არმიის ალღუმი

1918 წლის 26 მაისს, ამიერკავკასიის ფედერაციის დაშლის შემდეგ საქართველოს მსგავსად დამოუკიდებლობა აზერბაიჯანმაც გამოაცხადა. 28 მაისს თბილისში, მთავარმმართველის ყოფილ სასახლეში ამიერკავკასიის ფედერაციის სეიმში აზერბაიჯანის დეპუტაცია და საზოგადოების წარმომადგენლები შეიკრიბნენ. კრებამ ერთხმად მიიღო აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობის აქტი. აირჩიეს მთავრობა, რომელიც მოგვიანებით სამუშაოდ ბაქოში გადავიდა.

1919 წელს პარიზის სამშვიდობო კონფერენციაზე, ამიერკავკასიის სხვა რესპუბლიკების დარად, აზერბაიჯანის მთავრობამაც წარადგინა თავისი მოთხოვნები და საგანგებო მოხსენება, რომელშიც აღნიშნული იყო, რა საზღვრებში ესაზღვრებოდა მუსავატების მმართველ პარტიას მოძავალი აზერბაიჯანის რესპუბლიკის არსებობა. მოხსენების მიხედვით, „აზერბაიჯანის საზღვრებში უნდა მოქცეულიყო საინგილო (ზაქათალა), ბორჩალოს მაზრა, ახალციხის მაზრა, ბათუმის ოლქი. მაშასადამე, უძველესი ქართული ტერიტორიების გარდა, აზერბაიჯანი მოითხოვდა, აგრეთვე, მესხეთს ბათუმიურთ“ (ვიქტორ ნოზაძე).

ადვილი მისახვედრია აზერბაიჯანულ პოლიტიკოსთა გათვლა. ისინი იმ ქართულ პროვინციებს ადებდნენ ხელს, რომლის მოსახლეობას მუსლიმი ქართველები შეადგენდნენ. ამდენად, მათი მოთხოვნა უპირველესად რელიგიურ პრინციპებს ემყარებოდა. ამასთანავე, ამ მოთხოვნის შესრულების შემთხვევაში აზერბაიჯანს ზღვაზე გასასვლელი ეძლეოდა, რაც ესოდენ ესაჭიროებოდა ამ ქვეყანას.

საერთოდ, როგორც აზერბაიჯანი, ასევე სომხეთიც, ყოველთვის ცდილობდა თავისი ტერიტორიული პრეტენზიები საქართველოს მიმართ ისე ჩამოეყალიბებინა, რომ წარმატების შემთხვევაში ზღვაზე გასასვლელი მოეპოვებინათ.

1920 წლის აპრილში აზერბაიჯანში საბჭოთა რეჟიმი დამყარდა. 28 აპრილს აზერბაიჯანის კომუნისტური პარტიის ცკ-ის „თხოვნით“ რუსეთის მთავრობამ ბაქოში ჯარი შეიყვანა და თავისი დიქტატურა დამყარა. ამავე დროს, აზერბაიჯანის რეკომმა აზერბაიჯანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის შექმნა გამოაცხადა.

1920 წლის 7 მაისს, მოსკოვში ხელი მოეწერა რუსეთსა და საქართველოს შორის საზავო

წითელი არმიის შესვლა ბაქოში. 1920 წ.

ხელშეკრულებას, რომლითაც რუსეთმა ოფიციალურად აღიარა ზაქათალის ოლქი საქართველოს შემადგენლობაში. ხელშეკრულების მე-4 მუხლში ვკითხულობთ: „რუსეთი ვალდებულია, უეჭველად ცნოს საქართველოს შემადგენლობაში: ზაქათალისა და სოხუმის ოლქები“.

სერგო ორჯონიკიძე

ვინაიდან იმხანად ბაქოში რუსეთის პროტექტორატის „ქვეშ“ მყოფი საბჭოთა მთავრობა იყო მოკალათებული, ამ უკანასკნელმა, ბუნებრივია, ცნო ზაქათალის ოლქი საქართველოს შემადგენლობაში. 1921 წლის 21 თებერვალს მიღებულ „საქართველოს კონსტიტუციაში“ უკვე ერთმნიშვნელოვნად იყო მითითებული, რომ ზაქათალის ოლქი წარმოადგენდა საქართველოს განუყოფელ ნაწილს და მას ადგილობრივ საქმეებში ავტონომიური მმართველობის უფლება ენიჭებოდა.

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ აზერბაიჯანს, სომხეთის მსგავსად, არ გამოუჩენია დიდი ენთუზიაზმი სადავო ტერიტორიების შემოსაერთებლად, ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის სადავო საზღვრების მოსაწესრიგებლად.

1921 წლის 2 მაისს რკ(ბ) ცკ-ის კავკასიის ბიურომ შექმნა საგანგებო, შემათანხმებელი კომისია, რომლის 26 ივნისის სხდომის ოქმში ვკითხულობთ: „კომისია გადადის მორიგი საკითხის — საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის საზღვრის გაკვების საკითხის განხილვაზე. ზაქათალის ოლქისა და ყარააზის უბნის სა-

კითხვებზე შემდეგი მოდუსი შეიმუშავეს: პოლიტიკური მოსაზრებით, აზერბაიჯანის სსრ პრეტენზიას არ აცხადებს, იურიდიულად ცნოს და დაუმტკიცოს თათარ გლეხებს, რომ მათ უდავოდ უფლება აქვთ, ფაქტობრივად, ისარგებლონ იმ მიწებით (სადოურებითა და სხვა საფარგულებით), რომლებსაც მეფისა და მენშევიკების რეჟიმის დროს ფლობდნენ“ (აღნიშნული დოკუმენტი მოიძია ცნობილმა ქართველმა ისტორიკოსმა ლევან თოიძემ და პირველად მან შემოიტანა ქართულ ისტორიოგრაფიაში).

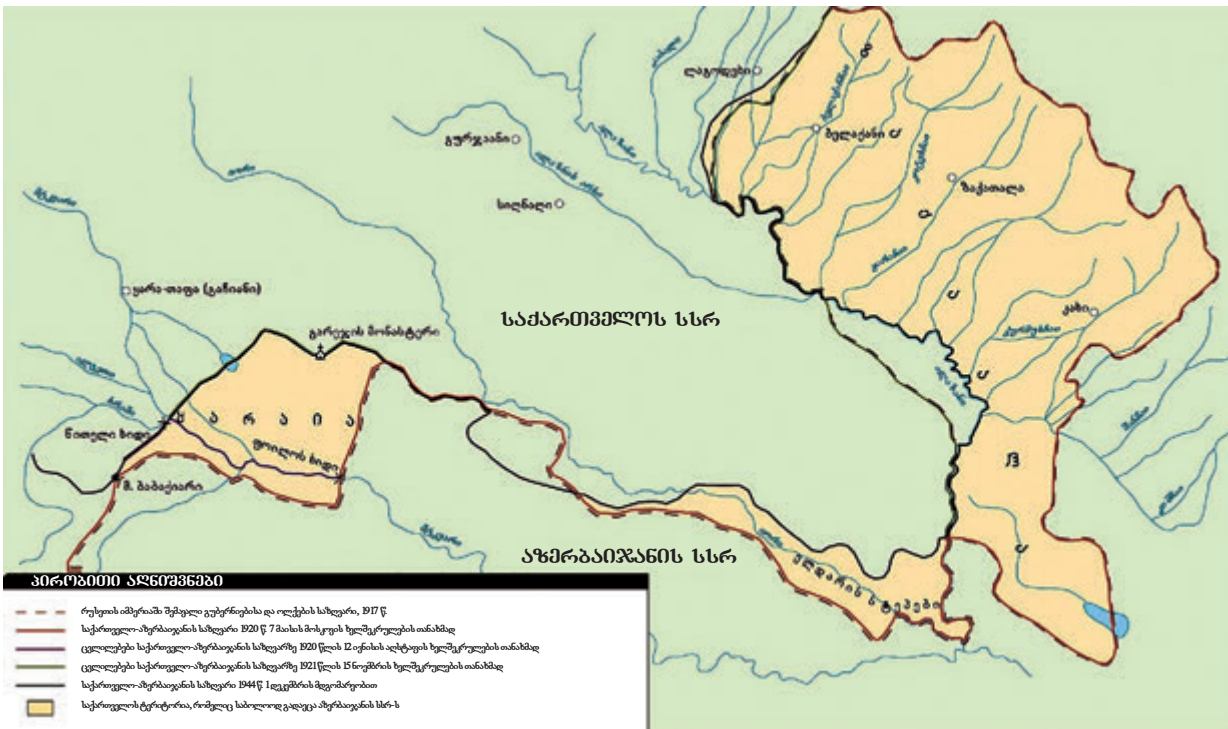
თითქოს ამ ჩანაწერიდან ისე ჩანს, რომ აზერბაიჯანის სსრ-ს ტერიტორიული პრეტენზიები არ ჰქონდა საქართველოსთან, მაგრამ რამდენიმე თვეში ვითარება კარდინალურად შეიცვალა, ისევ და ისევ „ზემოდან დაწოლით“. საქმე ის არის, რომ ამ დროს რკპ(ბ) ცკ-ის კავკასიის ბიუროს სხდომას ესწრებოდა მოსკოვიდან ახლად ჩამოსული იოსებ სტალინი. სწორედ ორჯონიკიძესა და სტალინს შორის შეთანხმების შედეგად საბოლოოდ გადაწყდა საქართველოს ძირძველი კუთხის, საინგილოს აზერბაიჯანისადმი გადაცემა. 1921 წლის 5 ივლისს გაირკვა, რომ ზაქათალა და ყარაიანის უბანი აზერბაიჯანის შემადგენლობაში რჩებოდა. მოგვიანებით, 1921 წლის 15 ნოემბერს, ეს

იოსებ სტალინი

თავს მოხვეული შეთანხმება დამტკიცა ბუღუ მდივანისა და მუხტარ გაჯიევის ხელმოწერამ. მთლიანად, 1921 წელს აზერბაიჯანს გადაეცა 4768 კვკმ ფართობი, აქედან ზაქათალის ოლქი მოიცავდა 3564 კვკმ-ს, გარეჯის ველი და ქვემო ყარაიას სექტორი — 658 კვკმ-ს, ელდარის ველი 546 კვკმ-ს. ■

საქართველო-აზერბაიჯანის საზღვარი 1921 წლისთვის. საქართველოს ისტორიის ატლასიდან

ვანი — „ოქროს წვივის“ ქალაქი...

დღეს
კოლხური
საბანძური
სამუოგლოია

„თუ რაოდენ სახელგანთქმული იყო ძველად ეს ქვეყანა, ამას მოწმობს მითები იაზონის ლაშქრობაზე, ხოლო მასზე ადრე — ფრიქსეს ლაშქრობაზე... ამ ქვეყნის სიმიდრე ოქროთი, ვერცხლითა და რკინით იყო ნამდვილი მიზეზი ამ ლაშქრობებისა“.

სტრაბონი, ძვ. წ. I ს-ის ბერძენი გეოგრაფი და ისტორიკოსი

„არს ადგილი ესე უმეტესადცა ნაყოფიერი და ბარი...“ — ასე აღწერდა ვახუშტი ბატონიშვილი საჩინოს, რომელსაც შემდგომ ვანი ეწოდა. XIX საუკუნის შუა ხანებში დაუჯერებელ ამბებს ყვეოდნენ იმერეთში, სოფელ საჩინოში ნაპოვნ ენით აუწერელ ოქროს ნივთებსა თუ პატიოსან თვლებზე... თვალსაჩინოებისთვის ვრცელი ნაწევები მოგვყავს გაზუთ „დროებაში“ გამოქვეყნებული ვინმე სვებტორელის წერილიდან: „ისე წვიმა არ მოვა, რომ ახვლელიანების კარებთან არ ჩამოიტანოს გორიდან ნიაღვარმა ხან ოქროები, ხან

ოქროს ძეწკვი, ხან ბეჭდები, ხან რა და რა ნივთიულები... ამ ახველდიანებს (ახნაურები იყვნენ. — ნ.შ.) და რამოდენიმე გლეხს ეკუთვნის ერთი გორა, რომელიც იქნება სივრცით 15 ქცევამდე. ამ გორის ძირში დასახლდნენ 3 კომლი ახველდიანები. როდესაც დაუწყეს თხრა სახლის ბალაუერს — ნახეს, რომ ამ გორას ჰქონია ძველად გალაყანი გარშემო შემოვლებული სულ წმინდა თლილი ქვით და შემდეგში მიწას დაუფარავს. ერთ ადგილას იპოვეს სასაფლაო ქვითკირით ამოშენებული და შიგ ჯაჭვით დაბმული კაცის გვამი. ეს კაცი ნამდვილ ზღაპარ-მოთხრობითი გმირი ყოფილა. პირველ საფლავის გახსნაზე ნამდვილად სჩანდა კაცის სიმაღლე და მოყვანილობა. საშინელი საოცარი ჯაჭვი რგოლით კისერზე ეცვა და რკინის პალოზე მიბმული იყო ფეხის წვევის ძვალთ, კოჭიდან კვირისთავამდე თითქმის ერთი ალაბი სიგრძე ჰქონდა. რამოდენიმე საათის შემდეგ, როდესაც ჰაერმა დაკრა, მტვრად წვიდა, გაჰქრა, მხოლოდ დარჩა ჯაჭვი და ერთი კბილი... ჩვენდა სამწუხაროდ, რადგანაც ის გორა ეკუთვნის ბევრს და საზიარო არის, ამისათვის, რაც უნდა იპოვნონ, ერთი მეორეს უმაღლეს და ჩუმად ყიდის ვაჭრებში... როგორც სჩანს, დიდი სიმდიდრე უნდა იყოს ამ გორაში. ვინ იცის, რამდენი ისტორიის მასალები არის ნაპოვნი და პატრონების უცოდინარობისაგან დაღუპული და რამდენი კიდევ იპოება ამ გორაში“.

ამგვარ ამბებს მოსკოვის არქეოლოგიურ საზოგადოებამდეც მიუღწევია. შედეგმაც არ დააყოვნა და 1889 წელს რუსეთის იმპერიის შაიზღვისპირა ქვეყნის მანამდე უცნობ პატარა დაბაში არქეოლოგიურ გათხრებს იწყებს ცნობილი მხარეთმცოდნე ალექსანდრე სტოიანოვი. მის მიერ აღმოჩენილ „ძველი ბერძნული დროის საფლავებს“ არაერთი ოქროს ნივთი ამოიპოვდა. წარმოშობით ბულგარულ სტოიანოვს ფრანგი იაკობი მოჰყვა, თუმცა კი ბევრი ვერაფერი უპოვია...

შვიდი წლის შემდეგ ვანში ქართული კულტურის მოამაგე, აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი იწყებს გათხრებს. რაოდენ პარადოქსულიც უნდა იყოს, იგი გახლდათ იმდროისათვის ერთადერთი ქართველი არქეოლოგი, რომელსაც მოსკოვმა „ნება დართო“ ვანში ეწარმოებინა გათხრები(!). პირველმა ექვთიმე თაყაიშვილმა დაასკვნა, რომ ვანის საგანძურის უმეტესი წილი აქვე ნაკეთებია, და „არც მათი საკეთებელი ოქროა შორიდან მოტანი-

არწივი. ბრინჯაოს ქანდაკება — ძეწ. II ს.

ნიკე. ბრინჯაოს ქანდაკება — ძეწ. II ს.

ლი. ძველი ვანის ნიადაგს ყოველგან ემჩნევა ოქროს სილა, მეტადრე ღლეუ საქვაბიაში, რომელიც ჩრდილოეთით და აღმოსავლეთით უვლის გორაკს. ქალები და ბავშვები ზოგჯერ თითო მისხალსაც აგროვებენ აქ ოქროს სილას...”

მას აქეთ, რომ იტყვიან, ბევრმა წყალმა ჩაიარა. რუსეთ-იაპონიის ომმა და რევოლუციებმა ვანის არქეოლოგიური შესწავლა უკანა პლანზე გადასწია, თუმცა კი ერთმანეთს ენაცვლებოდა ლეგენდასავით მთარული ამბები ახველდიანების გორაზე აღმოჩენილი აურაცხელი სიმდიდრის შესახებ. 20-იან წლებში ერთ-ერთ ახველდიანს მიწის დასამუშავებლად სვანები დაუქირავებია. მთელი ორი თვე უმუშავიათ, ერთ დღით კი დასახედად მისულ

პატრონს არ დახვედრიან, გასამრჯელოც არ აუღიათ, ისე გაქცეულან, თან უამრავი ოქროს ნივთი გაუყოლებიათ...

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში კი 1929 წლიდან იწყება პირველი ნივთების შემოსვლა ვანიდან. 1936 წელს პირველ სადაზვერვო სამუშაოებს ვანში აკადემიკოსი ნიკო ბერძენიშვილი წარმართავდა. არქეოლოგიური ექსპედიცია კი ვანში პირველად 1947 წელს ჩაეიდა პირველი არქეოლოგი ქალის, პროფესორ ნინო ხოშტარიას ხელმძღვანელობით.

აკადემიკოს ოთარ ლორთქიფანიძის ჩანაწერებიდან: „ექსპედიციამ პირველი გათხრები ახველდიანების გორის წვერზე ჩაატარა და პირველთაგან ნაბიჯები დიდი მეცნიერული აღმოჩენებით აღინიშნა. გათხარა ქვის 8-საფეხურიანი საკურთხეველი, აღმოჩნდა ძვ. წ. III-I საუკუნეების საკულტო ნაგებობანი და მრავალმხრივ საინტერესო სამი სამარხი. პირველი — ქვევრში დაკრძალული ქალისა, რომელსაც ბრინჯაოსა და ვერცხლის სამკაულები აღმოაჩნდა (ხატისუღელი, სასაფეთქლეები, სამაჯურები, მინიატიურული ზანზალაკები), ვერცხლისა და თიხის ჭურჭლეული, აგრეთვე კოლხური ვერცხლის ფულები (ე.წ. კოლხური თეთრი).

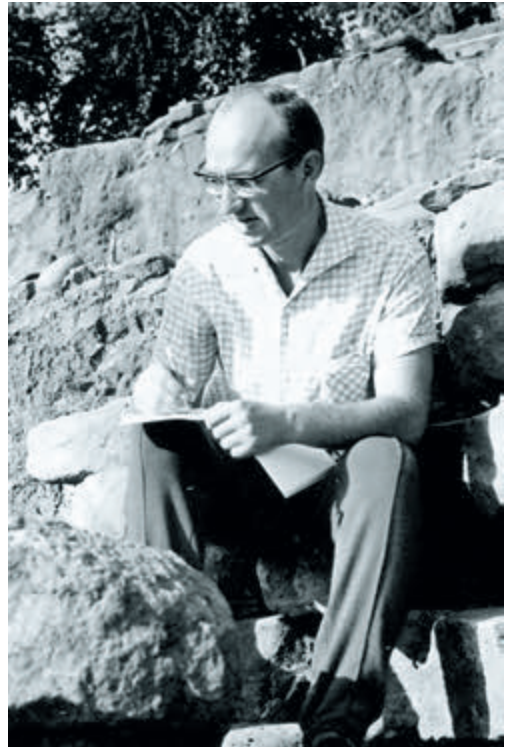
მეორე სამარხი მამაკაცისა იყო. ყურადღებას იქცევდა მძლავრი ხანძრისგან გაშავებული ფენა და იქვე მრავლად ნაპოვნი ბრინჯაოს ჯავშნის ფირფიტები. ამან ნინო ხოშტარიას აფიქრებინა, რომ მიცვალებული საჭურველთან ერთად დაუწვავთ.

ამ ორ სამარხს შორის კლდეში ნაკვეთ პატარა ორმოში დაკრძალული აღმოჩნდა... რკინის კაცი! — რკინისაგან გამოჭედილი მამაკაცის რამდენადმე სქემატური ფიგურა. მას ოქროს საყურე ჰქონდა შებმული, ყელზე კი — ხატისუღელი. მუზეუმის გამოფენაზე დგას ახლა ძვ. წ. III საუკუნის ეს ვანელი რკინის კაცი და ახლაც აღელვებს მეცნიერსაც და სხვასაც: ვინაა იგი? ღვთაება თუ უცხო ქვეყანაში დაღუპული ადამიანის სიმბოლური გამოსახულება და ამიტომაც, ადამიანივით დაკრძალული“.

ერთმანეთის მიყოლებით იხსნებოდა ახალი სამარხები. ვანი არქეოლოგთა ყურადღების ცენტრში მოექცა. ნინო ხოშტარიას გარდაცვალების შემდეგ ექსპედიციას მთელი 30 წლის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა აკადემიკოსი ოთარ ლორთქიფანიძე. სწორედ ამ პერიოდში მოიპოვა ვანის აღმოჩენებმა მსოფ-

ექვთიმე თაყაიშვილი

ოთარ ლორთქიფანიძე

ლიო აღიარება. ვანში ხშირად იმართებოდა საერთაშორისო კონგრესები, აქვე შეიქმნა თანამედროვე ტიპის მუზეუმი.

ვანის ნაქალაქარზე უწვევეტი ცხოვრება დადგენილია ძვ. წ. VIII-I საუკუნეებში. არქეოლოგიურ აღმოჩენათა შესწავლამ ცხადყო, რომ ვანი კოლხეთის მნიშვნელოვანი რელიგიური და პოლიტიკური ცენტრი იყო განუყოფელი არქიტექტურით, მრავალდარგიანი ხელოსნური წარმოებით. უტყუარია ისიც, რომ ვანში უნდა არსებულებოდა პროფესიონალ ხელოსანთა ძლიერი სკოლა, სადაც იქმნებოდა უნიკალური კოლხური სტილის ოქრომჭედლობის განუყოფელი ნიმუშები.

1969 წელს კი ახვლედიანების გორაზე, ქსენია გიორგაძის ნავენახარში წარჩინებული კოლხი ქალის სამარხის აღმოჩენამ რომ იტყვიან, ერთბაშად გადატრიალება მოახდინა ქართულ არქეოლოგიაში.

არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო 2003-2004 წლების აღმოჩენები, რომელთა შესახებ გვესაუბრება ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელი, ქალბატონი **ღარმჯან ბაჭყალიძე**:

— ამ აღმოჩენებს თავის დროზე მივუძღვენით ექსპოზიცია, რომელსაც სახელწოდებაც შესაფერისი ჰქონდა: „ოქრომრავალი კოლხეთი — მითი და რეალობა“... ეს გახლდათ პირველი ცდა, ახლებურად წარმოგვედგინა ჩვენი ეროვნული სიმდიდრე, ექსპოზიციაში ჩაგვეერთო თანამედროვე მხატვრული ხერხები და ტექნოლოგიები. ამაში სცენოგრაფი გურამ მელიყა დაგვეხმარა. დამთვალეირებული დარბაზში ისე შემოდიოდა, როგორც თეატრში. ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ აქ სპექტაკლის „მთავარი გმირები“ ჩვენი უძველესი წინაპრის უმდიდრესი და უნიკალური ნაკეთობებია. 2003 წლის მდიდრული სამარხი ძვ. წ. IV საუკუნეს განეკუთვნება და მასში ნაპოვნი ოქროს ნივთები კვლავ ადასტურებენ ოქრომრავალი კოლხეთის რეალობას. ამავე საუკუნის 30-იანი წლებით თარიღდება 2004 წელს აღმოჩენილი დიდგვაროვნის (სავარაუდოდ, ქალის) სამარხი. გარდა ინვენტარისა, მიცვალებულისთვის ჩაუტანებიათ ოთხი მსახური და ცხენი. აღმოჩენილია როგორც ადგილობრივი ნაკეთობანი, ასევე ათენში დამზადებული მოხატული თიხის ჭურჭელი, ჰერაკლეს ამფორები. ეს მიანიშნებს, რომ ვანი წარმოადგენდა ანტიკური ხანის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს რეგიონს, სადაც თავს იყრიდა ბერძნული სამ-

თავსამკაული. ძვ.წ. V ს.

ყაროდან შემოტანილი საუკეთესო ნაწარმი. სავარაუდოდ ისიც, რომ შეიძლება ამ ნივთთა ერთი ნაწილი უცხო ქვეყნის დიდებულთა ძღვენიც იყოს...

— ამ აღმოჩენებმა ალბათ კიდევ ერთხელ ცხადყო, რომ რაც დრო გადის, მითი ოქრომრავალი კოლხეთის შესახებ სულ უფრო რეალური ხდება...

— კოლხეთი რომ ოქრომრავალია, ეს მართლაც რეალობაა. მაგრამ რაც დრო გადის, ასევე რეალური ხდება არგონავტიკის ისტორიაც. ამაზე მეტყველებს თუნდაც ის, რომ თვით არისტოტელე ასე მოიხსენიებდა ეპიტაფიაში კოლხეთში დაკრძალულ აიეტს: „ოქროთი მდიდარი კოლხების მეფე აიეტი ღმერთების ყოვლისმძლე სვემ გააბატონსა“.

ბოლო წლებში მსოფლიო კულტურული საზოგადოება „ოქრომრავალი კოლხეთის“ საგანმურზე ისევ ალაპარაკდა. ეს ერთგვარი გამოძახილია იმ ტრიუმფალური ტურნესი, რომლის შესახებაც გვესაუბრება საქართველოს ეროვნული მუზეუმის გენერალური დირექტორი, რამდენიმე ევროპული უნივერსიტეტის პროფესორი, პალეოანთროპოლოგი **ღამიში ლორთქიფანიძე**:

— ეროვნული მუზეუმის სიმონ ჯანაშიას სახელობის მუზეუმი სარემონტო-სარეაბილიტაციო სამუშაოების გამო დროებით დაიხურა. სწორედ მაშინ შემუშავდა რამდენიმე პროექტი, რომელიც ითვლისწინებდა ამ სამუშა-

*კუსგამოსახულებიანი უბერფასხვი
ველსაბამის ერთი ნაწილი საქართველოს
ეროვნული მუზეუმის ემბლემაა*

ოების დასრულებამდე კოლექციების საზღვარ-გარეთ წარდგენას. 2007 წელს დაიწყო ვანის საგანძურის ტრიუმფალური ტურნე. „ოქრომ-რავალი კოლხეთის“ საგანძურმა მოიარა მსოფ-ლიოს 12 წამყვანი მუზეუმი, მათ შორის ბერ-ლინის სახელმწიფო მუზეუმების ალტეს მუ-ზეუმი; აღმოსავლური ხელოვნების მუზეუმი ნი-ცაში; ფულის მუზეუმი პარიზში; ბენაკის მუ-ზეუმი ათენში; არტურ მ. საკლერის გალერეა ვაშინგტონში; ნიუ-იორკის უნივერსიტეტის ან-ტიკური სამყაროს კვლევის ინსტიტუტი; ჰი-უსტონის ხელოვნების მუზეუმი; გეტი ვილა ლოს-ანჯელესში და ფიცვილიამის მუზეუმი კემბრიჯში. აღსანიშნავია სტოკჰოლმის, ხმელ-თაშუა ზღვისა და წინა აზიის კულტურების მუ-ზეუმსა და სვეილიის არქეოლოგიურ მუზეუმ-ში გამართული გამოფენები, რომლებიც ამ ქვეყნების ევროკავშირის თავმჯდომარე ქვეყ-ნად არჩევასთან დაკავშირებულ ღონისძიებათა პროგრამაში ჩაერთო და ამით ძალზე შეუწყო ხელი საქართველოს პოპულარიზაციას.

— იქნებ უფრო დაწვრილებით მოგვითხ-როთ ამერიკის ტურნეს შესახებ...

— ამერიკის ტურნიდან გამოვყოფდი ლოს-ანჯელესის გეტი ვილაში გამართულ გამო-ფენას. მოგეხსენებათ, პოლ გეტის მუზეუმი მსოფლიოში ერთ-ერთი წამყვანი კულტურუ-ლი ცენტრია და ორ ცალკეულ ინსტიტუციას აერთიანებს. გეტის ცენტრი ორიენტირებუ-ლია ევროპულ და ამერიკულ სახვით და გა-მოყენებით ხელოვნებაზე. გეტი ვილა 2006 წელს გაიხსნა, როგორც მუზეუმი და საგან-მანათლებლო ცენტრი. გეტი ვილას ლაბორა-ტორიაში მსოფლიოს წამყვანი სპეციალისტე-ბი მუშაობენ უძველესი ნივთების გაწმენდა-

კონსერვაციაზე. სწორედ აქ, ქართველმა და ამერიკელმა მეცნიერებმა ერთობლივად გაწ-მინდეს და აღადგინეს 2007 წელს ვანში აღ-მოჩენილი ბრინჯაოს უნიკალური ჭრაქები. ვანში მოპოვებული ამ არაჩვეულებრივი ნიმუ-შების წყალობით კულტურული ხიდი გაიღო საქართველოს ეროვნულ მუზეუმსა და ამერი-კის ისეთ მნიშვნელოვან ინსტიტუციებს შო-რის, როგორიცაა სმითსონიანის ინსტიტუტი თუ ნიუ-იორკის უნივერსიტეტის ანტიკური სამყაროს კვლევის ინსტიტუტი.

— ამ „მოგზაურობებისას“ როგორაა და-ცული ჩვენი საგანძური?

— საგანძურის თითოეული გადაადგილება უსაფრთხოების ნორმების უზადო დაცვითა და სიფრთხილით ხდებოდა. ყოველ მასპინძელ მუზეუმში, საგანგებოდ ქართული საგანძურის წარმოსადგენად, საგამოფენო დარბაზებს ისე ამზადებდნენ, რომ ფაქტობრივად ამ უნიკა-ლური ნივთების დაზიანების თეორიული შან-სიც კი არ არსებობდა. მაგალითისათვის, გარ-და იმისა, რომ საგამოფენო დარბაზებში მუდ-მივად კონტროლდებოდა ჰაერის ტემპერატურ-

*ანტიკური ქალაქის
ერთი მონაკვეთი*

რა, გეტი ვილაში სპეციალურად კოლხური საგანძურის გამოსაფენად მომზადებული ვიტრინები ისე დამონტაჟდა, რომ უძლიერესი მიწისძვრის შემთხვევაშიც კი ნივთები სავსებით უვნებლად გადარჩებოდნენ, რადგან კვარცხლბეკები მიწისძვრის ბიძგების სიმეტრიულად იმოდრავებდა. ტრანსპორტირებისას ნივთებს მუდამ თან ახლდნენ როგორც საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ექსპერტები, ისე მასპინძელი მხარისა და უსაფრთხოების სამსახურის წარმომადგენლები. ნივთები დაცული იყო მასპინძელი სახელმწიფოების მიერ გაცემული სახელმწიფო გარანტიით. ექსპონატების გადაზიდვას კი ახორციელებდნენ მსოფლიოს ისეთი ცნობილი კომპანიები, როგორებიცაა „მუვ არტი“, „მასტერპისი“ და „ჰაზენკამპი“.

— არანაკლებ საინტერესოა გამოხმაურება, რომელიც ტურნეს მოჰყვა...

— ისეთი ჟურნალ-გაზეთების, როგორიც არის „ეკონომისტი“, „ნიუ-იორკ ტაიმსი“ თუ „ვაშინგტონ პოსტი“, წამყვან გვერდებზე იბეჭდებოდა სტატიები „ვასაოცარი ქართული საგანძურის“ შესახებ, ტელევიზიები კი სიუჟე-

დავით ლორთქიფანიძე

ტებს უძღვნიდნენ მათთვის აქამდე უცნობ, ეგზოტიკურ ნივთებს მედვას ქვეყნიდან. ტურნეს მსვლელობისას რვა ენაზე გამოიცა უმაღლეს პოლიგრაფიულ დონეზე შესრულებული კატალოგი. ექსპოზიციას თან ახლდა სამეცნიერო კონფერენციები (მომხსენებლებად მიწვეული იყვნენ ქართველი, ევროპელი, ამერიკელი არქეოლოგები) და საგანმანათლებლო პროგრამები, რომლებიც ადგილობრივი სკოლებისთვის, ფართო საზოგადოებისა და უცხოეთში მცხოვრები ქართველებისთვის იყო განკუთვნილი.

— ბუნებრივია, დამთვალიერებელთა რიცხვიც „სარეკორდო“ იქნებოდა...

— ტურნეს განმავლობაში ექსპოზიცია მილიონზე მეტმა ადამიანმა დაათვალიერა, ზოგიერთ მუზეუმში რეკორდულ მაჩვენებელსაც გადააჭარბა. გეტი ვილას მონაცემებზე დაყრდნობით, გამოფენის გახსნაზე დასასწრებად წინასწარ 700 კაცი დარეგისტრირდა, როდესაც საშუალო რიცხვი 400-ს არ აღემატება. სმითსონიანის ინსტიტუციის მოწვობილ კვლევას კი ამერიკელმა სპეციალისტებმა „საქართველოთი მოწამვლა“ უწოდეს...

— როგორ შეაფასებდით ამ ხანგრძლივ ტურნეს?

— ტურნემ შეძლო უცხოელი დამთვალიერებლისთვის გაცნო საქართველო, როგორც უძველესი კულტურის ქვეყანა — ოქროს საწყმისის ქვეყანა. ტრიუმფალური ტურნე 2010 წელს დასრულდა. დღეს კოლხური საგანძური სამშობლოშია. მისი ნაწილი წარმოდგენილი იქნება სიმონ ჯანაშიას სახელობის სა-

ახელქედიანების გორა

სადგარი სირინოზის გამოსახულებით

ქართველოს მუზეუმის განახლებულ საგამოფენო სივრცეში, რომლის გახსნა გაზაფხულზე იგეგმება. ამდენად, სულ მალე იგი კვლავ მზად იქნება, თავი მოიწონოს როგორც ქართველი, ისე უცხოელი დამთვალიერებლის წინაშე.

* * *

მიმოხილვას ოქრომრავალი ვანის შესახებ აკადემიკოს ოთარ ლორთქიფანიძის სტრიქონებით დავასრულებთ, რომელიც 36 წლის წინ დაიწერა და დღევანდელ დღესაც ისევე მიესადაგება, როგორც მაშინდელს:

„ვანის ნაქალაქარის მხოლოდ მცირეოდენი ნაწილია ჯერ შესწავლილი. ექსპედიციის სამუშაო ოთახში კედელზე დახაზულ გენერალურ გეგმას რომ შეხედოთ, დარწმუნდებით, რადიდი და შრომატევადი სამუშაო მოგველის კიდევ წინ... არქეოლოგიური გათხრები ვანში გრძელდება... ვინ იცის, ჩვენი ეროვნული ისტორიის კიდევ რამდენ საიდუმლოსა და უცნობ ფურცლებს ინახავს ეს მადლიანი მიწა!“

ამ უცნობი ფურცლებიდან არაერთი გამოჩნებულა... თუმცა კი, როგორც იტყვიან, წინ ახალი აღმოჩენები!..

ნავახსნიცთა სხაბეღია

სამოგლობო დარუნებულ ინგუზებს ქართველებს სხლები უსიტყვოდ დაუსალას...

*„როგორც უნდა მრისხანებდნენ სატრაპები,
როგორც უნდა ავიწროებდნენ და ატერორებდნენ ხალხს,
მაინც ყველა ინგუშური ოჯახში იქნება ერთი ადამიანი,
რომელსაც ძველი ინგუშური (ღლიღვური) სული და
წეს-ჩვეულება შემორჩა — ამიტომაც ჩვენ აღვდგებით!“*

*ინგუშური ეროვნულ-განმათავისუფლებელი
მოძრაობის ლიდერი
იისა კოჯაჯოვი*

ქართველი „დიდი კაცები“

კავკასიის თემა მუდამ აქტუალურია მსოფლიო მასმედიაში თუ სამეცნიერო ლიტერატურაში. რუსეთის მკვლევარი და აგრარულ საკითხებზე მწერალი ავგუსტ ჰაქსტჰაუნენი ამბობდა: „ვის შეუძლია, ინტერესისა და პატივისცემის გარეშე უყუროს კავკასიის გვირგვინ ბრძოლას?“

კავკასიის ისტორიაში კი ბრძოლა არასოდეს შემწყვდარა.

ვაინახი ხალხის — ჩაჩნებისა და ინგუშების 1944 წლის დეპორტაცია, რომელსაც 2004 წლის ევროპის პარლამენტმა გენოციდის შეფასება მისცა, სტალინის ხელისუფლების პოლიტიკის გაგრძელება იყო, რომელიც 20-იან წლებში დაიწყო. ვაინახებმა 1937 წლის რეპრესიების მტკივნეულად გადაიტანეს. აგვისტოსექტემბერში ე.წ. „წლის გენერალურმა ოპერაციამ“ ანტისაბჭოთა ელემენტების მოსასპობად“ 14 ათასი კაცი შეიწირა. სოფლებში დარჩენილი ქვრივი ქალების მონათხრობის მიხედ-

ვით, ერთი მამაკაციც არ დატოვეს, ყველანი დაიჭირეს! ლოგიკურია, რომ კომუნისტები სძულდათ ჩაჩნეთისა და ინგუშეთის აულებში, სადაც მოქმედებდნენ წინააღმდეგობის რაზმები, რომელთაც ჩეკისტები და НКВД-ს ქვედანაყოფები დაუნდობლად ებრძოდნენ. ამიტომ, როცა 1942 წელს აქ გერმანელთა შესვლა დაიწყო, საბჭოთა ისტორიოგრაფიული წყაროების მტკიცებით, მათ ვაინახი მოსახლეობა კეთილგანწყობით შეეგება, რადგან დამპყრობლად რუსეთი მიაჩნდათ და არა პიტლერი! თუმცა როგორც ისტორიკოსი სულთან ხამჩიევი აღნიშნავს, ფაშისტებთან თანამშრომლობის სურვილიც არ არსებულა იმ მარტოვი მიხეზის გამო, რომ გერმანელებმა ჩაჩნეთ-ინგუშეთში მხოლოდ ერთი პატარა ქალაქი — მალგობეკი დაიკავეს, სადაც მოსახლეობის უმრავლესობას რუსები შეადგენდნენ. მიუხედავად ამისა, სტალინის ხელისუფლების პოლიტიკა მოითხოვდა პრეამბულას, რომლითაც შემდგომში მიუღიერების რეპრესიებს გაამართლებდა.

კომუნისტურმა რეჟიმმა 1943 წლის სამხედრო ოპერაციების წარუმატებლობა დალატით ახსნა და ფრონტის ზაზიდან დაუყოვნებლივ გამოიწვია ჩრდილოეთ კავკასიელი მებრძოლები (სულ II მსოფლიო ომში 160 ათასი მთიელი იბრძოდა), რომელთა უმრავლესობა ჩაჩნები და ინგუშები იყვნენ. ბოლშევიკური იდეოლოგიით, ისინი საშობლოს მოღალატეებად და გამყიდველებად მიიჩნიეს და მათთვის გამოტანილი სასჯელი მთელ ერზე გააურცელეს. 1944 წლის 7 მარტს ხელი მოეწერა სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულებას ჩაჩნეთ-ინგუშეთის ასსრ-ის ლიკვიდაციისა და მისი ტერიტორიის ადმინისტრაციული მოწყობის შესახებ. ოფიციალური ბრალდება იყო სოციალისტური საშობლოს დალატი, წითელი არმიის მიმართ ძირგამომხრელი მოქმედება, ფაშისტი ოკუპანტების მეგზურობა კავკასიის ქედის უღელტეხილებზე, მათთან პატიოსანი საბჭოთა მოქალაქეების დაბეზღება, ბანდიტებისა და გერმანელი აგენტების აქტიური მფარველობა და დივერსიები საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ (ამ ბრძანებულებას მაშინვე დაედო საიდუმლო გრიფი „პრესაში არ გამოქვეყნდეს“ და ხელმისაწვდომი მხოლოდ 90-იანი წლების დასაწყისში გახდა, როდესაც ყოფილი საბჭოთა არქივების დაზურული ფონდები გაიხსნა). ამასო-

გადასახლებაში ათასობით ინგუში გარდაიცვალა

ბაში სადამსჯელო ოპერაციების განსახორციელებლად ამზადდებდნენ НКВД-ს, НКГБ-სა და სამხედრო კონტრდაზვერვის, СМЕРШ-ის ათასობით ოპერატიულ თუ საჯარისო დანაყოფს. დეპორტაციის გეგმა ლავრენტი ბერიამ, რომელიც იმხანად რამდენიმე მაღალ თანამდებობას შს სახალხო კომისრობას უთავსებდა, გროზნოელ კომუნისტს მაღავეს გადასცა სისრულეში მოსაყვანად. 150 ათასამდე ოპერმუშაკი ვაინახებს შეუსახლეს, როგორც მათი „დამცველები“. ადგილობრივი მოხუცი ქალები თბილ ტანსაცმელსა და წინდებს უქსოვდნენ, საჭმელ-სასმელს უყოფდნენ ჯარისკაცებს, რომლებმაც მათ შემდეგში უმაგალითო რეპრესიები, დახვეწა-დაპატიმრებები, გადასახლებები, მასშტაბური სასაკლაოები დაატეხეს თავს.

ოპერაცია სახელწოდებით „ჩეჩენცა“ 23 თებერვალს დაიწყო. საბჭოთა არმიის დღესასწაულის აღნიშვნის მიზეზით რუსმა ჯარისკაცებმა ჩაჩნეთ-ინგუშეთის ქალაქებსა და აულებში ადგილობრივი მოსახლეობა შეკრიბეს, მამაკაცები უკლებლივ დააკავეს, ხოლო ქალებსა და ბავშვებს უბრძანეს, დაუყოვნებლივ გამზადებულიყვნენ გადასახლებისათვის. 2-3 საათში ერთბაშად დააპატიმრეს მთელი ერი. პირუტყვებით შერეკეს წინასწარ გამზადებულ სატვირთო ვაგონებში და ყაზახეთსა და შუა აზიის სხვა რეს-

1944 წელს აფეთქებული კოშკები სოფელ კიაზში, საიდანაც მომდინარეობს კოაზოების გვარი. ისინი გადაასახლეს კიაზიდან ანგუშტში. XV საუკუნის ისტორიული ანგუშტი (აქედან მომდინარეობს ეთნონიმიც „ინგუში“) კაზაკებს ვადაცა. ამ მიწასთან მიჯაჭვულობის მისტიკური რწმენა დღესაც მძაფრად გამსჭვალავთ ინგუშებს. ისა კოაზოის თქმით, აქ ის მთაა, რომელსაც ლეგენდის თანახმად ამირანი მიაჯაჭვეს და, ძველი ხალხის ხსოვნაში შემორჩენილია მითი, რომ საღამოობით პრომოთეს ჯაჭვების ხმა ისმის, რომელთაგან გათავისუფლებას იგი ამოდ ცდილობსო.

ფოტო არხავაწოლა ნურდის კოაზოიში

პუბლიკებში გაამგზავრეს 478 ათასზე მეტი უდანამაულო ადამიანი. მთიან სოფლებში, საიდანაც გადაადგილება დროულად ვერ მოხერხდა უგზოობისა და დიდთოვლობის გამო, ადგილზე განხორციელდა მასშტაბური დახვერტა. 6000-მდე კაცი ჩაძირეს გალანჩოყის ტბაში. სოფელ ხაიბახის სასაკლავო კი ყველაზე შემზარავი იყო. 750-მდე ვაინახი (უმეტესად ქალები, მოხუცები და ჩვილები, რადგან ამ დროს ადგილობრივი მამაკაცები თავსმოხვეულ საბჭოთა სამშობლოს იცავდნენ მდინარე დენსის პირას) საჯინბოში გამოკეტეს და ცეცხლი წაუკიდეს... ვინც გარეთ გამოაღწია, ავტომატების ჯვრით ჩაცხრილეს. ამ სასაკლავოს „არქიტექტორი“ გახლდათ ქართველი გენერალი მიხეილ გვიშანი. ტრაგედიის ღამეს იმ საჯინბოში ორი ტყუპი დაიბადა. სქესი იკითხა გენერალმა გვიშანმა. ბიჭები აღმოჩნდნენ. — ესე იგი, კიდევ ორი ბანდიტი გაჩნდაო!..

მოსკოვი ყველაფერს აკეთებდა, რათა ვაინახთა წინააღმდეგ მუზობელ კავკასიელებსაც ებრძოლათ. მართალია, ქართველი სამართალდამცველები მონაწილეობდნენ ამ შემზარავ ოპერაციაში, მაგრამ რიგითი ქართველები ისტორიულ ძმებს თანაუგრძობდნენ. ბევრი იხსენებს, რომ ქართველი მეცხვარეები ჩაჩნებს ხშირად მალავდნენ. ხაიბახის ბედი ეწია ინგუშურ სოფლებს: თარგომს, გულის, წორის; ჩაჩნურ აულებს მახგარასა და მაწკარას.

აზიის უკაცრიელი სტეპებისკენ სარკინიგზო ეშვლონებით გადასახლებულთა მგზავრობა 20-25 დღე გრძელდებოდა. გადავსებულ ვა-

გონებში შიმშილისგან, სიცვიისა და ავადმყოფობისგან უამრავი ადამიანი დაიღუპა. რადგან „საშიშ“ ხალხთან ჰქონდათ საქმე, ჩეკისტების რიცხვი ლტოლვილებისას ორჯერ აღემატებოდა. მგზავრობისას 1272 ადამიანი გარდაიცვალა. გვამებს გაქანებული მატარებლიდან ყრიდნენ ტრამალებში. ახლობლებისა და შვილების გვამების გადაძალვა ლტოლვილებს სიცოცხლის ფასად უჯდებოდათ. დაღუპულ ჩვილებს დედები მოჩვენებითად აწოვებდნენ ტუშუს, თუ გაუგებდნენ, ფანჯრიდან უყრიდნენ... ზოგი მაინც ახერხებდა ხანმოკლე გაჩერებებისას თავისი მიცვალებულის სტეპებში დამარხვას. 5ნ ბავშვი დაიბადა ამ 20 დღეში... ბევრი დაიღუპა შუა აზიაში ჩასახლების პირველ თვეებში, სადაც პირდაპირ ცოვ მიწაზე დაყარეს და მიატოვეს, თითოებით ჩიჩქნეს ორმოები და არაერთი კვირის განმავლობაში ცხოვრობდნენ იქ. ნაგავსაყრელზე შეგროვებული კარტოფილის ნაფცქვენებსაც არ ჭამდნენ მშობლები, შვილებს ლუკმას რომ არ შეზიარებოდნენ...

1948 წლისთვის ჩაჩნებისა და ინგუშების რაოდენობა 42 ათასი კაცით შემცირდა. ოფიციალური მონაცემებით, 1945-1950 წლებში სპეცგადასახლებულთა სიკვდილიანობის მაჩვენებელი (104,903) 2-ჯერ აღემატება შობადობის სტატისტიკურ მონაცემს (53,557). ამ სტატისტიკაში არ იგულისხმება გადასახლებისას გზაში დაღუპულები. ჩაჩნები და ინგუშები გაქრნენ საბჭოთა ენციკლოპედიიდან და სასკოლო წიგნებიდან. თითქოს ისინი არასდროს მკვიდრობდნენ ცენტრალურ ჩრდილოეთ კავკასიაში.

სტუმართა მასპინძლობა

ინგუშ მკვლევართა მტკიცებით, 1944-1946 წლებში დაცარიელებული ინგუშეთის გეგმაზომიერი ათვისება მეზობელი რესპუბლიკებიდან ჩასახლებულთა ხარჯზე მიმდინარეობდა. მართლაც, 1945-1956 წლებში გამოცემულ რუკებს თუ დახედავთ, კავკასიის ქედს იქით, არღუნისა და ასას დინების ზემოწელში (დღევანდელი ინგუშეთის რესპუბლიკის ერთი ნაწილი) ითუმ-ყალეს რაიონი არსებული საზღვრებით, შაროის რაიონის დასავლეთი ნაწილი, გალანჩოყის, გალაშკისა და პრიგოროდნის რაიონის სამხრეთი ნაწილი საქართველოს კუთვნილ ტერიტორიებად არის სახელდებული, ახალი ტოპონიმით „ახალხევი“. საქართველოს ტერიტორიის ფართობმა მოიმატა თითქმის 76,4 ათას კვკმ-მდე. იქ ჩასახლებულ ქართველებსა და ოსებს გადასახლებაზე მნიშვნელოვანი შედეგობებიც კი დაუწესდათ. სხვადასხვა მონაცემით, საქართველოდან დაახლოებით 35 ათასამდე ოსი გადასახლეს.

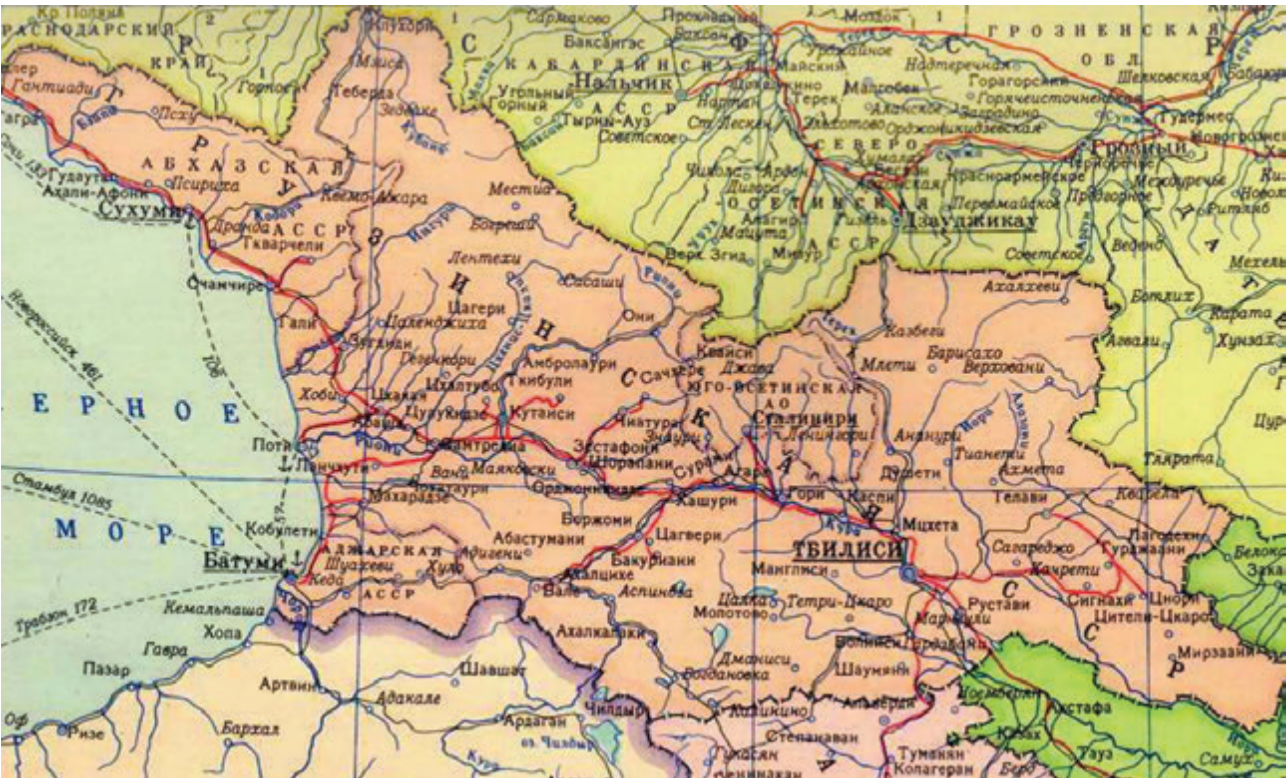
ოსებს სტალინის სიკვდილისა და ლავრენტი ბერიას ლიკვიდაციის შემდეგ კრემლში რეპრესირებულთა სამშობლოში დაბრუნების

ინგუშების გადასახლების პროცესი

საკითხი წამოიჭრა. 1957 წლის 9 იანვარს, სსრკ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა ვაინახების რეაბილიტაცია მოახდინა და მათი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი აღადგინა. აღდგა საქართველოსა და რუსეთის საზღვარიც, რომელიც 1944 წლის 7 მარტამდე არსებობდა. გადმოცემების თანახმად, სამშობლოში დაბრუნებულ ინგუშებს ქართველებმა სუფრა გაუშალეს, გაუყვეს ძიოელი ქონება, უსიტყვოდ დაუცალეს სახლები, დაუტოვეს მეცხოველეობის ფერმები, ბინები, ბაღები, ხუთი კოლმეურნეობა თავისი ინფრასტრუქტურით, სამი საშუალო და ცხრა დაწე-

საქართველოს სსრ 1944-1957 წლებში

ინგუში ოჯახი გადასახლებაში

ებითი სკოლა, ოთხი კლუბი, ექვსი ბიბლიო-თეკა, საავადმყოფო, საბავშვო ბაღი, სამი ადგილობრივი მრეწველობის ობიექტი და ორი სამედიცინო პუნქტი, რაც ლარსისა და დარიალის ტერიტორიაზე ამ 13 წლის განმავლობაში შექმნილიყო. თვითმხილველები ყვებოდნენ, როგორ ტიროდნენ ვაინახები (აქაური ქალები იშვიათად ტირიან), როდესაც ქართველები მათ სოფელს ტოვებდნენ. ასევე დახვდნენ სვანები და რაჭველები ქლუხორში დაბრუნებულ ლტოლვილ ყარაჩაელებსაც. ეზო-კარი, ბაღები, ბოსტნები... უკლებლივ დაუტოვეს, წინაპართა საფლავებიც მთელი ამ წლების განმავლობაში პატივით შეუნახეს. კავკასიოლოგი **ჯონი კვიციანი**, რომელიც 25 წელიწადს ასწავლიდა ყაბარდო-ბალყარეთის უნივერსიტეტში, ყვება: „ამიტომაც ვერ აომეს ინგუშები და ბალყარები ჩვენთან... ყაბარდოში მთიელებს 1988-89 წლებში სასმელ-საჭმელი მოჰქონდათ ჩემთან — საქართველოს უჭირს და წაუღეო...“

ვაინახებმა თან ჩამოიტანეს გადასახლებაში დაღუპულთა საფლავის ქვები და გროზ-

ნოს ცენტრში ამ ქვებზე აღმართეს ზეცისკენ აწვდილი ხელი, სიმბოლო იმისა, რომ არასოდეს არ შეეპუებოდნენ თავისუფლების დაკარგვას! უფრო რთული აღმოჩნდა დაღესტნის ტერიტორიიდან დეპორტირებული ჩაჩნების ბედი. მათ დაბრუნების უფლება არ მისცეს. კიდევ უფრო გართულდა საქმე ინგუშური მიწაზე დასახლებული ოსების მხრიდან, რომლებმაც პრიგოროდნის რაიონი არ დათმეს. ხოლო ვინც „დათმო“, სახლ-კარი პატრონებს გადამწვარი დაუტოვა. ფარულ თუ ამკარა უკმაყოფილებაში, წყენასა და ლოდინში ათწლეულები გავიდა. ამ ტერიტორიულმა დავამ მთელი ძალით 80-იანი წლების ბოლოს იფეთქა. 1992 წლის პრიგოროდნის ომის შედეგია განადგურებული და მიწასთან გასწორებული 13 ისტორიული ინგუშური სოფელი, 70 ათასამდე ინგუში ლტოლვილი და 600-მდე დაღუპული. ამ კონფლიქტს დღესაც არაკორექტულად ეძლევა ერთა შორის შუღლის შეფასება, კონფლიქტის სიღრმისეული მიზეზი რომ 1944 წლის ისტორიული დანაშაულია, ამას დღესაც არ აღიარებს კრემლი...

დავით IV აღმაშენებელი

აღმაშენებელი — ეს წოდება საქართველოს ისტორიაში მხოლოდ მეფე დავით IV-ს ჰქვია. რატომ? მოვესმინოთ ვახუშტი ბაგრატიონს: „ზოლო მეფესა დავითს ამისთვის ეწოდა აღმაშენებელი, რამეთუ ოდენ იქმნა მეფედ, იყო ქვეყანა ესე სრულიად ოხერი; ამან განაგსნა და აღაშენნა, რომელ არღარა ეტყოდა ამით, რამეთუ იყო მოშიში და მოყუარე ღვთისა, გლახაკთა, ქვრივთა და ობოლთა მოწყალე, სნეულთა თვითმსახური, ეკლესიათა, ქსენონთა მამულებელი...“ ვფიქრობთ, ღრმა და ამომწურავი პასუხია გაცემული.

დავით IV აღმაშენებლის ხელრთვა

XI საუკუნის 80-იანი წლების ეკონომიკურად დაქვეითებულ და პოლიტიკურად დასუსტებულ საქართველოს ნამდვილი მხსნელი მოეწვინა, რომელმაც მოახერხა დაქსაქსული მოსახლეობის შეკავშირება, მომხდურთა დამარცხება და ქვეყნის აღმავლობის გზაზე დაყენება, რასაც უმნიშვნელოვანესი გარდაქმნები და მშენებლობები მოჰყვა. XII საუკუნის პირველი მეოთხედი პოლიტიკურად მომძლავრებული საქართველოს ეკონომიკა და კულტურა აღორძინებასა და აღმშენებლობას განიცდიდა და საესეებით ბუნებრივია, რომ ყოველივე ამის უშუალო შემოქმედი დავით IV თანამედროვეებმა და შთამომავლებამ აღმაშენებლად აღიარა, ზოლო საქართველოს მართლმადიდებელმა ეკლესიამ წმინდანად შერაცხა

დავით IV
აღმაშენებლის
ფრესკა
გელათში

და მისი ხსენების დღედ 26 იანვარი (ახალი სტილით 8 თებერვალი) დააწესა.

XI საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა მეტად დაძვინდა. ოთხმოციანი წლების დამდეგი თურქ-სელჩუკთა ურიცხვ ბრბოთა ახალი შემოსევებით აღინიშნა. დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი „დიდი თურქობის“ სახელით მოიხსენიებს ამ შემოსევებს. კალიასავით შეესვენენ თურქები საქართველოს: ერთ დღეს გადაუწვავთ თურქ-სელჩუკებს ქუთაისი, არტანუჯისა და კლარჯეთის უდაბნონი. თოვლის მოსვლამდე დარჩნენ, მოჭამეს მთელი ქვეყანა და წავიდნენ. ასე გრძელდებოდა: გაზაფხულობით მოდიოდნენ, აოხრებდნენ ქვეყანას, ზამთრის მოახლოებისას კი უკან ბრუნდებოდნენ.

ქართველი ხალხი უმძიმესი საფრთხის წინაშე დადგა — თურქ-სელჩუკთა შემოსევა არსებითად განსხვავდებოდა ბიზანტიელთა და არაბთა ბატონობისაგან. თურქული მომთაბარეობა საფუძველს აკლავდა ქართულ ფეოდალურ მეურნეობას, რაც ქვეყანას ერთიანად გადაშენებას უქადდა: „არა იყო მათ ჟამთა წინა თესვა და მკა: მოოხრდა ქვეყანა და ტყვედ გარდაიქცა, ნაცვლად კაცთა მხეცნი და ნადირნი ველისანი დაემკვიდრნეს მას შინა... მოხუცებულნი არა შეწყალებულ იქმნეს, ხოლო ქალწულნი გინებულ, ჭაბუკნი დაკუეთებულ, ხოლო ჩვილნი მიმოდატაცებულ... მდინარენი სისხლთან, ნაცვლად წყლისა ნაკადულთა, მრწყევლნი ქვეყნისანი“ (ქართლის ცხოვრება).

ასეთი მძიმე მემკვიდრეობა ხვდა წილად 16 წლის დავითს, თურქ-სელჩუკთაგან აკლებული და განადგურებული ქვეყანა, მთებში გახიზნული და დამშეული მოსახლეობა, დაცარიელებული ციხე-ქალაქები და სოფლები...

ერთიანი სამეფო იმდენად დაკნინებულიყო, რომ მისი მეფის უფლებები მხოლოდ დასავლეთ საქართველოზე ვერცელდებოდა. პირველ ყოვლისა, ქვეყანა უნდა მოშენებულიყო და მეფეს გაბნეული და დაქსაქსული ქვეშევრდომები შემოეკრიბა; შემდეგ თურქ-სელჩუკების განდევნა იყო საჭირო. დავით აღმაშენებელმაც ასე დაიწყო. შემოიკრიბა თავისი ერთგულები, რათა მათი მხარდაჭერით წარმატებით წარემართა ქვეყნის საქმეები. საქართველოს სამეფო კარი თავს უყრიდა ერთგულ მხედართა რაზმებს. სწორედ ერთგული მოლაშქრეებით ესწმინდა თავს თურქ-სელ-

ჩუკებს, ამარცხებდა მათ და ამით მტრის შიშით მთაში გახიზნულ ქართველ მიწის მუშას ბარად ჩამოსვლის პირობებს უქმნიდა. დავით აღმაშენებელმა თურქ-სელჩუკები ქართლიდან თანდათან აყარა. ეს მცირე გამარჯვებები ქართველ ხალხში მტრის გარდაუვალი დამარცხების აუცილებლობასა და საკუთარი ძალის რწმენას აღვივებდა. ქვეყანა თანდათან დაუბრუნდა სოფლის მეურნეობის ინტენსიურ წარმოებას. ქალაქები აღორძინების გზას დაადგა.

დავით აღმაშენებელმა დაამარცხა დიდგვაროვანი მოწინააღმდეგენი (ბაღვაშები, აბულეთისძეები), 1099 წელს სელჩუკთა სულთანს ხარკის მიცემა შეუწყვიტა, გააუქმა კლდეკარის საერისთავო (1103 წელს), ყოველმხრივ ცდილობდა საქვეყნოდ გამრიგე ხელისუფალი — ერისთავები ფეოდალური მონარქიის ცენტრალური მმართველობისთვის დაექვემდებარებოდა.

კლდეკარის გასასვლელი და კლდეკარის ციხე

რებინა, 1104 წელს ერთიან სამეფოს ჰერეთი და კახეთი შემოუერთდა.

მეფის მოწინააღმდეგენი აშკარად თუ ფარულად იბრძოდნენ. როგორც კი ნახეს, რომ კახეთი და ჰერეთი საქართველოს მეფის ხელდებული და ერთიანი ქვეყნის შემადგენელი გახდა, მრავალი კახელითურთ გაეცალნენ მის საზღვრებს და დახმარება სთხოვეს განძის ათაბაგს, თურქეთის სულთნის მოხელეს. შეიკრიბა სულთნის მრავალრიცხოვანი ლაშქარი, აქვეა განძის ათაბაგი თავისი მომხრეებით „და უმრავლესი კახთა და ქუეყანისა ერი“. ეს დიდი ძალა იყო და სათანადო გამკლავება სჭირდებოდა. დავით აღმაშენებელმა მტერთან შედარებით ბევრად მცირე ლაშქარი გამოიყვანა (შესაძლოა, მეტის შეკრება სიჩქარის გამო ვერ მოასწორო) და, როგორც მისი ისტორიკოსი გადმოგვცემს, ერწუნთან შეება მტერს. მტრის რიცხობრივ უპირატესობას საქართველოს სამეფო კარმა კარგად გაწვრთნილი ლაშქარი და პატრიოტი, თავგანწირული მებრძოლები დაუპირისპირა.

ერწუნის ომის სრულად წარმოდგენა, წყაროების სიმცირის გამო, ძნელია. ნათელია, რომ მტერი გარემოადაგა თუ არა ქვეყანას, დავით აღმაშენებელმა „ქმნა წყობანი დიდნი“, ე.ი. მტკიცედ განაწყო თავისი ჯარი და ისე მდგრად შეუტია მტერს, რომ შემატანიან განცვიფრებულია მისი სწრაფი წარმატებებით („ადვილად და მოსწრაფედ, ხელთუსნა დმერთმან საკვირველებათამან“). იგი შესაშური ხატოვანებითა და ოსტატობით გადმოგვცემს ბრძოლის სიმძაფრეს: „...ერთი ათასთა არათუ სდევდა, არამედ ხელითა იპყრობდა და ორთა არათუ წარექცივნეს ბევრნი, არამედ სანთლი-

ჯვაროსანი რაინდისა და სელჩუკი მემორის ორთაბრძოლა

1096 წელს დაიწყო ჯვაროსნული ლაშქრობა. სამი წლის შემდეგ ვეროპელმა რაინდებმა იერუსალიმი აიღეს. ჯვაროსნების აზიაში მოსვლამ მნიშვნელოვნად შეცვალა ძალთა თანაფარდობა მახლობელ აღმოსავლეთში, რითაც კარგად ისარგებლა დავით IVმ და 1099 წელს ზარჯის გადახდა შეუწყვიტა სელჩუკებს.

თა თვით მათვე ტყვეთათ და მთხოველთათ ტყვედ მოჰყვანდეს ყოველნი ქრისტიანნი“ (ქართლის ცხოვრება).

„ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი“ თვალსაჩინოდ აღწერს დავით აღმაშენებლის უშუალო მონაწილეობას ერწუნის ბრძოლაში. იგი არ ჰგავდა სხვა მხედართუფროსებს, რომლებიც, წესისამებრ, ლაშქარს უკან უდგანან და იქიდან აძლევენ განკარგულებას მემორებს. დავითი „უპირატეს ყოველთასა თვით წინა უვიდოდა და ვითა ლომი, შეუზახებდა ხმითა მალღითა და ვითა გრიგალი მი-და-მო იქცეოდა“ (ქართლის ცხოვრება). გოლიათივით წინ მიიმართებოდა და თავისი ძლიერი, მტკიცე მკლავით მუსრს ავლებდა მტერს. მისი ხმლის დარებიდან უკუმოდინარე სისხლმა უბეები აუვსო ისე, რომ ომის დამთავრების შემდეგ, როცა სარტყელი შეიხსნა, ეს დაგუბებული სისხლი გადმოიღვარა; მხილველები თავიდან შეეჭვებულან, მეფე ხომ არ დაჭრილაო. იმ დღეს დავით აღმაშენებელს სამი ცხენი მოუკლეს და „მეოთხესდა ხუდა მჯდომიან სრულყო მის დღისა ომი“.

ერწუნის ბრძოლაში დავით აღმაშენებელმა ძლევამოსილად გაიმარჯვა. მტერმა სრული განადგურება იგემა. თურქ-სელჩუკები გაიქცნენ; კახელებს გასაქცევი არსად ჰქონდათ და იძულებული იყვნენ დანებულიყვნენ. ისტორიკოსი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ დავითმა „...თვითმპყრობელობით დაიპყრა ჰერეთი და კახეთი და ნებეურად აღიხუნა ციხენი და სიმაგრენი მათნი“.

დავით აღმაშენებლის მონეტა

ჰერეთ-კახეთი საბოლოოდ შემოერთებას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოსთვის ეკონომიკური და სამხედრო ძლიერების გაზრდის თვალსაზრისით. აქედან მოყოლებული საქართველოს სამეფომ ბევრი ისეთი გრანდიოზული ნაბიჯი გადადგა, რომელმაც ქვეყანა იმდროინდელ წინა აზიასა და კავკასიაში ერთ-ერთ გავლენიან და მოწინავე სახელმწიფოდ აქცია.

დავით აღმაშენებლის სახელს უკავშირდება 1104 წელს სრულიად საქართველოს დიდი (რუის-ურბნისის) საეკლესიო კრების მოწვევა. გარდა იმისა, რომ კრებას ღირსებათა მიხედვით საეკლესიო თანამდებობებზე დანიშვნის საკითხი უნდა განეხილა, მოსაგვარებელი იყო მთელი რიგი სხვა საქმეებიც. კერძოდ, ირღვეოდა ხელდასხმის წესი, ნიავდებოდა საეკლესიო ქონება, იყო „ჩვილთა ქალ-ყრმათა“ გვირგვინის კურთხევის შემთხვევები, მონასტერში იმართებოდა ვაჭრობა, რაც ქრისტიანული დოგმებით არ შეეფერებოდა „წმინდა დაწესებულებას“ და სხვ. „წმინდანი ეკლესიანი, სახლნი ღმრთისანი, ქუაბ ავაზაკთა ქმნილ იყვნეს“, — გულისტკივილით აღნიშნავს დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი.

„დიდთა წყლულებათა კურნებად შემოკრიბა ერი მრავალი“ (ქართლის ცხოვრება). შეკრებილთა სიმრავლესთან ერთად დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსს შეუმჩნეველი არ დარჩენია მათი შემადგენლობაც: „რამეთუ სამეფოსა თვისისა კათალიკოსი, მღვდელმთა-

ვარნი, მეუდაბნოენი, მოძღუარნი და მეცნიერნი შემოიკრიბნა წინაშე მისსა ჟამსა და ადგილსა ჯეროვანსა“. კრებას, ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობით, დავით აღმაშენებელიც დასწრებია, მაგრამ იგი იქ ყოფილა „არა ვითარცა მეფე, არამედ ვითარცა მონა“

არაფერია უჩვეულო იმაში, რომ საეკლესიო კრება საქართველოს მეფემ მოიწვია. ცნობილია, რომ მსოფლიო საეკლესიო კრებებს ბიზანტიის იმპერატორები იწვევდნენ მათ მიერ დაწესებულ დროს და შერჩეულ ადგილას. იმპერატორები კრების საქმიანობაში ფორმალურ ჩაურევლობას არჩევდნენ, ფაქტობრივად კი ყოველმხრივ ცდილობდნენ საკუთარი პოლიტიკის გატარებას. ასევე უნდა ვიფიქროთ დავით აღმაშენებლის შესახებაც. იგი ფორმალურად კრებას დაესწრო „ვითარცა მონა“, ფაქტობრივად კი სამეფო კარის პოლიტიკა მიაღებინა.

XII საუკუნის დამდეგს საქართველოს სახელმწიფო პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა ქვეყნის საბოლოო შემოშტატიკების საკითხმა. დავითმა საქართველოს ერთიან სამეფოს შემოუერთა სამშვილდე (1110 წ.), რუსთავი (1115 წ.), გიში (1117 წ.) და ლორე (1118 წ.). მართალია, მტერი თითქმის მთლიანად განიდევნა, მაგრამ ვიდრე შირვანი, რანი და სომხეთი თურქ-სელჩუკთა ხელში იყო და საქართველოსთან მიმდებარე ყაბალა-განმა-ანისში თურქ-სელჩუკები ბატონობდნენ, საფრთხე მაინც მოსალოდნელი იყო. საქართველოს უშიშ-

ძალაჲთს ბარამოცება. რამონსტრუმცნია

შუა საუკუნეებში ქალაქის გალავნის დაძლევა საომარი კოშკების მეშვეობითაც ხდებოდა...

დიდგორის
მემორიალური
კომპლექსი

როების დაცვა მოითხოვდა ომის გატანას ქვეყნის საზღვრებს გარეთ. კავკასიის ხალხები თვითონაც ებრძოდნენ თურქ-სელჩუკებს და ყოველთვის მზად იყვნენ მხარში ამოდგომოდნენ ქართველებს საერთო მტრის წინააღმდეგ.

უწინარეს ყოვლისა, საჭირო გახდა სამხედრო რეფორმები. ლაშქრის კარგად გაწვრთნასთან ერთად, დავით აღმაშენებელმა ჩრდილო კავკასიიდან ყივჩაღთა 40000 ოჯახი ჩამოასახლა, რომელთაგან 40000 მოლაშქრე შეიმატა და უკვე 1120 წლისთვის სამოციანთისიანი მუდმივი ლაშქარი შექმნა. ამის გარდა, დავით აღმაშენებელს ჰყავდა ხუთიანთისიანი პირადი („მცველად მისად“) გვარდია „მონა-სპა“ („რჩეულნი და განსწავლულნი... მისანდომნი და გამოცდილნი სიმხნითა“). ქვეყნის ლაშქრის ერთ ნაწილს შეადგენდნენ „სამეფოს სპანი“, რომელიც მუდმივი ლაშქრისგან განსხვავებით იყო „ქვეყნითგან გამოყვანილნი და ერთსთავთა ქვეშე დაწესებული“ (ვახუშტი ბაგრატიონი). ამ ლაშქარს შეჰყრიდნენ დროდადრო („მოუწოდინ ჟამად“), საჭიროების შემთხვევაში. განსაკუთრებული საჭიროების შემთხვევაში საქართველოს ლაშქარს ემატებოდა „როქის სპა“, — უცხოელთა დაქირავებული ჯარი.

საქართველოს სამეფო კარის ღონისძიე-

ბებმა ქვეყანა გაამაგრა და გააძლიერა, სამეფო ხელისუფლების ავტორიტეტი განუზომლად გაიზარდა. დავით აღმაშენებელმა ქვეყნის ცხოვრების ყველა მხარე თავის ძალაუფლებას დაუმორჩილა და ხელისუფლების სრული კონცენტრირება მოახდინა: საქართველოს მეფე თვითმპყრობელი გახდა.

ქართველი ერის სამართლიანი ბრძოლების ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია დიდგორს. ცნობები ამ ბრძოლის შესახებ და აგრეთვე მისი შეფასება გვხვდება როგორც ქართველ, ისე უცხოელ ისტორიკოსთა ნაშრომებში.

ფართომასშტაბიანი ღონისძიებების შემდეგ საქართველოს სამეფო კარი აქტიური ბრძოლის ტაქტიკას ირჩევს მომხდურის და სამარცხებლად და საქართველოს საბოლოოდ შემოსამტკიცებლად (საქართველოს დედაქალაქი თბილისი ჯერ კიდევ არ იყო შემოერთებული). ბუნებრივია, საქართველოს სახელმწიფოს გაძლიერებითა და გააქტიურებით შემფოთებული იყვნენ მაჰმადიანი მფლობელებიც, სათანადო მომენტს უცდიდნენ მის წინააღმდეგ გასალაშქრებლად...

მაჰმადიანთა გაერთიანებული ლაშქრის საქართველოზე თავდასხმის ორგანიზატორი და წამომწყები ჩანს ერავის სელჩუკიანთა გამგებელი, სულთან მაჰმუდ მუჰამედის ძე (1117-1131 წწ.). მან მიმართა მაჰმადიანებს „ვინც კი სადმე იყო დამასკო და ალეპოდან მოკიდებული, ყველას, მოლაშქრეობის შემძლებელს“ მონაწილეობა მიეღოთ საქართველოს წინააღმდეგ ომში. დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის მიხედვით, „სულთანმა მოუწოდა არაბეთის მეფეს დურბეიზს, სადაყას ძეს და მოსცა ძე თავისი მალიქი და ყოველი ძალი მისი,

და ანიჭა სპასალარად ელღაზი ძე არდუხისი... და უბრძანა: ...ამათ თანა ათაბაგსა განძისასა მისითა ძალითა და ყოველთა სომხეთისა და ამირათა“.

კოალიციური ლაშქრის რაოდენობა სომეხი ისტორიკოსის მატეოს ურპაეცის მიხედვით შეადგენდა 560000 კაცს. ანტიოქიის სამთავროს კანცლერის ფრანგი გოტიეს ცნობით, კოალიციურ მოლაშქრეთა რიცხვი 600000-ს აღწევდა. ივანე ჯავახიშვილი მიიჩნევდა, რომ მტრის ლაშქარში დიდგორის ბრძოლისას 300000 მეომარი უნდა ყოფილიყო.

რამდენი მოლაშქრე გამოიყვანა დავით აღმაშენებელმა? გოტიეს ცნობით, 80000 მხედრით გავიდა საბრძოლველად. ეს მონაცემიც გაზვიადებული ჩანს. უფრო დასაჯერებელია მატეოს ურპაეცის დეტალური ცნობა საქართველოს ლაშქრის რაოდენობის შესახებ. მისი მიხედვით, დავით აღმაშენებელმა დიდგორის ბრძოლაში საომრად გაიყვანა 55600 მოლაშქრე, აქედან 40000 ქართველი, 15000 ყივჩაღი, 500 ალანი და 100 ევროპელი მეომარი. დავით აღმაშენებლის მიერ დიდგორის ველზე გამოყვანილი ლაშქრის ორ მესამედს ქართველები შეადგენდნენ. შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ გადამწყვეტ მომენტში ძირითად ძალას ქართულ ლაშქარში სწორედ სამეფო სპა-ქართველები შეადგენდნენ. თურქ-სელჩუკების კოალიციურ ჯარსა და დავით აღმაშენებლის ლაშქარს შორის გენერალური ბრძოლა დიდგორთან გაიმართა. საქართველოს ჯარი დავით აღმაშენებელმა დიდგორს განაღება. გოტიეს გადმოცემით, დავით აღმაშენებელმა ბრძოლის დაწყების წინ მგზნებარე მოწოდებით მიმართა თავის ლაშქარს: „მეომარნო ქრისტესანო! თუ ღვთის სჯულის

დასაცავად თავდადებით ვიბრძოლებთ, არამცთუ ეშმაკის ურიცხვ მიმდევართა, არამედ თვით ეშმაკებსაც ადვილად დავამარცხებთ. და ერთ რასმე გირჩევთ, რაც ჩვენი პატიოსნებისა და სარგებლობისათვის კარგი იქნება. ჩვენ ყველამ, ხელების ცისკენ აპყრობით, ძლიერ ღმერთს აღთქმა მივცეთ, რომ მისი სიყვარულისათვის ამ ბრძოლის ველზე დავიხოცებით და არ გაუიქცევით. და რათა არ შეგვეძლოს გაქცევა, კიდევ რომ მოვინდომით, ამ ხეობის შესავალი რომლითაც შემოვსულვართ, ხეთა ზშირი ზორებით შევკარით და მტერს, როცა მოგვიახლოვდება ჩვენზე იერიშის მოსატანად, მტკიცე გულით დაუნდობლად შევუტით“.

დავით აღმაშენებლის სიტყვიდან აშკარა ხდება, რომ ქართული ლაშქარი იდგა ხეობაში, რომლის შესასვლელიც საგანგებოდ ჩაუხერგავთ. ეს, რასაკვირველია, მნიშვნელოვანი ღონისძიება იყო. ქართველ მოლაშქრეთა წინაშე იდგა ერთი ამოცანა — ან გამარჯვება, ან ზურგშეუქცეველი სიკვდილი. ამგვარი ქცევა საერთოდ ქართველთათვის ნორმა გახდა და უკვე შემდგომი დროის ისტორიკოსები მას წარმოგვიდგენდნენ, როგორც დაკანონებულ წესს: „არა არს წესი ჩუენ ქართველთა, უკეთუ ვიხილოთ მტერი ჩვენ კერძო მომავალი, შეუბმელად ზურგი შევაქციოთ დაღათუ იყოს სიკუდილი“ (ჟამთააღმწერელი ამბობს: „არა არს წესი“, იქნებ სწორედ დიდგორის ბრძოლის შემდგომ პერიოდს გულისხმობს იგი).

1121 წლის 12 აგვისტო, ღვთისმშობლის მარხვის ხუთშაბათი...

დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის ცნობით, საქართველოს ლაშქრის სარდლობის მიერ გატარებული სტრატეგიული და ტაქტიკური სიახლეებისა და მებრძოლთა თავგანწირული შემართების წყალობით დიდგორის ბრძოლა სამი ჟამი (საათი) გაგრძელებულა... მტერი სასტიკად დამარცხდა. ქართველთა ლაშქრისა და მისი სარდლობის დამსახურება ის იყო, რომ გაქცეულ მტერს შეკავშირებისა და გაერთიანების საშუალება არ მისცა, კონტრ-შეტევის ყოველგვარი საშუალება მოუსპო და მისი სრული მარცხი განაპირობა. ამრიგად, ქართველმა მოლაშქრეებმა 1121 წლის 12 აგვისტოს მაჰმადიანურ კოალიციურ ჯარებთან რთულ და ამჟვე დროს გადამწყვეტ ბრძოლაში ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვეს.

დიდგორის ბრძოლაში გამარჯვების შემდეგ საქართველოს სამეფოსათვის თბილისის შემოერთებას წინ აღდარაფერი ედგა. საქარ-

თველოს ძველი დედაქალაქისა და სხვა ქალაქების დამორჩილება ფაქტობრივად დიდგორის ბრძოლის გაგრძელება იყო. „მეორესა წელსა აიღო მეფემან ქალაქი ტფილისი, პირველსავე ომსა, ოთხას წელ ქონებული სპარსთა, და დაუშკვიდრა შვილთა თვისთა საჭურჭლედ და სახლად თვისად საუკუნოდ“ (ქართლის ცხოვრება). ამგვარად, თბილისი 1122 წელს შემოიერთეს და საქართველოს სატახტო ქალაქი კვლავ აქ გადმოიტანეს.

დავით აღმაშენებელმა გაათავისუფლა შირვანი (1123 წ.) და ანისი (1124 წ.). მისმა გეგმაზომიერმა საქმიანობამ დაამშვიდა ქვეყანა, „...განავსო და აღაშენა ყოველი ოხერ-ქმნილი“. ისტორიკოსი მოგვითხრობს, რომ „სულტანი დასვა მოხარკედ თვისა, ხოლო მეფე ბერძენთა ვი-

თარცა სახლეული თვისი: დასცნა წარმართნი, მოსრნა ბარბაროზნი, მრწემად მოიყვანა მეფენი, ხოლო მონად ხელმწიფენი; მეოტად წარიქცივნა არაბნი, იავარად ისმაიტელნი, მტუერად დასვა სპარსნი, ხოლო გლეხად მთავარნი მათნი“ (ქართლის ცხოვრება). დავით აღმაშენებლის მიერ გატარებულმა მრავალმხრივმა ღონისძიებამ განაპირობა წარმატებები ქვეყნის ეკონომიკური მომძლავრების საქმეში. XII საუკუნის პირველ მეოთხედში საქართველოს სოფლის მეურნეობამ და ხელოსნობა-ვაჭრობამ განვითარების მაღალ დონეს მიაღწია.

დავითი ფრიად განსწავლული კაცი იყო და ერის განათლებაზეც რეალურად ფიქრობდა. მეფეს ორმოცი ბავშვი აურჩევია და ცოდნის მისაღებად საბერძნეთში გაუგზავნია. სწავლა-აღ-

ციხე-ქალაქი დმანისი

ზრდის საქმე თვით საქართველოშიც დაწინაურდა. ეკლესია-მონასტრებთან არსებულ სკოლებში ასწავლიდნენ ქართულ მწიგნობრობას, თეოლოგიას, ჰიმნოგრაფიასა და ლიტურგიკას.

დავით აღმაშენებლის დროს საქართველოში არაერთი უმაღლესი სკოლა და აკადემია ყოფილა, რომელთა შორის გამოჩენული ადგილი გელათს უკავია. დავითმა 1106 წელს „მოიგონა აღშენება მონასტრისა“ და „ადგილსა ყოვლად შუენიერსა და ყოვლითურთ უნაკლოსა“ ააგო ტაძარი, რომელიც იყო „აღმატებული ყოველთა წინანდებულთა ქმნულთა“. ეს იყო გელათი, სადაც დაფუძნდა ქართული განათლებისა და კულტურის მნიშვნელოვანი კერა — გელათის აკადემია. მემკვიდრე გელათს მოიხსენიებს „ყოვლისა აღმოსავლეთისა მეორედ იერუსალიმად, სასწავლოდ ყოვლისა ეთილისად, მოძღურად სწავლულეებისად, სხუად ათინად“ (ქართლის ცხოვრება). გელათი გახდა მაღალი დონის კულტურულ-საგანმანათლებლო და სასწავლო ცენტრი, საერო-ფილოსოფიური და სასულიერო განათლების მნიშვნელოვანი კერა. დავით აღმაშენებელი ზრუნავდა იმისთვის, რომ გელათის აკადემიაში ღირსეულ და ნიჭიერ კაცთ ეღვაწათ. მაღალი კრიტერიუმებით უდგებოდა სწავლულთა შერჩევას. გამოცეხნა და „შემოკრიბნა კაცნი პატიოსანნი ცხოვრებითა და შემოკული ყოვლითა სათნოებითა“. დავით აღმაშენებელმა მოიწვია სამოღვაწეოდ არსენ იყალთოელი და იოანე პეტრიწი. მათთან ერთად სხვა გამოჩენილ პირთა მოღვაწეობამ გელათის აკადემიის მნიშვნელობა უადრესად გაზარდა. დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსის მსგავსად (იგი იერუსალიმსა და ათინას ადარებს მას) გამოჩენილ ქართველი მოღვაწე, პოეტი იოანე შავთელი დიდ შეფასებას აძლევს გელათს და მას რომსა და ელადას ადარებდა.

XII საუკუნის საქართველოში კულტურულ-საგანმანათლებლო და სამეცნიერო ცენტრები ყოფილა იყალთოში — იყალთოს აკადემია, რომლის დამაარსებელი და პირველი მოძღვართმოდვარი იყო არსენ იყალთოელი.

დავით აღმაშენებელი დიდ ყურადღებას აქცევდა კულტურული ცენტრების გამრავლებას საზღვარგარეთაც. მრავალმხრივ და ღრმად განათლებულ საქართველოს მეფეს თავისი დამხმარე ხელი შორს გაუწვდენია: „...აღავსო ზღუა და ხმელი ქუეელის საქმემან მისმან. რამეთუ ლავრანი და საკრებულონი

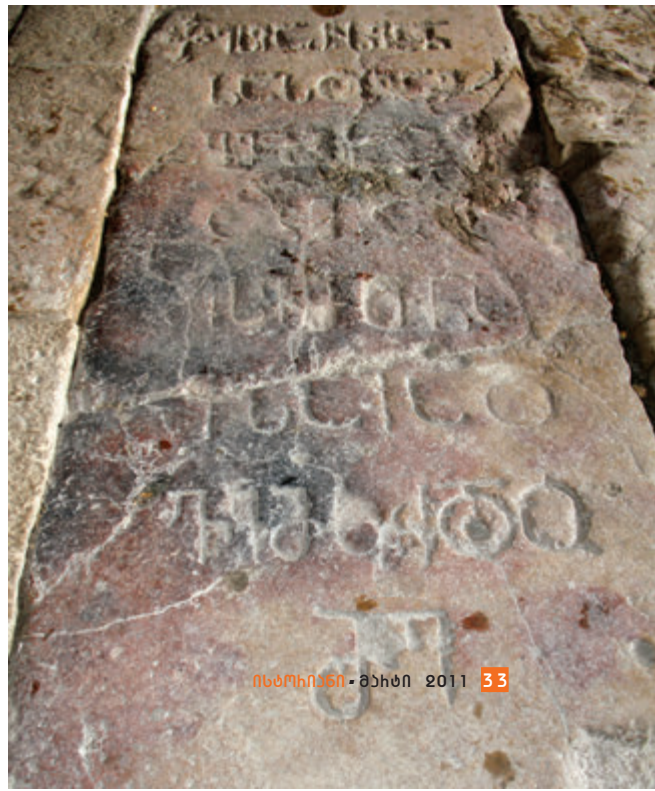
და მონასტერნი არა თვისთა ოდენ სამეფოთა, არამედ საბერძნეთისაცა, მთაწმინდისა და ბორღალეთისანი, მერმეცა ასურეთისა და კვიპრისა, შავისა მთისა, პალესტინისანი, ადავსნა კეთილითა... რამეთუ მთასა სინასა... ადაშენა მონასტერი და წარსცა ოქრო მრავალათასეული“ (ქართლის ცხოვრება).

საზღვარგარეთ ქართული კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრების გაჩენა საერთაშორისო მასშტაბით დავით აღმაშენებლის დიდი გავლენისა და ავტორიტეტის დასტურია.

1125 წლის 24 იანვარს გარდაიცვალა ოცდათექვსმეტი წელი საქართველოს მეფედ ყოფილი (მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა), „მესიის მახვილად“ შერაცხული დავით IV აღმაშენებელი. იგი დაკრძალულია მის მიერვე აგებულ და სამეფო საქვალედ დადგენილ გელათის მონასტერში. ქვის ფილაზე, რომელიც მონასტრის ძველი, ჩრდილოეთის შესასვლელის იატაკზეა დაკეპული, ასეთი წარწერაა:

„ესე არს განსასუენებელი ჩემი
უკუნიით უკუნისამდე; ესე მთნავს:
აქა დავემკვიდრო მე“.

ცხრა საუკუნე გვაცილებს დავით აღმაშენებლის ხანას; ხანას ქართველი ხალხის გმირული ბრძოლისა და შრომისა. ქართველი ხალხი თავის ხსოვნაში ინახავს და კეთილს მიაგებს ქვეყნის წინსვლისათვის მებრძოლ მოღვაწეებს, რომელთა შორის განსაკუთრებულად მოიხსენიება მეფე დავით IV აღმაშენებელი. ■

რკინის ბილადი

საფხანბეთის უხანახანი დემოფანი

მას „მშვენიერ ავანტიურისტს“ უწოდებდნენ. ვინ იფიქრებდა, რომ ესპანელი ლამაზმანი საფრანგეთის მმართველი გახდებოდა და მის გუნება-განწყობილებაზე იქნებოდა დამოკიდებული ევროპისა და ლამის მსოფლიოს ბედი? მეორე მსოფლიო იმპერიის შემქმნელის, საფრანგეთის იმპერატორის, ნაპოლეონ III-ის არჩევანი საბედისწერო მხლოდ მისთვის არ გამოდგარა.

1826 წლის 5 მაისს გრანადაში ქვეყანას მოეკლინა ევგენია მონტიხო. გოგონა მიწისძვრის დროს დაბადებულა. დედამისს, წარმოშობით ესპანელ დიდგვაროვანს, კარგად იცნობდნენ პარიზის ბოჰემურ წრეებში. სტენდალი ხშირად სტუმრობდა მას, მერიმე კი დამეებს უღამაზებდა. გოგონამ საფრანგეთში სამონასტრო განათლება მიიღო, მისი გატაცება ისტორიითა და პოლიტიკით გასაკვირი არ გახლდათ, დედამისი თავგადაკლული ბონაპარტისტი იყო. 1848 წელს საფრანგეთი რევოლუციას მოეცვა. პარიზელებმა დროებითი მთავრობა აიძულა ქვეყანა რესპუბლიკად გამოეცხადებინა. 1848 წლის აპრილში საფრანგეთში გაიმართა დამფუძნებელი კრების არჩევნები. მცირე ხნის შემდეგ დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო ისტორიული გადაწყვეტილება, შემოიღო საფრანგეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტის პოსტი. 1848 წლის 10 დეკემბერს ჩატარდა პრეზიდენტის პირდაპირი არჩევნები, რომელშიც გაიმარჯვა შარლ ლუი ნაპოლე-

ონ ბონაპარტმა, იმპერატორ ნაპოლეონ I-ის ძმისწულმა. მან ამომრჩეველთა 75% მიიღო. ამ მოვლენის შემდეგ ევგენია მონტიხოს ოჯახი სასწრაფოდ პარიზში დასახლდა. მშვენიერი, ტანადი, ცისფერთვალა ესპანელი ქალიშვილი პარიზის სალონებში შინაურულად გრძნობდა თავს. მართალია, განათლება აკლდა, მაგრამ ძალიან გამჭრიახი, თითქმის მამაკაცური გონება ჰქონდაო, — წერს მისი ბიოგრაფი ოქტავ ობრი. ევგენია დედაზე უფრო დინჯი და გაწონასწორებული იყო, არც მასავით იყო გაგიჟებული გართობა-არშვიობაზე. ეს კი მისდამი საყოველთაო პატივისცემა იწვევდა. გემოვნებით იცვამდა, თავის დაჭერაც საუცხოო იცოდა, იმდენად ლამაზი არ იყო, რამდენადაც მომხიბლავი. 1850 წელს საფრანგეთის ახალარჩეული პრეზიდენტის ლუი ნაპოლეონის ბიძაშვილმა მათილდამ წვეულებაზე ევგენიას ადგილი სწორედ ორმოცს გადაბიჯებული პრეზიდენტის გვერდით მიუჩინა. ლუი ნაპოლეონი გოცე-

ბული უსმენდა ეგვიპტის ჯღურტულს, თითქმის არ ესმოდა მისი ნათქვამის შინაარსი, მაგრამ არც აინტერესებდა, მზად იყო, დაუსრულებლად ესმინა ამ ხმისთვის. ეგვიპტის კარგა ხანს ელოდა ბედნიერ დღეს, როცა ლუის გაიცნობდა, რადგან გაცილებით ადრე მტკიცედ გადაწყვიტა მისი ცოლობა. „ჯერ კიდევ გაცნობამდე მომწონდა, მხიბლავდა მისი რაინდული ქცევა სტრასბურგში, სადაც საფრანგეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ ამდენი ხალხის აზვირთება შეძლო. ჩემი აღფრთოვანება გამოიწვია იმან, როგორ ღირსეულად აიტანა პატიმრობის სიმძიმე, როგორ უყვარდა სამშობლო, — კი, ნამდვილად, გაცნობამდე მიყვარდა“, — წერდა თავის მოგონებებში ეგვიპტის მონტიზო.

მატილდას სალონში გაცნობის შემდეგ ეგვიპტის და დედამისი ხშირად ხვდებოდნენ ლუის ნაპოლეონს. ერთხელ დედა-შვილი პრეზიდენტმა საზაფხულო რეზიდენციაში მიიწვია. იქ მისულებს სხვა სტუმრები არ დახვედრიათ. ლუის ნაპოლეონმა მომხიბლავ ესპანელ ქალიშვილს პარკში გასეირნება (რა თქმა უნდა, უდევოდ!) შესთავაზა და ძალიან გაკვირვებული დარჩა, როცა უარი მიიღო. ლუი არ იყო ამას ჩვეული, ლამაზი ქალები ხშირად სტუმრობდნენ მის რეზიდენციას. უარმა უფრო გაამძაფრა მისი გრძნობა. მიხვდა, რომ ეს ქალი ადვილი დასაპყრობი არ იქნებოდა. ლუის ნაპოლეონი ეგვიპტის წერილს წერილზე სწერდა, უჩიოდა მარტოსულობას, ქვეყნის მარტოხელა მმართველის ბედს. ეგვიპტის პასუხებში ისეთი მახვილგონიერება გამოსჭვითდა, რომ ლუი კიდევ უფრო იხიბლებოდა, მომავალ ბედნიერებაზე ოცნებობდა... ის კი არ იცოდა, რომ ეგვიპტის წერილებს დედამისის ძველი მეგობარი, მწერალი პროსპერ მერიემ აწერინებდა.

ამასობაში საფრანგეთში პოლიტიკური მოვლენები ელვის სისწრაფით განვითარდა. 1851 წლის დეკემბერში ლუის ნაპოლეონმა ჯარის საშუალებით გადატრიალება მოახდინა და წარმომადგენლობითი კრება დაითხოვა, რასაც მოჰყვა სამხედრო დიქტატორება პარიზის ქუჩებში. ნაპოლეონის მომხრეებმა მოახერხეს აჯანყებულთა დამარცხება. მომდევნო 1852 წელს საფრანგეთის პრეზიდენტმა თავი იმპერატორად გამოაცხადა — ნაპოლეონ III-ის სახელით. აქტიური პოლიტიკური პროცესების ჩაწყნარების შემდეგ ახალმა იმპერატორმა პირადი ცხოვრებისათვისაც მო-

იცალა. 1853 წლის 8 იანვარს ნაპოლეონმა საბოლოოდ გადაწყვიტა, ეგვიპტის მონტიზოსთვის შეეთავაზებინა გული და ხელი. რამდენიმე დღეში სასახლეში შეიკრიბნენ სენატორები, მინისტრები, სახელმწიფო საბჭოს წევრები. შუადღისას მათთან შესახვედრად გენერლის მუნდირიანი დაბალი, დაბრეცილფეხებიანი, მოუხეშავი მამაკაცი გამოვიდა. შეკრებილებს თავდაკვრით მიესალმა, ნელ-ნელა ავიდა მარმარილოს კიბეზე და სამეფო ტახტზე დაჯდა. იმპერატორ ნაპოლეონ III-ს ხელში ქალაღდის ფურცელი ეჭირა. კითხვა ზმადებლა დაიწყო (ასე აღწერს ამ სცენას ფრანგი ისტორიკოსი ოქტავი ობრი). „ქალბატონი, რომელიც მე ავირჩიე, კეთილშობილი ოჯახიდანაა, კათოლიკე, ისიც ისევე ლოცულობს საფრანგეთისთვის, როგორც მე. მე უპირატესობა მივანიჭე ქალს, რომელიც მიყვარს და ვაფასებ, ჩემთვის ოჯახური ბედნიერება მეტს ნიშნავს, ვიდრე წარმომავლობა“. ნაპოლეონს, რა თქმა უნდა, კრინტიც არ დაუძრავს იმაზე, მანამდე როგორ ცდილობდა დანათესავებოდა ევროპის რომელიმე მონარქის ოჯახს.

მინისტრებიც კი აღშფოთდნენ, როცა შეიტყვეს ნაპოლეონის რჩეულის ვინაობა. ნაპო-

იმპერატორი ნაპოლეონ III

საფრანგეთის ოთხი ნაპოლეონი: ნაპოლეონ I, მისი ვაჟი ნაპოლეონი, პრეზიდენტი და შემდეგ იმპერატორი ლუი ნაპოლეონ III და ამ უკანასკნელის ვაჟი ნაპოლეონი

ლეონის დაუძინებელმა მტერმა, პოლიტიკურმა მოღვაწემ და ისტორიკოსმა ლუი ადოლფ ტიერმა იანგლა — წინდახედული კაცია, თუ ჩამოაგდებენ, ქორწინების წყალობით ესპანელი გრანდი მანც იქნებაო.

1853 წლის 13 იანვარს პარიზის ღვთისმშობლის ტაძარში პარიზის არქიეპისკოპოსმა ევგენიასა და ლუის ჯვარი დასწერა.

პარიზელები აღფრთოვანებით მიეგებნენ თეთრი ატლასის საქორწინო კაბაში გამოწყობილ დედოფალს, რომელმაც უცებ მოიგო პარიზელების გული. როცა ევგენიამ შეიტყო, რომ პარიზის მერია მისთვის 600 ათას ფრანკიანი ყელსაბამის ყიდვას აპირებდა, განაცხადა, — გაცილებით გამაბედნიერებთ, თუ ამ თანხას ქველმოქმედებისთვის დახარჯავთ, არ მსურს, საქორწინო საჩუქარი ტვირთად დააწვეს ქვეყანას, რომელიც ახლა ჩემი ქვეყანაც გახდაო.

გარეგნული სიამტკბილობის მიუხედავად, წველი ძალიან განსხვავებული იყო როგორც შეხედულებებით, ასევე წარმოშობითა და ასა-

კით. ლუი ცოლზე თითქმის 20 წლით უფროსი გახლდათ. ევგენიამ ძალიან კარგად იცოდა, როგორ უნდა დაეჭირა თავი ქმართანაც და სხვებთანაც. როცა ლუი ოთახში შემოდიოდა, კრძალვით დგებოდა ფეხზე, თუნდაც ოთახში მათ გარდა არავინ ყოფილიყო.

თანდათანობით ევგენიამ მდგომარეობა გაიმყარა. ქმრის ავანტიურებში მისთვის უცხო აღარ იყო. სტენდალი წერდა, — ნაპოლეონ III-ის დროს სასახლის კარზე მოწყენილობა სუფევდა, მაგრამ ევგენია მონტიხომ ყველაფერი გამოაცოცხლა, სახალისო გახდაო.

დედოფალი ეტიკეტს არ დაგიდევთ — სამეფო კარზე რეპუტაციაშელახულ ლამაზ მომღერლებსაც შეხვდებოდი და ასტროლოგებსაც. ნაპოლეონი ბერდებოდა, სცენაზე ნელ-ნელა მისი მეუღლე გამოდიოდა. ქმარს საწინააღმდეგო არაფერი ჰქონდა, დედოფალს მონღომებით ასწავლიდა ქვეყნის მართვას და ევგენიაც, ნიჭიერი მოსწავლე, უკვე „რკინის მილედ“ გახდა. სასიყვარულო თავგადასავლებს მშვენივრად უთავსებდა პოლიტიკურ ავანტიურებს.

1859 წლიდან დედოფალი მინისტრთა კაბინეტის თითქმის ყველა სხდომას ესწრებოდა. სწორედ მას მიაწერენ საფრანგეთის სასწრაფოდ გამოყვანას ავსტრიასთან ომიდან ჩრდილოეთი იტალიის მიწებისთვის. გერმანია ავსტრიის დასახმარებლად ჯარს აგროვებდა. დედოფალმა ნაპოლეონი დაარწმუნა, რომ ომი საფრანგეთის სასიკეთოდ არ დამთავრდებოდა და ნაპოლეონმაც ფრანც-იოსებთან ზაგი დადო.

საფრანგეთი თავისი დიდების მწვერვალზე იდგა, მისი იმპერატორის თანხმობის გარეშე ევროპაში ვერც ერთი მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოვლენა ვერ მოხდებოდა. მსოფლიოს ბედი პარიზში წყდებოდა და უმეტესწილად გადაწყვეტილებას სწორედ დედოფალი იღებდა.

ნაპოლეონ III-ის მმართველობის ბოლო წლებში დედოფალს მძიმე წინათგრძნობა უღრღნიდა გულს. „ჩემი სიცოცხლე დასასრულისკენ მიდის, მაგრამ მე ჩემს ვაჟიშვილში აღვვადები“, — წერდა 1869 წელს. ევგენიამ არ იცოდა, რომ მეორე იმპერიის დაცემის მოწმე გახდებოდა და ქვეყნიდან გაქცევა მოუწევდა. არც ის იცოდა, რომ კიდევ ნახევარ საუკუნეს დევნილობაში გაატარებდა და შვილის სიკვდილის შემდეგ კიდევ 40 წელიწადს იცოცხლებდა.

1870 წელს მნიშვნელოვნად დაიძაბა საფრანგეთსა და პრუსიას შორის ურთიერთობა. იმპეროლოვად, საკუთრივ საფრანგეთში თანდათან მატულობდა უკმაყოფილება იმპერატორის მიმართ. ერთ-ერთი პირველი ნაპოლეონ III-ის გარემოცვაში სწორედ ვეგენია იყო, რომელმაც განაცხადა, იმპერიას მხოლოდ ომი გადაარჩენსო და იმპერატორი პრუსიასთან ომზე დაითანხმა, რათა როგორც ამბობდა, თავიდან აეცილებინათ რევოლუცია. ომის საბაბად კი ესპანეთის ტახტის მემკვიდრეობის საკითხი იქცა. ვაკანტურ ტახტზე პრეტენზიას აცხადებდა პრუსიის მეფის ვილჰელმ I-ის ნათესავი. ეს კი საფრანგეთის ინტერესების შებღალვა იქნებოდა. ნაპოლეონ III-მ დიპლომატიური არხებით მიაღწია დაერწმუნებინა ვილჰელმ I უარი ეთქვა ესპანეთის ტახტისათვის ბრძოლაში ჩაბმასზე, მაგრამ ბოლო მომენტში საფრანგეთ-პრუსიის დაპირისპირება კარგად გამოიყენა პრუსიის კანცლერმა ბისმარკმა და ფალსიფიცირებული, საფრანგეთისათვის შეურაცხყოფელი წერილის საშუალებით აიძულა ნაპოლეონ III ომი დაეწყო პრუსიასთან.

1870 წლის აგვისტოში დაწყებული სამარცხვინო მარცხით. I-ელ სექტემბერს სედანის მიდამოებში იმპერატორი ნაპოლეონ III თავის არმიასთან ერთად ტყვედ ჩაურდა. ეს იყო საფრანგეთის არმიის გაუკონარი ტრაგედია, რომელიც ისტორიაში

შევიდა „სედანის კატასტროფის“ სახელით. საფრანგეთის მეორე იმპერიამ არსებობა პრუსიასთან სამხარო კრახის შემდეგ დაასრულა. შეურაცხყოფილმა ფრანგებმა იმპერატორს ტახტზე უარის თქმა მოსთხოვეს. ნაპოლეონ III ამბოხებულ პარიზში აღარ დაბრუნებულა, სამაგიეროდ, ვეგენიას დაატყდა ფრანგების რისხვა.

„საფრანგეთის ისტორია მეორდება, მაგრამ ხომ არ დაველოდები, ვიდრე თავს მომკვეთენ“, — თქვა დედოფალმა გაქცევის წინ.

სასახლიდან ვეგენია დაქირავებული ეტლით გაიქცა, ჯიბეში ერთი ეკიუც არ ელო...

სიცოცხლის დარჩენილი დღეები სიღარიბეში გაატარა.

1873 წელს ნაპოლეონი დიდ ბრიტანეთში გარდაიცვალა. ექვსი წლის შემდეგ ნაპოლეონისა და ვეგენია მონტიხოს ერთადერთი ვაჟი ლუი აფრიკაში, ზულუსებთან ბრძოლაში დაიღუპა. ვეგენიას კი იმედი ჰქონდა, საფრანგეთი გონს მოვა და ქვეყნის მმართველად ჩემს ვაჟს მიიწვევსო.

პირველი მსოფლიო ომის დამთავრების დღეს, როცა დედოფალყოფილმა გერმანიის დამარცხების ამბავი შეიტყო, კმაყოფილებით თქვა, — „მადლობას ვწირავ ღმერთს, რომ ამ დღეს მოვესწარი! ახლა შემძლია თავაწეული მოგკვდე, საფრანგეთი ვედარაფერში დამაღანაშაულებს“.

მოამზადა ნანა ანტონოვა-ილურიძემ

ნაპოლეონ III და ბისმარკი „სედანის კატასტროფის“ შემდეგ

გიორგი XI

ქახთველი ვანი იხანში

საქართველოსა და ირანის ურთიერთობა მრავალ საუკუნეს ითვლის. ამ ორმა ქვეყანამ ასწლეულები ერთმანეთის წინააღმდეგ ომებში გაატარა, თუმცა იშვიათად, მაგრამ ერთმანეთის მოკავშირეებადაც გვევლინებოდნენ. საქართველოს ისტორიის სრულყოფილად შესწავლა, ირანთან ურთიერთობის განხილვის გარეშე წარმოდგენილია. მრავალსაუკუნოვანმა ურთიერთობამ, რა თქმა უნდა, დიდი როლი შეასრულა ორივე ქვეყნის ისტორიაში. საქართველო ოდითგანვე თავს იცავდა თავისი სამხრეთელი აგრესორისაგან. ამიტომაც საქართველო მუდამ ძლიერი მოკავშირის ძიებაში იყო, რასაც ობიექტურ მიზეზთა გამო წარმატებით ვერ ახორციელებდა. ძიების პროცესში შეცდომაც მრავალჯერ დაუშვია.

სამხედრო პოტენციალით გაცილებით ძლიერ ირანს, ქართველები ხშირად მოქნილ დიპლომატიას უპირისპირებდნენ. ასე მოხდა ვახტანგ V შაჰნავაზის დროსაც. ვახტანგმა შეძლო თავისი მეფობის პერიოდში აღმოსავლეთ საქართველო გაერთიანებინა და დასავლეთ საქართველოში თავისი შვილი, გიორგი XI გაემეფებინა.

ეს დიდხანს არ გაგრძელებულა. 1675 წელს ირანში მიმავალი ვახტანგი გარდაიცვალა, მამის გარდაცვალების შემდეგ გიორგი ირანში წვიდა, სადაც მას მხოლოდ ქართლი დაუმტკიცეს, კახეთი კი ყიზილბაშ ხანს გადასცეს.

გიორგის მამის პოლიტიკა არ გაუგრძელებია, ამკარად დაუპირისპირდა ირანის შაჰს. გიორგი XI (1677-1688) ებრძოდა ქართლის სპარსოფილ თავადებს და ისწრაფოდა დამოუკიდებლობისკენ. ირანის შაჰს ჰუსეინ I-ს (1677-1722) არ მოსწონდა ამიერკავკასიაში მიმდინარე პროცესები, მან გიორგის არჩილის დაჭერა დაავალა, რომელმაც ახალციხის ფაშასთან დაამყარა ურთიერთობა. გიორგიმ ბრძანება არ შეასრულა და კახეთის დაკავებასაც შეეცადა. ურჩობისთვის მას შაჰმა ქართლი ჩამოართვა და ირანში გაიწვია, თუმცა გიორგი არ დაემორჩილა და თავისი ძალებით შეეცადა ქართლის დაკავებას, მაგრამ დამარცხდა. 1688 წელს ქართლი სამართავად გამაჰ-

მადიანებულ ერეკლე ნაზარალი-ხანს გადაეცა (1688-1703).

გიორგი 1691 წელს ისევ გადმოვიდა ქართლში, ოთხი წელი ებრძოდა ერეკლეს, თუმცა შედეგს ვერ მიაღწია. იძულებული გახდა ირანში შაჰს ხლებოდა. ქართლის დაბრუნება მხოლოდ 1703 წელს შეძლო, თუმცა შაჰმა მას ირანის სპასალარობაც უბოძა და ირანში დატოვა, ქართლში კი ლევანის ვაჟი ვახტანგი, შემდეგში ვახტანგ VI, დაინიშნა ჯანიშინად.

საქართველო-ირანის ურთიერთობაში განსაკუთრებით საგულისხმოა ერთი ფაქტი: ირანი შესანიშნავად იყენებდა ქართველთა სამხედრო თუ ადმინისტრაციულ ნიჭს და ამ მხრივ დიდ წარმატებებსაც აღწევდა. ამის ნათელი დადასტურებაა გიორგი XI-ის მოღვაწეობა ირანში. ქართველმა „ვალმა“, როგორც მას ირანში უწოდებდნენ, შეძლო და დროებით მოუგვარა ირანს ავღანი ტომების შემოსევის პრობლემა. გიორგი ქირმანის ოლქის გამგებლად დაინიშნა. ვალი ირანის ჯარის სპასალარი იყო. რეალურად მხოლოდ 2 000 ქართველი ჯარისკაცი ახლდა თან, თუმცა ავღანელთა შემოსევებს წარმატებით უმკლავდებოდა.

ამის თაობაზე საკმაოდ საინტერესო ცნობები აქვს შემონახული ისტორიკოს სეხნია ჩხეიძეს, რომელიც გიორგი მეფეს თან ახლდა ყანდარში და თითქმის ყველა ბრძოლაში მონაწილეობდა.

სეფიანთა ირანს უდიდეს პრობლემებს უქმნის ავღანი ტომების შემოსევა, სწორედ იქ, სადაც საჭირო იყო გონივრული გადაწყვეტილებების მიღება და შესაძლო მოკავშირის პოვნაც შეიძლებოდა, გიორგი მეფემ შეცდომა დაუშვა. შანსი ეძლეოდა ავღანელებთან კავშირის შემდეგ მათთან ერთად შეეჭია ირანისთვის, რაც გამოიწვევდა ქართლისა და კახეთის ირანის ბატონობისგან გათავისუფლებას. ამის სანაცვლოდ იგი დაუპირისპირდა ავღანელებს და უდიდეს წარმატებას მიაღწია. არ წაუგია არც ერთი მცირე შეტაკება თუ დიდი ბრძოლა ავღანელებთან.

ის, რომ ირანის რთული მდგომარეობით არ ისარგებლეს ქართველებმა, განპირობებული იყო მრავალი ფაქტორით. პირველი ის, რომ გიორგის თავიდან გართულებული ურთიერთობა ჰქონდა შაჰთან და ავღანელებთან, წარუმატებელი ალიანსის შემთხვევაში ალბათ სიკვდილით დასჯიდნენ; მეორე ის, რომ მიუხედავად დიდი წარმატებებისა, შაჰ ჰუსეინი მას მაინც არ უყურებდა კეთილი თვალით. ირა-

ქართლის მეფე ვახტანგ VI

ნი ახერხებს რთულ პერიოდშიც კი თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს ქართველები. ეს ფაქტი თავის მხრივ, ქართველთა გაუბედაობასა და თავის ძალებში დაურწმუნებლობაზე მიუთითებს. იგივე განმეორდა მოგვიანებით, როდესაც ვახტანგმა თავისი ვაჟი ბაქარი არ გაუშვა ირანში ჯარით, როდესაც ისპაჰანს ავღანელებმა ალყა შემოარტყეს და აიღეს..

ამ პერიოდში ქართულ სამხედრო ძალას ეყრდნობა ირანი. ქირმანის ოლქის გამგებელი და ირანის სპასალარი გიორგი მეფეა, ირანის მდივანბეგი კი — მისი ძმა ლევანი. ქირმანის ოლქში ამ დროისთვის დაახლოებით 2 000 ქართველია გიორგი მეფის გარშემო შემოკრებილი. ქართველები ამ ჯარით მხოლოდ ერთხელ, 1711 წელს დამარცხდნენ. ამ ბრძოლაში დაიღუპა მეფე ქაიხოსრო II და ბატონიშვილი ალექსანდრე. ამის შემდეგ კი მირ-ვეისმა ყველა ბრძოლა მოუგო ირანულ ლაშქარს. 1712 წელს 20000-იანი ირანული არმია 5000-იანი ჯარით სასტიკად დაამარცხა. ამ ბრძოლის შედეგად ავღანელებმა ხელთ იგდეს გირიშკის ციხე. აღსანიშნავია, რომ ირანელი სარდლები თავისი ჯარით თითქმის უბრძოლველად ნებდებოდნენ ავღანელებს. ქართველმა მეფეებმა მოახერხეს ავღანელთა შეჩერება, ამას ჯერ გიორგი XI აკეთებდა, მის შემდეგ კი ქაიხოსრო

ისპაჰანი. XVII საუკუნის ილუსტრაცია

II (1709-1711). მათი გარდაცვალების შემდგომ ეს დიდი პრობლემა ირანისთვის მოუგვარებლად იქცა, რამაც 1722 წელს ბოლო მოუღო კიდეც სეფიანების დინასტიას და ირანში ავღანელთა მმართველობა დაიწყო.

ირანში გიორგი XI-ის წარმატებები თავის მხრივ გზას უხსნიდა ვახტანგ VI-ს, რათა აქტიური პოლიტიკა ეწარმოებინა ქართლში. მან მმართველობას ჩამოაცილა მისთვის არასასურველი პირები. 1705 წლის საეკლესიო კრებაზე ქართლის კათალიკოსად მისი ძმა დომენტი აირჩიეს, რითაც მეფემ ეკლესიის მხარდაჭერა მოიპოვა.

წარმატებები დიდხანს არ გაგრძელებულა. 1709 წელს გიორგი მეფეს მირ-ვეისმა დანათესალება შესთავაზა და ნადიმზე მიიპატიჟა, სადაც ვერაგულად მოკლეს. ამის შემდეგ 2 წლით გიორგის ადგილი ქაიხოსრო II-მ დაიჭირა, რომელიც 1711 წელს ქალაქ ყანდაარზე იერიშისას დაიღუპა.

ამის შემდეგ „გურჯისტანის ვლის“ ტახტი კვლავ თავისუფალი დარჩა. ირანში მყოფ ქართველთაგან ამ ტახტზე ბევრს ჰქონდა პრე-

ტენზია, მაგრამ შაჰმა არჩევანი ვახტანგზე გააკეთა. ვახტანგი 1712 წელს ირანში ჩავიდა, სადაც მას ტახტს გამაჰმადიანების შემდეგ დაუმტკიცებდნენ. ვახტანგმა უარი თქვა სარწმუნოების შეცვლაზე, რის გამოც მან ტახტი 1716 წლამდე ვერ მიიღო.

გიორგი მეფისა და ვახტანგის შეცდომებზე საუბრისას უნდა აღინიშნოს, რომ მათ ვერ შეძლეს სახელმწიფოსთვის საჭირო ერთობლივი პოლიტიკის შემუშავება. გიორგის წარმატებებით მართალია ისარგებლა ვახტანგმა, მაგრამ ეს არ იყო დიდი პოლიტიკის შედეგი, ეს ლოგიკური ნაბიჯი გახლდათ გიორგის წარმატებათა ფონზე. იმდენად ვერ ისარგებლეს, რომ ქაიხოსროს გარდაცვალების შემდეგ ვახტანგმა ძალიან დასუსტებულ ირანსაც კი ვერ გაუწია წინააღმდეგობა და იძულებული აღმოჩნდა ირანში ხლებოდა შაჰს.

დასუსტებულმა ირანმა შეძლო აერია ოდნავ დაწინარებული სიტუაცია, რომელიც ვახტანგმა დატოვა ქართლში და ირანზე დამოკიდებულება ამის შემდეგ კიდე უფრო გაიზარდა. ვახტანგი აკონტროლებდა ქართლში

ყოფნის დროს სიტუაციას, თუმცა მან თავისი ჯანიშინობის პერიოდში ვერ შეძლო ხელი-სუფლების ისე გაძლიერება, რომ მთლიანად აელაგმა ქვეყანაში სპარსეთის ძალაზე დაყრდნობილთა თარეში.

ვახტანგმა მიიღო მაჰმადიანობა 1716 წელს, თუმცა ქართლში მხოლოდ 1719 წელს დაბრუნდა. მის დაბრუნებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ამ პერიოდში ჩნდება იდეა ქართულ-სომხური სახელმწიფოს შექმნისა. ვახტანგი ინიშნება სამხრეთ აზერბაიჯანის სპასალარად. მან მოაწყო ლაშქრობა ლეკებზე და წარმატებითაც. შაჰისთვის ვახტანგის გაძლიერება და ზემოთ ხსენებული ორი ქვეყნის გაერთიანება მიუღებელი იყო. მან ლაშქრობის შეჩერება მოითხოვა, რასაც სამწუხაროდ ვახტანგი დათანხმდა. ამ ლაშქრობის შემდეგ კი დაიფიცა, რომ შაჰის ბრძანებას აღარ შეასრულებდა. ამის გამო მან მისი ერთ-ერთი ბოლო შანსიც ხელიდან გაუშვა, როდესაც შაჰი დახმარებას სთხოვდა ავღანელთა ალყის წინააღმდეგ. იმის ნაცვლად, რომ ირანში ლაშქრობა მოეწყო და ავღანელთა მაგიურად ქართველებს აეღოთ ისპაჰანი, ბაქარს უკან დაბრუნება მოსთხოვა. რა თქმა უნდა, აქ ლაპარაკია არ არის იმაზე, რომ ქართველებს ამ დროს ირანის დაპყრობაზე უნდა ეფიქრათ, მაგრამ მათ ჰქონდათ სერიოზული შესაძლებლობა, თუნდაც მათთვის სასურველ პირს დაეკავებინა შაჰის ტახტი. შეცდომა იყო ასევე ლეკებზე ლაშქრობის შეწყვეტა. ირანს არ გააჩნდა იმის რესურსი, რომ ვახტანგის დაუმორჩილებლობის შემთხვევაში საქართველოში ლაშქრობა მოეწყო. და თუ მოაწყობდა, აუცილებლად დამარცხდებოდა, რისი თქმის საფუძველსაც მათი და ავღანელების ომები იძლევა.

ავღანელთა ბელადი მირ-ვეისი

აღსანიშნავია, რომ შაჰ ჰუსეინი იყო ერთ-ერთი უსუსტესი მმართველი სეფიან მაჰათა შორის. მის დროს ავღანელებმა მოახერხეს ირანის დედაქალაქის აღება და სეფიანთა დინასტი-

ქართლის მეფე გიორგი XI

ის დამხობა. ეს იყო პერიოდი, როდესაც ქართველ მეფეებს უნდა მოეხერხებინათ ქართლ-კახეთის გაერთიანება და ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერება, რადგანაც ირანს მხოლოდ სიტყვით თუ შეეძლო იმ დროისათვის საქართველოს წინააღმდეგ რაიმე სანქციის გატარება. მას არ შესწევდა სამხედრო ოპერაციის ჩატარების ძალა.

გიორგი XI, ქაიხოსრო II და ვახტანგ VI ვერ ახერხებდნენ ერთობლივი პოლიტიკა ეწარმოებინათ ირანის წინააღმდეგ. გიორგი და ქაიხოსრო ირანს იცავდნენ ავღანელებისგან, სწორედ მათი დახმარებით მიაღწია ირანმა 1722 წლამდე. ვახტანგმა კი ხელიდან გაუშვა შანსი, ჩარეულიყო ირანის სამინიო პოლიტიკაში და თავის სასარგებლოდ გადაეწვიტა ბევრი რამ.

ზშირად გამოითქმის ისტორიაში აზრი, რომ ამა თუ იმ დიდ მეფეს ქვეყნის გაერთიანებასა და გაძლიერებაში ეპოქამ შეუწყო ხელი. სწორედ ასეთი ეპოქა ვერ გამოიყენეს იმ პერიოდში ქართველმა მეფეებმა. ■

სტივენ სპილბერგის გახმაურებულმა შვ-თეთრმა ფსიქოლოგიურმა დრამამ „შინდლერის სია“, რომელმაც შვიდი ოსკარი დაიმსახურა, მსოფლიო ეკრანები მოიარა და საქართველოშიც „ჩამოაღწია“. ამდენად, საქართველოში ბევრი რამ იციან ამ ფილმის შესახებ, ისიც იციან, რომ საუკეთესო ფილმად აღიარებული კინოშედეგური ცნობილი ავსტრალიელი მწერლის, თომას კენელის არანაკლებ გახმაურებული წიგნის, „შინდლერის კიდობნის“ ეკრანიზაციაა. სიუჟეტი კი ნაწარმოებისა და ფილმისა ერთდროულად მძიმეცაა და გასაოცარიც, თუ როგორ შეძლო ერთმა გერმანელმა მეწარმემ დალუპვისგან ეხსნა 1200-მდე ებრაელი პოლოკოსტის დროს მეორე მსოფლიო ომის წლებში. მაგრამ ბევრმა როდი იცის, რომ თურმე ქართველებსაც გვყოლია „ჩვენი შინდლერი“. ამჯერად სწორედ ქართველი შინდლერის შესახებ მოგითხრობთ.

„ქართველი შინდლერი“

ქართულ-ებრაული ურთიერთობის ისტორია სათავეს ათასწლეულთა სიღრმიდან იღებს. მასში გამორჩეული ადგილი უკავია II მსოფლიო ომის პერიოდს. მაშინ, როცა ემიგრაციაში გახიზნული ქართველობა თავადაც განსაცდელში იმყოფებოდა, მისმა არაერთმა წარმომადგენელმა თავდადებული მოქმედებით დალუპვას გადაარჩინა არა მხოლოდ ქართველი ებრაელები, არამედ ისინიც, ვინც წარმოშობით საქართველოდან არ ყოფილა.

II მსოფლიო ომის დაწყებას ქართული ემიგრაცია არაერთგვაროვნად შეხვდა. მისმა მნიშვნელოვანმა ნაწილმა, რომელთა შორისაც ძირითადად სოციალ-დემოკრატები იყვნენ, გერმანიას უნდობლობა გამოუცხადა. თავიანთ მოკავშირედ კი დიდ ბრიტანეთსა და საფრანგეთს მიიჩნევდნენ.

ქართველ ემიგრანტთა რაღაცაგადასარტყელად განწყობილი ნაწილი, რომელიც მოქმედებდა პრინციპით „ჩემი მტრის მტერი — ჩემი მეგობარია“, მიიჩნევდა, რომ II მსოფლიო ომში გამარჯვებული გერმანია ისევე დაეხმარებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა-

ში, როგორც ეს I მსოფლიო ომის დროს მოხდა.

იმ ქართველთა საქმიანობის შესახებ, რომლებიც ომში გერმანელთა მხარდამხარ იბრძოდნენ, აზრთა სხვადასხვაობა დღემდე არსებობს. მათ საქციელს ზოგნი მართებულად, ხოლო ზოგნი — გაუმართლებლად მიიჩნევენ.

უდავოდ მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო გერმანიის ტყვეთა ბანაკებში თავმოყრილ ათეულ ათასობით ქართველ სამხედრო ტყვეთა (საბჭოთა კავშირის ყოფილ მოსამსახურეთა) ფიზიკურად გადარჩენა, რაც გერმანიის სამსახურში მდგარმა ქართველმა ემიგრანტებმა ამ ქვეყნის მესვეურთა დახმარებით მოახერხეს. ქართველ ემიგრანტთა შორის იყვნენ ისინიც, ვინც გერმანიის მესვეურთა ნდობით სარგებლობდნენ. მათ შორის პოლიტიკური გაულენითა და მაღალი ავტორიტეტით გამოირჩეოდნენ:

1. აღმოსავლეთის (ანუ „ვანზეს“) სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი, დოქტორი **მიხეილ ახმეტელი**. გერმანიაში საქართველოს ელჩის, ვლადიმერ (ლადო) ახმე-

ტელის ძმისწული. სოვეტოლოგიის გერმანული სამეცნიერო სკოლის ერთ-ერთი ფუძემდებელი. მეგობრობდა III რაიხის იდეოლოგ ალფრედ როზენბერგთან;

2. „ვეროპის კონტინენტური კვლევის ინსტიტუტის“ დირექტორი, ფიზიკოსი და გეოპოლიტიკოსი, დოქტორი **ალექსანდრე ნიკურაძე**. მეგობრობდა როზენბერგსა და არნო შიკლანცთან, რომელსაც გერმანიის ხელისუფლება საქართველოს მომავალ გენერალ-გუბერნატორად ამზადებდა;

3. მდიდარი ქართველი ექიმი **გიორგი მაღლაშვილი**. მისი მეუღლე მონიკა უიტი იყო უმდიდრესი მრეწველის ქალიშვილი;

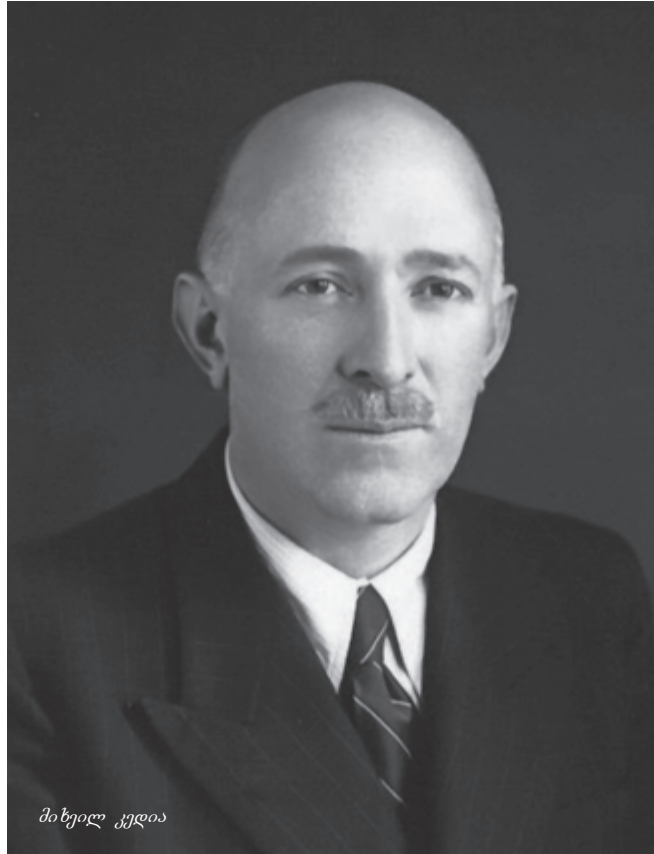
4. **შალვა მაღლაკელიძე**, თბილისის ყოფილი გენერალ-გუბერნატორი. II მსოფლიო ომის დაწყებამდე დაინიშნა გერმანიის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის სამხედრო მრჩეველად, ხოლო 1944 წლის მაისში მიენიჭა ვერმახტის გენერალ-მაიორის წოდება. ახლო ურთიერთობა ჰქონდა გერმანიის სამხედრო მესვეურებთან, მათ შორის „აბვერის“ (სამხედრო დაზვერვა და კონტრდაზვერვა) ხელმძღვანელ ადმირალ ფრიდრიხ ვილჰელმ კანარისთან.

გერმანელთა ნდობით ასევე სარგებლობდნენ ემიგრანტები: „აბვერისა“ და „გესტაპოს“ (საიდუმლო პოლიცია) თანამშრომელი **მიხეილ კეღია**; გერმანული შეიარაღებული ძალების ოფიცრები: **ფრიდონ წულუკიძე**, **დიმიტრი შალიკაშვილი**, **გივი გაბლიანი**, **მიხეილ ალშიბაია**, **მიხეილ ქავთარაძე**; „კავკასიის საგანგებო შტაბის“ თანამშრომელი **ალექსანდრე ცომაია**; საქართველოს ყოფილი ელჩი გერმანიაში **ვლადიმერ ახმეტელი**; ქართული ნაციონალური კომიტეტის თავმჯდომარე **მიხეილ წერეთელი**, **კიტა ჩხენკელი** (საგარეო საქმეთა მინისტრ აკაკი ჩხენკელის ძმა), **შალვა ამირეჯიბი** და სხვები.

მიხეილ კეღია იყო ვაჟი მექი კეღიასი, რომელიც დამოუკიდებელი საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს განსაკუთრებულ რაზმს ხელმძღვანელობდა.

თავისი საქმიანობიდან გამომდინარე, მიხეილ კეღიას თამამად შეგვიძლია ვუწოდოთ „ქართველი შინდლერი“. საინტერესოა, როგორ ჩადგა იგი გერმანელთა დაზვერვისა და საიდუმლო პოლიციის რიგებში.

1940 წლის შემოდგომაზე, ოკუპირებულ პარიზში ჩავიდა გერმანიის მთავრობის საგანგებო წარმომადგენელი, რომელსაც დავალ-

მიხეილ კეღია

გივი გაბლიანი

ქართული ლეგიონი პოლონეთში (26 მაისი, 1943 წ.)

ბული ჰქონდა ქართული ემიგრაციის საკითხის შესწავლა. მან გააუქმა პარიზში მოქმედი ქართული წარმომადგენლობა, ხოლო ოფისის მდივანი დააპატიმრა.

აუცილებელი გახდა სასწრაფოდ გამოენახათ ისეთი ვინმე, ვინც გერმანიის ხელისუფლების წინაშე შეძლებდა ქართული ემიგრაციის ინტერესთა დაცვას. იგი საფუძვლიანად უნდა ყოფილიყო გარკვეული არსებულ პოლიტიკურ ვითარებაში, სრულყოფილად სცოდნოდა გერმანული ენა.

ეს ფრიად საპასუხისმგებლო მისია ქართულმა ემიგრაციამ დააკისრა მიხეილ კედიას. იგი დიდხანს ცხოვრობდა გერმანიაში, დაამთავრა ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტი. დაკისრებული ამოცანა მან პირნათლად შეასრულა. მჭიდრო ურთიერთობა დამყარა ყველასთან, ვინც ამა თუ იმ კუთხით უკავშირდებოდა საქართველოს და ქართული ემიგრაციის საკითხს. მის უახლოეს მეგობართა შორის იყვნენ: გერმანიის ყოფილი ელჩი საბჭოთა

კავშირში, გრაფი ფრიდრიხ ვერნერ ფონ დერ შულენბურგი; როზენბერგის ხელმძღვანელობით მოქმედი აღმოსავლეთის სამინისტროს პოლიტიკური დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, პროფესორი გერჰარდ ფონ მენდე; SS-ის („დამცავი რაზმი“ — გასამხედროებული ორგანიზაცია ნაცისტური პარტიის შემადგენლობაში) კავკასიური დეპარტამენტის უფროსი ერის ენგელჰაუპტი. საგულისხმოა, რომ სამივე მათგანი დაკავშირებული იყო 1944 წელს ჰიტლერის წინააღმდეგ მოწყობილ შეთქმულებასთან. აქედან პირველი სიკვდილით დასაჯეს, ხოლო მესამეს რუსეთის ფრონტზე უკრეს თავი.

ომის დაწყების შემდეგ ქართული ემიგრაციის ყველაზე მტკიცეულ პრობლემას წარმოადგენდა როგორც ქართველ სამხედრო ტყვეთა, ასევე ნაცისტთა კლანჭებში ჩავარდნილ ქართველ ებრაელთა გადარჩენა.

საფრანგეთის ოკუპაციის შემდეგ, ნაცისტებმა ამ ქვეყანაში მცხოვრები ქართველი ებ-

რეალებიც დააპატიმრეს. მათ შორის იყო დამოუკიდებელი საქართველოს ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრის ყოფილი მოადგილე იოსებ ელიგულაშვილი, რომელიც ქართველ ემიგრანტთა შორის დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. ის იყო ერთ-ერთი ორგანიზატორი ქართული ეროვნული საგანმურის ევაკუაციისა საფრანგეთში. მისი მოხერხებულობის წყალობით, 1922 წელს საქართველოს დევნილმა მთავრობამ ხელსაყრელ ფასში შეიძინა პარიზთან ახლოს, ლევილში მდებარე მამული და ორსართულიანი სახლი. ამ უძრავმა ქონებამ ფასდაუდებელი სამსახური გაუწია ქართულ ემიგრაციას.

1940 წელს, როდესაც საფრანგეთში შეჭრილ გერმანელ ოკუპანტთა შიშით, პარიზელთა ნაწილი ტოვებდა მშობლიურ ქალაქს, იოსებ ელიგულაშვილმა სოლიდური თანხა გაიღო, რათა ეშოვა ავტომანქანა საქართველოს მთავრობის ყოფილი თავმჯდომარის, ნოე ჟორდანიას გადასარჩენად.

აქვე უნდა გავიხსენოთ, რომ 1940 წლის 14 თებერვალს, პარიზში, საქართველოს დამფუძნებელი კრების ემიგრაციაში მყოფი დეპუტატების წინაშე ნოე ჟორდანიამ ოფიციალურად დაგმო ნაცისტური გერმანიის პოლიტიკა და მხარი დაუჭირა გერმანიასთან მებრძოლ დასავლეთის სახელმწიფოებს.

ქართველ ემიგრანტთა ჩარევითა და მიხეილ კედიას მოხერხებულობის წყალობით, გერმანელებმა პატიმრობიდან გაათავისუფლეს იოსებ ელიგულაშვილი. ამის შემდეგ, იოსები მიხეილთან ერთად იბრძოდა ქართველ ებრაელთა გამოსახსენელად.

ებრაელთა გამოსახსნას, ტიტანურ ენერჯისთან ერთად, უდიდესი გაბედულებაც სჭირდებოდა. ებრაელთა მფარველობაში მხილებულნი სასტიკად იხჯებოდნენ. ამის მიუხედავად, ქართველმა ემიგრანტებმა მაინც გადადგეს ეს ნაბიჯი და საკმაოდ შედეგიანადაც.

1941 წლის 10 მარტს პარიზის სამხედრო კომენდანტ დოქტორ შტენგერს გაეგზავნა საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველ ებრაელთა მემორანდუმი. მასში აღნიშნული იყო, რომ ქართველი ებრაელები სემიტები კი არ არიან, არამედ ქალდეელები, რომლებმაც იუდაიზმი იწამეს და კავკასიაში დამკვიდრდნენ.

ეს იყო გერმანელთა მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე საფრანგეთის მთავრობის წარმომადგენელ გრაფ დე ბრინიონისადმი გაგზავნილი იოსებ ელიგულაშვილის მემორანდუმი, რომელიც შემდეგ გერმანიის ხელისუფლებას გადაეცა. მასში გატარებულია ამგვარი აზრი: ქართველი ებრაელები იმდენად მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებული საქართველოსთან, რომ არასდროს მიუტოვებიათ იგი; ქართველებსა და ებრაელებს საერთო აქვთ ენა, ცხოვრების წესი, ეროვნული წეს-ჩვეულებანი, რის გამოც ისინი არიან ქართველი პატრიოტები, ნაციონალისტები და ვერაფრით ვერ გაიზიარებენ ვერც კომუნისტთა ინტერნაციონალისა და ვერც სიონისტური მისწრაფებებს; ქართველი ებრაელობა არ გამოირჩევა რამე განსაკუთრებული ებრაული ნიშნებით; ისტორიას არ ახსოვს თუნდაც უმცირესი ანტაგონიზმი ქართველებსა და ებრაელებს შორის.

ხსენებული მემორანდუმი იოსებ ელიგულაშვილმა მეცნიერული არგუმენტებითაც შეამაგრა და აღნიშნა: I. ქართველები არიან დოლიქოკეფალები (გრძელთავიანები), ებრაელები — ბრაქიკეფალები (მოკლეთავიანები). ვინაიდან ქართველი ებრაელებიც დოლიქოკე-

ბუხნაგლის ტყვეთა ბანაკი

ფალები არიან, ისინი ეთნიკურად არიან ქართველები და არა სემიტი ებრაელები; 2. ქართველი ებრაელები წარმოიშვნენ კავკასიაში გადასახლებულ ქალდეველთა იუდაიზაციის შედეგად; 3. თავის ქალის ფორმის გარდა, ქართველ ებრაელებს ქართველებთან აკავშირებთ: ცხვირის ინდექსი, ნიკაპის პროპორციები, საერთო ფიზიკური კონსტიტუცია.

აღსანიშნავია, რომ ეს არგუმენტაცია დასაბუთებულად მიიჩნიეს ნაცისტმა მაღალჩინოსნებმა, რომლებსაც ამაში დაბეჯითებით არწმუნებდნენ მათი ქართველი კოლეგებიც (ძირითადად მიხეილ კეღია, გიორგი მაღალაშვილი და გივი გაბლიანი).

იმის დასამტკიცებლად, რომ ქართველი ებრაელები მხოლოდ სარწმუნოებით იყვნენ ებრაელები და არა ანთროპოლოგიურად, მათ ქართველი ემიგრანტები ერთხმად მოიხსენიებდნენ — „მოსეს რჯულის ქართველებად“.

ყოველივე ზემოთქმულის შედეგად, ნაცისტებმა გააუქმეს ქართველ ებრაელთა დეპორტაციის განკარგულება. ამის წყალობით, 70-მდე ქართველი ებრაელი პირდაპირ სიკვდილს გამოჰკვლია სელიდან. ამასთანავე, მიხეილ კედიას მიერ დაშნადებული ყალბი დოკუმენტებით სიკვდილს გადაარჩინეს არაქართული წარმოშობის (პოლონელი, რუსი, ფრანგი) ებრაელებიც. ამ კამპანიის შედეგად, დაახლოებით ათასზე მეტი ქართველი და ევროპელი იხ-

სნეს, რამაც არნახულად აამაღლა ქართველ ემიგრანტთა ავტორიტეტი და მრავალი ახალი მეგობარი შესძინა მათ.

იოსებ ელიგულაშვილის დეაქლს ასე აფასებდა ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის ყოფილი მინისტრი კონსტანტინე კანდელაკი: „იგი თვით ძველი და გამოცდილი ქართველი დიდმოხელეებისა და საქმის კაცების ყურადღებას და პატივისცემას იმსახურებდა... განსაკუთრებული განსაცდელი გადაიარა საფრანგეთის ოკუპაციის დროს, როცა ებრაელებს ებრაელობისათვის ოკუპანტები ასი ათასობით სპობდნენ. მთელი ქართველი ებრაელობა ამ დროს იოსებთან იყრიდა თავს და მისგან მოელოდა შველას: მისი ცოდნის, ენერჯისა და თავდადების იმედი ჰქონდათ. იოსებმა მოახერხა მთელი ქართული ემიგრაციის ერთსულლოვნად დაინტერესება ქართველი ებრაელების გადარჩენით და მათი საკითხი საქართველოს ისტორიას დაუკავშირა. ამ საქმეში მან როგორც ქართველების, ისე უცხოელთა დახმარებაც მოიპოვა და რამდენიმე ასეული ქართველი ებრაელი დიდი ენერჯიული მუშაობით სიკვდილს გადაარჩინა. ამ საქმემ დიდად ასწია მისი პრესტიჟი უცხოელ ებრაელთა თვალში და საქართველოსაც ახალი სიმპათიები შესძინა... იოსების ამ ბრწყინვალე საქმეს ვერ დაივიწყებს ვერც ქართველი ემიგრანტი ებრაელობა და ვერც საქართველოს ისტორია, რადგან ამ საქმით აღდგა უცხოელების თვალში საქართველოს ისტორიული ტრადიცია — ყველა ერისა და სარწმუნოების პატივისცემისა და დაცვის. თვითონ ასე აფასებდა ამას და ამბობდა ხოლმე: „ბევრი, ბევრი ქართველი დაგვეხმარა ჩვენ ამ საქმეში, ამას ვერ დავივიწყებთ; მაგრამ ყველაზე მეტად მაინც ის ქართველი დაგვეხმარა, რომელსაც საქართველოს ისტორია ეწოდებაო!“

ყოველივე ზემოთქმულში იოსებ ელიგულაშვილს აქტიური მხარდაჭერა და მფარველობა სწორედ მიხეილ კედიამ გაუწია.

ემიგრანტ ალექსანდრე ცომაიას შეფასებით: „მიხეილ კედიამ... გამოიჩინა ტაქტი, ინტელექტი, საღი აზროვნებისა და ადამიანის გაცნობისა და დამეგობრების შესანიშნავი უნარი. ბერლინში მან მოახერხა მჭიდრო კავშირის დამყარება ყველა იმ პერსონასთან და განყოფილებასთან, რომელიც რაიმეთი უკავშირდებოდა საქართველოს საკითხს... კედიამ ბევრის მიღწევა მოახერხა... როგორ ეპყრობოდნენ ნაცისტები ებრაელებს — ყველასათ-

ვის ცნობილია. და მაინც, არც ერთ ქართველ ებრაელს ისინი არ შეხებიათ. მიხეილ კედიამ შეუძლებელს მიაღწია, — მან მოახერხა სპეციალური სტატუსის მოპოვება ქართველ ებრაელთათვის და ასე გადაარჩინა არა მარტო ასობით მათგანის სიცოცხლე, არამედ სხვა ებრაელებისაც, რომლებიც თავს ქართველებად აცხადებდნენ“.

მიხეილ კედიას დაეკისრა კონტროლი ქართველი ებრაელებისათვის პირადობის მოწმობის გაცემაზე. ამისთვის მან შექმნა ქართველ ებრაელთა კომიტეტი, რომელსაც სათავეში იოსებ ელიგულაშვილი ჩაუყენა. სწორედ აღნიშნული კომიტეტისა და „ქართველი ემიგრანტების საქმეთა სამმართველოს“ თანხმობის შემთხვევაში, კომიტეტის თანამშრომელი, ემიგრანტი ა. ქორქია გასცემდა დანტერესებულ პირებზე „ეროვნების დამადასტურებელ მოწმობას“. „გესტაპოსა“ და ქართველებს შორის აღნიშნულ თემასთან დაკავშირებით ხშირი შეხლა-შემოხლის მიუხედავად, ეროვნების დამადასტურებელი მოწმობების გაცემა მაინც ისე ხერხდებოდა, როგორც ეს მიხეილ კედიასა და მის გუნდს სურდა. ამით მათ უამრავი

ქართველი ებრაელი იხსნეს რეპრესიებისგან.

საგულისხმოა, რომ საფრანგეთის განთავისუფლების შემდეგ, ქართველთა თანადგომა ებრაელებმა სათანადოდ დააფასეს. საფრანგეთის ებრაელობამ, მთავარი რაბინის მეთაურობით, სასამართლო პროცესზე ერთხმად დაუჭირა მხარი მიხეილ კედიას და მოითხოვეს დაპატიმრებულ ა. ქორქიას გათავისუფლება. ისინი ყოველთვის ურად ფინანსურად ეხმარებოდნენ მათ ოჯახებს, რაც არ შეწყვეტილა მიხეილ კედიას ოჯახის გერმანიიდან წასვლის შემდეგაც.

გერმანიის დამარცხების შემდეგ, მიხეილ კედია ჟენევაში გადასახლდა. 1946 წლის 3 მაისს მან ფიცის ქვეშ მისცა წერილობითი ჩვენება, რომელშიც ვკითხულობთ: „გერმანიის მიერ საფრანგეთის ოკუპაციის განმავლობაში, მე შევეძელი უამრავი ქართველი და სხვა ეროვნების ებრაელი მეხსნა ზოგიერთი გერმანელი ფუნქციონერის დასჯისაგან. ამის გამო, მე ვიღებდი მადლიერების წერილებს პარიზის მთავარი რაბის — ვაისისაგან, Association Culturelle Sepharadite de Paris-დან და Groupement Georgien de Confession Mosa-

პიტლერი დამარცხებული საფრანგეთის დედაქალაქში...

ებრაელი ტყვეების მორიგი ეშელონი ოსვენციმის ბანაკში

ique-ს პრეზიდენტისაგან. ტექსტები აქ არის დართული. ხაზგასმით ვაცხადებ, რომ ამის გაკეთება შეუძლებელი მხოლოდ სამი ჯენტლმენის შემწევობით საქართველოს კომიტეტიდან. ესენი არიან: გიორგი მაღალაშვილი, მიხეილ ალ-შიბაია და გივი გაბლიანი, რომლებსაც ამ საკითხზე ჩემნაირი შეხედულება ჰქონდათ და დახმარებაც გამიწიეს“.

მიხეილ კედიას ზემოსხენებულ ჩვენებას თან ახლდა სათანადო დოკუმენტები, რომლებიც მის სიმართლეს ადასტურებდა.

1944 წლის 16 ოქტომბერს, პარიზის მთავარი რაბი იულიუს ვაისი მიხეილ კედიას წერდა: „ბატონ ელიგულაშვილისაგან შევიტყვევეთ იმ დიდი სამსახურის შესახებ, რაც გაგიწევიათ ებრაული აღმსარებლობის მქონე თქვენი თანამემამულეებისათვის, დიდსულოვანი დახმარებით რასისტული კანონისაგან მათი გადარჩენით და მე ვუერთდები იმ მადლიერების გრძნობას, რასაც ისინი განიცდიან. გთხოვთ, მიიღოთ ჩემი მადლობა და დიდი პატივისცემა მათი კეთილდღეობის უანგაროდ დაცვისათვის“.

პარიზში მოქმედი ებრაული კულტურის ასოციაციის საპატიო პრეზიდენტი ი. მოსერის

მიერ 1944 წლის 18 ოქტომბერს მიხეილ კედიასადმი გაგზავნილ წერილში ვკითხულობთ: „ჩვენ პატივი გვქონდა ღრმა მადლიერება გამოგვხატა მინისტრ ევგენი გეგეჰკორისა და მისი მეგობრებისათვის, რადგან ისინი შთამბეჭდავად გამოეხარნენ ჩვენს თანამორწმუნეებს გერმანელ მაღალჩინოსანთა წინაშე. გვინდა გადმოგცეთ, რაოდენ გაუიხარეთ, როცა შევიტყვევეთ თქვენი მამაცური და გულითადი ქმედების შესახებ.

გმადლობთ გულითადობისა და სამართლიანობის გრძნობისათვის, რომელიც ასე უზვად გააჩნია კეთილშობილი ქართველი ერის ტრადიციებს. თქვენ არა მარტო ვაილაშქრეთ თქვენი ებრაელი მოქალაქეების დასაცავად, რისთვისაც ჩვენც ვიბრძოდით ოთხი წლის განმავლობაში, არამედ უფრო მეტიც — წარმატებით შეძელით გეხსნათ მრავალი მეგობარი საკონცენტრაციო ბანაკებიდან. თავს მოვალედ მივიჩნევთ, გულწრფელი მადლობა მოგახსენოთ, გამოვხატოთ თქვენდამი უდიდესი მადლიერება და მორალური კმაყოფილების ღრმა გრძნობა“.

„მოსეს რჯულის ქართველთა კავშირის“ პრეზიდენტი იოსებ ელიგულაშვილის მიერ 1944

წლის 15 აგვისტოს მიხეილ კედიასადმი გაგზავნილ წერილში ვკითხულობთ: „მოახლოებული განთავისუფლების ჟამს, ნება მომეცით ჩემი რელიგიის წარმომადგენლებისა და პირადად ჩემი სახელით გამოვხატო მადლიერება და დაფასება იმისა, რაც თქვენ ჩვენთვის გააკეთეთ. ჩვენ არ მოვტყუვდით რწმენაში, როცა თქვენში დავინახეთ ქართველი პატრიოტი, რომელიც ოკუპაციის დროს ჩვენს სიცოცხლესა და ინტერესებს დაიცავდა. გმადლობთ მამაცობისა და იმ შეუპოვრობისათვის, რაც გამოიჩინეთ ანტიებრაული კანონმდებლობისაგან ებრაელთა გამოსასხნელად. ამას გარდა, ებრაელების შეპყრობისას დაუყოვნებლოდ აკეთებდით ყველაფერს მათ გასათავისუფლებლად. თქვენს ასეთ ქცევას არ გავუკვირვებოვართ იმიტომ, რომ ვიცით თქვენი ერის ღირსეული ტრადიციების შესახებ. თავს უფლება მივეცი და შევატყობინე ყოველივე ეს პარიზის უფროს რაბინს და საფრანგეთის ებრაელთა რელიგიურ კავშირს, რომლებიც გამოხატავენ თავიანთ პატივისცემას და სურთ პირადად გადაგიხადონ მადლობა. კიდევ ერთხელ მადლობას გიხდით მთელი გულით და გვინდა დაგარწმუნოთ, რომ თქვენი საქმეები

ყოველთვის წარუშლელად დარჩება ჩვენი და ჩვენს თანამოძმე ებრაელთა მესსიერებაში“.

ებრაელთა გადარჩენაში, მიხეილ კედიასა და ზემოხსენებული პირების გარდა, დიდი წვლილი შეიტანეს სხვა ქართველმა ემიგრანტებმაც. მათ შორის გამოირჩეოდნენ მოგვიანებით წმინდანად შერაცხული არქიმანდრიტი გრიგოლ ფერაძე და ზემოხსენებული შალვა მალლაკელიძე, მაგრამ მათი მოღვაწეობის აღნიშნული კუთხით განხილვა უკვე ცალკე კვლევის საგანია.

ამრიგად, ემიგრაციაში მყოფ ქართველთა და ებრაელთა მეგობრობა კიდევ უფრო განმტკიცდა II მსოფლიო ომის პერიოდში, როდესაც ორივე ერის წარმომადგენლები უდიდესი საფრთხის წინაშე აღმოჩნდნენ. მათ არა მხოლოდ შეინარჩუნეს, არამედ განამტკიცეს ურთიერთპატივისცემისა და ურთიერთთანადგომის ის საუკეთესო ტრადიციები, რომლებიც თავიანთი წინაპრებისაგან მემკვიდრეობით ერგოთ. მიხეილ კედიას კი, ვინც გადამწყვეტი როლი შეასრულა მრავალი ქართველი ებრაელის სიცოცხლის გადარჩენაში, თამამად შეიძლება ეწოდოს — „ქართველი შინდლერი“.

ოსვენციმის ტყვეთა ბანაკი

ჯონ მორგანი ფუნდის მართვადი ყველაზე სხედიოფიდი „მანქანა“ მსოფლიოში

ჯონ პაიერპონტ მორგანი, ამერიკის შვერთებული შტატების უგვირგვინო მეფე, 1913 წლის 31 მარტს გარდაიცვალა. მსოფლიო ეკონომიკამ დაკარგა საბანკო საქმის გენიოსი, ხოლო მონოპოლიზმის მოწინააღმდეგეებმა — თავდასხმის ობიექტი. ნიუ-იორკის ბირჟა პანიკამ მოიცვა.

ჯონის მამამ, ჯუნიუს სპენსერ მორგანმა უბრალო ვაჭრობით დაიწყო, 40 წლის ასაკში კი მისი კაპიტალი რამდენიმე მილიონ დოლარს შეადგენდა. უფროსი მორგანი ვაჭიშვილს მკაცრად ზრდიდა — მემკვიდრეს მამისთვის უნდა ეჯობა.

ჯონი სუსტი აღნაგობის ბიჭი იყო. მამას კი უნდოდა, ყველაფერში პირველი ყოფილიყო. ნახევარ წელიწადს მწოლიარე ატარებდა, მაგრამ სიმხნევის შენარჩუნებას მაინც ახერხებდა. გაკვეთილებს არასოდეს ამზადებდა და მაინც შესანიშნავად სწავლობდა.

პატარას რეჟმატიული ციებ-ცხელება გაუმწკვავდა და მშობლებმა აზორის კუნძულებზე გააგზავნეს. სწეულებამ იძულებული გახადა, თავი დაენებებინა სკოლისთვის, სადაც საუკეთესო მოსწავლედ ითვლებოდა. სამაგიეროდ, სამხრეთის მზემ მასზე სასიკეთოდ იმოქმედა.

ჯონი თავის მდგომარეობას განიცდიდა,

მაგრამ მაინც ეარშიყებოდა მიმზიდველ გოგონებს. უამრავ იტალიელ და პორტუგალიელ გოგონას ყვაილებსა და შოკოლადს უგზავნიდა. აზორის კუნძულებიდან დაბრუნებული, თავაუღებლად მეცადინეობდა. ერთი წლის შემდეგ კი მამამ სასწავლებლად შვეიცარიაში გაგზავნა. იქ ჯონ მორგანმა გერმანული და ფრანგული სრულყოფილად შეისწავლა. ჟენევიდან ლონდონს გაემგზავრა, დედაქალაქის ყველა მუზეუმი მოინახულა და სასარგებლო, საქმიანი ნაცნობობა გაიჩინა.

ომი და ბიზნესი

მალე ჯონ მორგანი ამერიკაში ბრუნდება: იწყება ჩრდილოეთ-სამხრეთის ომი, რომელიც კომერციაში ჩახედულთ ოქროს წვიმას ჰპირდება. ტალახი, სისხლი, მარშები და კონტრმარშები: გენერალი ჯექსონი გენერალ შერმანს ფეხდაფეხ მისდევს, გენერალი გრანტი გენერალ ლის უტევს — მათ ჯარისკაცებს

კი ჩექმები და თოფები სჭირდებათ.

ჩრდილოელების ფლოტის მიერ თავის მიმწოდებელ-პლანტატორებს მოწყვეტილ ინგლისის ფაბრიკებს კი ჰაერივით სჭირდებათ სამხრეთის ბამბა. მამა-შვილი მორგანები დიდ საქმეებს ატრიალებენ; ჯონს იმდენად მოსწონს ბიზნესი და ისეთ ალღოს ამჟღავნებს, რომ უფროსი მორგანი თავს უხერხულადაც კი გრძნობს.

ის თვისებები, რომელიც მას ორი ათეული წლის შემდეგ ყველაზე ცნობილ მორგანად აქცევს, დასაწყისშივე მჟღავნდება: ცივი გონებით მოქმედებს, ანგარიშიანია, კონკურენტებისა და კომპანიონებისადმი დაუნდობელია, თან მეტისმეტად რისკიანი. ჯუნიუსი ბუნდუნებს, შვილს ველარ ვუგებს, ავიწყდება, რომ ქრისტიანი პირველ ყოვლისა მოყვასზე უნდა ფიქრობდესო... მაგრამ ჯონ მორგანის შეჩერება უკვე შეუძლებელია. მსოფლიოში ფულის მკეთებელი ყველაზე სრულყოფილი „მანქანა“ ამოქმედდა და ყველა, ვინც კი ჯონს იცნობს, ხვდება, რომ ეს მხოლოდ დასაწყისია.

მორგანი დიდ სიძაღლებს იყვრობს, სწორედ ამ დროს ქვია ცხოვრებაში ყველაზე დიდი სიყვარული. რკინიგზის მაგნატის ქალიშვილი — ბრწყინვალედ აღზრდილი, ტანკენარი, სათნო ამელია სტერვისი... მოულოდნელად, ბედმა უმუხთლა. მიმი ავად გახდა. გოგონას ოჯახში სულ უფრო ხშირად ისმოდა აუბედითი სიტყვა „ტუბერკულოზი“. მამამ ჯონს ურჩია, ამელიას ცოლად შერთვაზე უარი ეთქვა, მაგრამ შვილმა ყურიც არ ათხოვა. საქორწინო ცერემონიალის მეორე დღე პატარძალმა მწოლიარემ გაატარა. ექიმებმა ცოლ-ქმარს ალჟირში გამგზავრება ურჩიეს. ჯონ მორგანმა ბიზნესს თავი ანება და მთელ დღეებს ცოლის საწოლთან ატარებდა. ქალი უკანასკნელ დღეებს ითვლიდა, როცა მამამ საერთო ბიზნესთან დაკავშირებული საქმის გამო შვილი პარიზში გამოიძახა. ჯონი პარიზში მხოლოდ ერთ დღეს დარჩა. მეორე დღეს იგი უკვე გეშზე იყო და ალჟირისკენ მიემგზავრებოდა. მიმის მომაკვდავს ჩაუსწრო... მისი გარდაცვალების შემდეგ მორგანს ბედნიერება აღარ ღირსებია.

ტოტალური კონტროლი

ჯონს ისევ მოეძალა ავადმყოფობები, ძლიერ დაღლილობასაც უჩიოდა. გასუქდა, გაპირქუშდა, მთელი დღე მუშაობდა — სწორედ მა-

ჯონ პაიერპონტ მორგანი
— საბანკო საქმის გენიოსი

შინ ჩამოყალიბდა მისი საქმიანობის ის სტილი, ასე რომ აძრწუნებდა კონკურენტებსაც და მეგობრებსაც. იგი აკონტროლებდა ყველასა და ყველაფერს, არც ერთი დეტალი არ გამოეპარებოდა, თან დაჰქონდა უამრავი წიგნაკი და როცა მისმა ბიზნესმა ისეთ მასშტაბებს მიაღწია, რომ ერთ კაცს თვალყურის მიდევნება გაუჭირდებოდა, — ბლოკნოტები ამავე რაოდენობის თანამშრომლებმა შეცვალეს. საქმიანი მოლაპარაკების მისეული მანერა, აგრესიული და დანის პირივით ალესილი წესიერი ვიქტორიანული სულისკვეთებით აღზრდილ პარტნიორებს აკვირვებდა. მორგანი ბიზნესში ომის ხერხებს იყენებდა: ჯერ ზვერაუდა, მერე ბრძოლას იწყებდა და დამარცხებულ მოწინააღმდეგეს ბოლომდე ანადგურებდა. ჯონ პაიერპონტ მორგანი ელვისის სისწრაფით მდიდრდებოდა. XIX საუკუნის ბოლოს ინგლისს ასობით მილიონი დოლარის სესხი ჰქონდა განთავსებული. ამ საქმეში ერთადერთი შუამავალი მორგანის ბანკი გახლდათ.

აი, სწორედ აქ გამოადგა ჯონს ინგლისში, ახალგაზრდობაში დამყარებული ურთიერთობები და ისიც, რომ ამ ქვეყანას შესანიშნავად იცნობდა. მალე მორგანი ბანკების სუპერმონოპოლისტი გახდა, მერე — რკინიგზის მეფე, ოქრო-

თი და იარაღით კი ჯერ კიდევ ახალგაზრდობაში ვაჭრობდა. მორგანი ქვეყნის ყველაზე ძველ-მოსილი ადამიანი გახდა. იმდენად დიდი იყო მისი ძალაუფლება და გავლენა ქვეყანაში, რომ თანამემამულეებში ხან რელიგიურ თავგანისცემას, ხანაც მისტიკურ შიშს იწვევდა.

ახალგაზრდა ქვეყანა მორგანმა ფრენსისი (ფანი) ცოლად ისე აირჩია, როგორც ერთ დროს პაპის პაპა საჯიშე ძროხებს ირჩევდა. ფანი დიასახლისობდა, ერთი ვაჟი და სამი ქალიშვილი გაუჩინა ჯონს და ცხოვრებას უმწარებდა გაუთავებელი წუწუნით. მორგანი ძველებურად ხშირად ავადმყოფობდა, მაგრამ ამას იმდენად შეეგუა, რომ ტკივილს თითქმის არ გრძობდა.

მორგანი უზარმაზარ ფულს შოულობდა და იმდენად ხელგაშლილად ხარჯავდა, რომ მილიარდერი მეგობრები გაოგნებული იყვნენ. მას უყვარდა ხელოვნება და ჭკუას კარგავდა ქალებისთვის. მისი საყვარლები ნიუ-იორკის ულამაზესი ქალები იყვნენ. მეგობრებს შურდათ მილიარდერის სასიყვარულო წარმატებებისა, თავად მორგანი კი დარწმუნებული იყო, რომ ქალებს იგი არ მოსწონდათ: მათ იზიდავდა მილიონების მაგიური ძალა, მისი ზღაპრული სიმდიდრე.

ტკბობა კველმოქმედებით

ჯონ მორგანი განათლებული კაცი გახლდათ და შეეძლო საათობით ესაუბრა სკულპტურებსა და სურათებზე. მას საბანკო საქმის გენიოსად მიიჩნევდნენ და ეს სრული სიმართლე იყო. მორგანს კი თვითდაჯერებულობა აკლდა: მახინჯი და ხელმოცარული ვარო, — ფიქრობდა. არ უყვარდა ცოლი, არ ენდობოდა საყვარ-

ლებს, ეზიზღებოდა კონკურენტები, კომპანიონები კი მოწყენილობას ჰკვირდნენ. შვებასა და სიხარულს მხოლოდ ხელოვნება ანიჭებდა.

მორგანი ყველაფერს ვიდულობდა: რუბენსს, მიქელანჯელოს, ტინტორეტოს, ვატოს, ანტიკურ მარმარილოს, აღორძინების ხანის ბრინჯაოს, მანუსკრიპტებს, გობელენებს, რაინდების საჭურველს, რომაულ ფრესკებს, პოლანდიურ გრაფიურებს, ფაიფურს, ძვირფას ნაქარგებს. ამაში მილიონები იხარჯებოდა.

მორგანი ამერიკის ყველაზე დიდი ქველმოქმედი გახდა. თავის განძს მუზეუმებს სწირავდა და მალე მიხვდა, რომ გაცემა უდიდესი სიამოვნების მომტანი შეიძლება იყოს. „მეტროპოლიტენ მუზეუმის“ კოლექციის უდიდეს ნაწილს მორგანის მიერ ნაჩუქარი შედეგები წარმოადგენს.

ჯონ პაიერპონტ მორგანი მას შემდეგ გარდაიცვალა, რაც აშშ-ის სენატმა მისი მოღვაწეობის ანტიმონოპოლიური განხილვა მოაწყო. დიდი უსიამოვნება არ შეხვედრია, მაგრამ მისტერ მორგანი საშინლად აღელდა, ამბობდა, მსოფლიო წესრიგი დაირღვა და თეთრი რასის აღსასრული დგებაო. სტრესმა ერთ-ერთი ქრონიკული დაავადება გაუმწვა და რამდენიმე კვირაში გარდაიცვალა...

დღევანდელ ფასებზე გადაანგარიშებით, მორგანმა ხელოვნების უნიკალური ნიმუშების შექმნას მილიარდი დოლარი დაახარჯა, „მეტროპოლიტენ-მუზეუმმა“ მიიღო ანდერძით დატოვებული უძვირფასესი ხელოვნების ნიმუშები. მორგანის საბანკო სახლი გადარჩა და საფინანსო სამყაროში დღესაც დიდი გავლენით სარგებლობს.

მსოფლიოს ერთ-ერთი უმდიდრეს ადამიანს მძიმე ხასიათი ჰქონდა

სასამართლო... ეკლესიის ეზოში

ქართული ტრადიციული სამართლის საწყისი ადათობრივი სამართალია. ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერების შემდეგ, ქვეყანას სახელმწიფო საკანონმდებლო სისტემა მოიცავს. ბუნებრივია, ის ადგილობრივ ეთნიკურ ტრადიციულ სამართალს ემყარება. ქვეყნის დასუსტებისა და პოლიტიკურად დაქსაქსვისას კი ცენტრს მოწვევტილ მხარეებში ზოგჯერ კანონი ადათობრივ სამართალში გადადის.

ეკლესიის სახელით...

ტრადიციული ქართული სამართალი რელიგიური პოსტულატებიდან მომდინარეობს. ფეოდალური ხანის საქართველოში საერო და საეკლესიო სამართალი გვერდიგვერდ არსებობდა. ესა თუ ის საკანონმდებლო აქტი შეიცავდა როგორც საერო, ასევე საეკლესიო ხასიათის დადგენილებებს. სასულიერო შინაარსის ძეგლებს მოქმედი სამართლის ხასიათი ჰქონდა და სჯულის კანონი ქართველთა ყოფის არაერთ საკითხს აწესრიგებდა.

ქართული ტრადიციით, ეკლესია (ჯვარი, ხატი) გახლდათ ის საკრალური ადგილი, სადაც მოქმედებდა ტრადიციული სამართალი და გამოჰქონდათ განაჩენი.

ქართველი მთიელის მოსაზრებით, ჩვეულებითი სამართალი ღვთისგან დაწესებული, ეკლესიისგან ნაკურთხი წესი და ადათია, სამართლის აღმსრულებელი — მედიატორი კი

ღვთის რჩეულ კაცად აღიქმება.

ჩვეულებით სამართალს საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში ზნეობით გამორჩეული და სამართლის მცოდნე პირები აღასრულებდნენ. სვანეთში მათ მოურაეები (მორეეები) ერქვათ. „ფშაურ რჯულით“ ყოველგვარ საქმეს განიხილავდნენ და გადაწყვეტდნენ თემის მიერ არჩეული ხევისბერები და „რჯულის კაცები“, ხევსურეთში ასევე „რჯულის კაცები“ და სხვ.

მსაჯულ-მედიატორი, ხალხის რწმენით, „ღვთის კაცია“, რადგან „საღვთო საქმეს“ — მშვიდობის დამყარებას, მესისხლეობის აღკვეთას ემსახურება. განსაკუთრებით მძიმე საქმის განხილვაში 12 მსაჯული მონაწილეობს და თანამოფიცართა რიცხვიც 12 უნდა იყოს. თანამოფიცართა ეს ძირითადი რაოდენობა (იგი იზრდება 24-მდე ან მცირდება 6-მდე) დამახასიათებელი იყო დასავლეთ ვეროპის ქვეყ-

ნებისთვისაც. ამ მხრივ გასაზიარებელია მეცნიერთა ვარაუდი, რომ იგი დაკავშირებულია ქრისტიანულ სწავლებასთან, სახარების გადმოცემებთან, ქრისტეს 12 მოციქულთან.

ქვეყნის ერთიანობის დაშლისთანავე, ქართული მთიელები იწყებენ განსაკუთრებულ ზრუნვას ტრადიციული მართლწესრიგის შენარჩუნებისათვის. მაგალითად, სვანეთის საისტორიო დოკუმენტებით (XIV-XVII სს.) ცნობილი ხდება, რომ „ერთობილი სვანეთის ხევის“ საბუთები — „დაწერილები“, „ქვეყნის სამგრობლები“ ქართული საეკლესიო და საერო სამართლის ნორმების განმტკიცებისა და მართლწესრიგის დამყარებისკენაა მიმართული. „სვანეთის ხევისათვის“ რელიგია წარმო-

ადგენს ქართული ტრადიციული ცხოვრების წესის შენარჩუნების უმთავრეს მექანიზმს. სამართლებრივი ხასიათის საბუთების შემდგენელი „სვანეთის ერთობილი ხევი“ („უხედაესიც და უქვედაესიც“, „ვარგიც და გლეხიც“) — საკანონმდებლო აქტების აღსრულების გარანტიად დასჯის იმ თავზარდამცემ მექანიზმს მიიჩნევს, რაც ეკლესიიდან განკვეთაში მდგომარეობდა.

„დაწერილები“ ანუ „განაჩენები“ საეკლესიო წიგნებს შორის ინახებოდა ან ამ წიგნების თავისუფალ არშიებზე იწერებოდა, რითაც „აქტებს“ უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა — ეს „აქტები“ უკვე ეკლესიისგან „დამოწმებულად“ მიიჩნეოდა და მიღებული გადაწყვეტილებაც, ცხადია, უპირობოდ აღსრულდებოდა. უფრო გვიან კი ქალაქის დეფიციტის შედეგად გაჩნდა ხეზე ამოკვეთილი „დაწერილებიც“.

რელიგიური მუხტი მძაფრად იკვეთება ხეესურულ სამართალშიც („რჯული“). აქაც, ისევე როგორც სვანეთში, ცოდვებარალეულობის საკითხები ერთმანეთისგან განუყოფელია.

ფეოდალურ საქართველოში მკაცრად ისჯებოდა საეკლესიო ქონების ხელყოფა. მოპარული შეიღმავად უნდა ანაზღაურებულიყო და დამნაშავეს „საუპატიო“ სასჯელიც მოეხადა...

„ფშაურ რჯულითაც“ რელიგიური მსოფ-
 ლხედვით განიხილებოდა როგორც წმინდა
 სამართლებრივი ხასიათის პრობლემები, ასე-
 ვე, საზოგადოებრივი ყოფის სხვა საკითხებიც.
 ხევე ბოლო დრომდე შემოინახა „საბჭო“
 გერგეტის სამების ეკლესიასთან. აქ განიხი-
 ლებოდა ხევის საზოგადოებრივი ყოფისა თუ
 კერძო დანაშაულთა ესა თუ ის მხარე. „თემის
 კაცებს“ — ავტორიტეტულთ და სამართლის
 მცოდნეთ საბჭოში გამოჰქონდათ განაჩენი,
 რომელიც მოდავე მხარეებს უნდა შეესრულე-
 ბინა.

ფიცის კალა

ტრადიციული სამართლის აღსრულების
 გარანტი ეკლესია (ჯვარ-ხატი) და იქ აღვლე-
 ნილი ფიცი იყო. ანუ სამართლის წარმოება,
 პროცესი, განაჩენის გამოტანა და აღსრულე-
 ბა ეკლესიის სახელით ხდებოდა.

კანონიკური სამართლის ნორმების გავლე-
 ნა ნათლად ჩანს ჩვეულებითი სამართლის აღ-
 სრულების პროცესშიც და მის აღმსრულებელ-
 თა შორისაც: ამ მხრივ, აღსანიშნავია სვანეთ-
 ში არსებული ტრადიცია, რომლის მიხედვი-
 თაც ყოველი სადავო საქმე ამჟამადაც ეკლე-
 სიასთან ან მის ეზოში განიხილება. „განაჩენ-
 საც“ იქვე აცხადებენ. განაჩენის აღსრულე-
 ბის გარანტიად გვევლინება ფიცი და შესაბა-
 მისი „დაწერილი“, რომელსაც იმავე ეკლესი-
 აში ინახავენ.

ქართულ ჩვეულებით სამართალში შემო-
 ნახულია ფიცის ინსტიტუტი. ფიცი, როგორც
 დამამტკიცებელი საბუთი, ქართული სამარ-
 თლისთვის უძველესი დროიდანაა ცნობილი.
 ფეოდალურ საქართველოში ხშირად იფიცებ-
 დნენ როგორც სამოქალაქო დაუებისას, ასევე
 სისხლის სამართლის საქმეებზე. მათ შორის,
 მკვლელობისას, თუკი სხვა მტკიცებულება არ
 არსებობდა. ფიცი ძირითადად ეკისრებოდა მო-
 პასუხეს, ბრალდებულს; ქონებრივი დავისას —
 იმ მხარეს, რომელიც ფაქტობრივად ფლობდა
 სადავო ქონებას. ფიცის დანიშვნის საკითხს
 სასამართლო წყვეტდა და გადაწყვეტილებას
 „ფიცის განაჩენი“ ერქვა. სვანურად ფიცს „ნა-
 ბან“-ი ჰქვია. ტერმინიც ძველქართულია. მომ-
 დინარეობს „ნაბან“-იდან, რაც ნაკურთხ
 წყალში ხატის ნაბანი წყლით ფიცის დადებას
 გულისხმობდა. ძველი ქართული სამართალი
 ცრუ ფიცს უძიმეს დანაშაულად მიიჩნევდა:
 „ცრუდ მფიცავი ათ წელ უზიარებელ იყოს: ორ
 წელ შესტიროდის, სამ წელ მსმნელთა თანა

სვანური დროშის, ლემის ბუნჯი

იყოს, ოთხ წელ დაგრდომით აღასრულოს, ერთ წელ თანა დადგეს და მერმე ღირს იქმნას ზიარებისა“ — ვკითხულობთ ძველ ქართულ სამართლის წიგნში. ცრუ მოფიცარი და ცრუ მოწმე ერთნაირ სასჯელს იმსახურებდნენ.

ფიცს მნიშვნელოვანი ძალა ენიჭებოდა საქართველოს ყველა მხარეში: მაგალითად, ფშავის ჩვეულებითი სამართლით, უმნიშვნელოვანეს მტკიცებულებად ფიცი მიიჩნეოდა, არსებობდა „თანამოფიცართა“ ინსტიტუტიც. დაფიცება ხატში ხდებოდა. აუცილებელი იყო სანთელი, საკლავი და სასმელი. თუ ეჭვი ჰქონდათ ვინმეზე, ბოროტება ჩაიდინაო, იგი ხატში მიდიოდა, მიიყვანდა საკლავს, მიიტანდა სანთელსა და სასმელს. ჯერ ხვეისბერი იტყოდა: „ის, რასაც შენ გაბრალებენ თუ მართალია, წყეული და შეჩვენებული იყავიო“. ის კაცი „ამინ“, „ამინ“ — იძახდა. მერე თვითონ იტყოდა: „თუ ამის ჩამდენი ვიყო, მოიშალოს ჩემი გვარი და სახსენებელი“. ამ დროს ხვეისბერი ჩააქრობდა სანთელს და დააქცევდა თავს, ხოლო საკლავს თავს სჭრიდნენ. თუშეთში დამნაშავეს გამოსატყებად მის ნათესაეებს ხატში აფიცებდნენ, ქურდს შვიდმაგად აზღვევინებდნენ ნაქურდალს; ლეჩხუმშიც გამოიყენებოდა ხატზე დაფიცება, დამნაშავეს ხატზე გადაცემით გამოტყებდნენ; რაჭის ჩვეულებითი სამართლით, მედიატორები საქმის განხილვის დაწყების წინ დებდნენ ფიცს ნიშნად იმისა, რომ საქმეს სამართლიანად გადაწყვეტდნენ; გურიის ჩვეულებითი სამართლით, სასამართლო მტკიცებულებად ფიცი ითვლებოდა, სცოდნიათ ხატზე გადაცემაც („გადაჯვარვა“). იმერეთშიც უმნიშვნელოვანეს სასამართლო მტკიცებულებად ფიცი ითვლებოდა. ფიცს დებდნენ ეკლესიებში მღვდლებისა და მოწმეების თანდასწრებით. მიწაზე დავის დროს კი ადგილზე იფიცებდა ის, ვინც მიწას იჩემებდა. არსებულა ე. წ. „ცოდვის მოკიდების“, „ცოდვის აღების“ წესი: დამფიცებელი სადავო მიწაზე დადგებოდა, მოდავეს ზურგზე მოიკიდებდა და იტყოდა: „შენი ცოდვა მქონდეს, თუ სამანი აქ არ ყოფილიყოს“, ან დამფიცებელი მოდავეს ზურგზე მოიკიდებდა და ეკლესიას სამჯერ შემოუვლიდა, თან იფიცებდა (მსგავსი წესი სვანეთშიც დასტურდება). დამნაშავეს გამოტყებდნენ „ხატზე გადაცემით“.

„სისხლის სამართალი“ კვლევითი სამართალი

ქართული ჩვეულებითი სამართლის მთა-

ვარი მიზანი სისხლის აღების ადათის წინააღმდეგ ბრძოლაში გამოიხატებოდა. ტრადიციული სამართლის ძალით, მკვლელის საზოგადოებრივი სტატუსი დანაშაულის ჩადენისთანავე მკვეთრად უარესდებოდა, მისი სოციალური და სულიერი უფლებები მყისვე იზღუდებოდა. მაგალითად, სვანეთში მკვლელი ორ კაცთანაც არ უნდა გამოჩენილიყო, მხოლოდ ერთ ადამიანთან ჰქონდა დალაპარაკების უფლება, მკვლელს ასევე, კატეგორიულად ეკრძალებოდა ეკლესიასთან მიახლოებაც კი, არა-თუ დღესასწაულებში მონაწილეობა. იგი ვერ მივიდოდა ქორწილში, ვერ დაესწრებოდა მიცვალებულისთვის წესის აგების რიტუალს, ანუ თემი ამ საშუალებებითაც ებრძოდა სისხლის აღების ადათს.

თემის ანუ ხატის ღალატის უმძიმესი დანაშაულის შემდეგ მთავარ დანაშაულად ფშავში მკვლელობა ითვლებოდა. მკვლელს „მამკლავს“, „ცოდვიანს“ ეძახდნენ. მათი აზრით, მკვლელს ცოდვა საიქიომაც მიჰყვებოდა, მას „მკვდრის მზიდავს“ ეძახდნენ, რადგან ხალხის წარმოდგენით, მკვლელი მოკლულს საიქიომაც ზურგით ატარებს. მკვლელის საზოგადოებრივი პრესტიჟი მკვეთრად ეცემოდა, იგი იძულებით გადაიხვეწებოდა სხვა თემში.

უსწვეტ სისხლის ღვრას თემი აქტიურად

სვანეთში დაცულ ამ ხატებს „არ ელაღატებოდა“...

*სვანეთში მკვლელი ორ კაცთანაც კი
არ უნდა გამოჩენილიყო, მხოლოდ
ერთ ადამიანთან ჰქონდა
დალაპარაკების უფლება, ასევე,
მკვლელს კატეგორიულად
ეკრძალებოდა ეკლესიასთან
მიახლოებაც კი, არათუ
დღესასწაულებში მონაწილეობა.
იგი ვერ მივიდოდა ქორწილში, ვერ
დაესწრებოდა მიცვალებულისთვის
წესის აგების რიტუალს...*

უპირისპირდებოდა. ცდილობდა მოსისხლეთა შერიგებას. საზოგადოება ებრძოდა სისხლის აღების ჩვეულებას. ფშაური მასალით, „ნიკო წიკლაურმა მოკლა ივანე ბოსლიაშვილი... მკვლელი... ასახლდა და გაეცალა სოფელს... მოკლულის ბიძაშვილებსა და ერთ-ერთ ძმას განუზრახავთ თავისიხლი აეღოთ მკვლელზე, სათანადო თადარიგსაც შესდგომიან. ეს ცნობილი გამხდარა მოკლულის დედისთვის. მან შეყარა თავისი ვაჟი და ბიძაშვილები, მოიხადა მანდილი, დადო მათ წინ და თქვა: „ჩემი თხოვნაა, ნუ მოჰკლავთ მკვლელს, ცოდვიანის ცოდვას ნუ დაიდებთ. იგი ისე მოკვდეს, თავისი მიწა არ ეღირსოს“. რა თქმა უნდა, შვილი და ბიძაშვილები შეწუხდნენ, მაგრამ სხვა რა ძალა იყო, დაემორჩილნენ დედის თხოვნას“.

თუშეთის ჩვეულებითი სამართლით, ზოგ შემთხვევაში სისხლის გამოსყიდვა და ამით შერიგებაც შესაძლებელი იყო. სისხლის შეფასებასა და საზღაურის რაოდენობას თუშეთში ხვეისბერები და გვარის უხუცესები აკანონებდნენ. მსაჯულთა ეს კრებული „საბჭეოში“ სხდებოდა და იქ თათბირობდა. მკვლელი ისჯებოდა თემიდან გახიზვნით. იგი, ამავე დროს, სინანულის ნიშნად თმა-წვერს მოუშვებდა და თავშიშველი დადიოდა. დადგენილი დროის

გასვლის შემდეგ, თემი მას შეიწყალებდა და მოკლულის ოჯახიც შერიგებდა, თუმცა სისხლის საზღაურის აღება აქ სირცხვილად ითვლებოდა. შემრიგებელი ხვეისბერი იყო. იგი აცხადებდა ბჭეების გადაწყვეტილებას „სისხლის გარიგების“ თაობაზე. თუკი ქადაგი გამოაცხადებდა, ლაშარის ჯვარი ბრძანებს, დამნაშავეს სისხლის საფასური არ გადახდესო, იგი საფასურისგან თავისუფლდებოდა, მაგრამ ხატს მაინც მიართმევდა ლუდით სავსე ქვაბს, ხარსა და ცხვარს.

ქართულ საკანონმდებლო ძეგლებში აღნუსხულია და საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში შემონახულია „შეხვეწნის“ ჩვეულება. შეხვეწნა მონანიებითი ხასიათის სასჯელია. ეკლესია-მონასტრის წინაშე დანაშაულის ჩამდენი „ხართა და ერთითა საპაღინთა პურღვინითა ეკლესიას შემოიხუეწებოდეს და მაშინდა გაიბრჭობოდენ“. მონასტერი ორჯერ იღებდა დამნაშავესგან საზღაურს: ჯერ „შეხვეწნისას“ — მონანიებითის, შემდეგ კი — საუპატიოს.

ცნობილია, რომ ფეოდალურ საქართველოში მკაცრად ისჯებოდა საეკლესიო ქონების ხელყოფა. მოპარული შეიდმაგად უნდა ანაზღაურებულიყო და დამნაშავეს „საუპატიო“ სასჯელიც მოეხდა: „...თუ ვინ იპაროს, შვიდ ნაწილად ეზღვიოს და მონასტრისია უპატიობაი დაებრჭობოდეს“. საუპატიოს რაოდენობას კი სასამართლო განსაზღვრავდა.

ცნობილია, ეკლესია განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებდა ზნეობრივი ნორმების დაცულობაზე. ამ მხრივ უმნიშვნელოვანესი იყო ნათესაობის (ხორციელი, სულიერი)

დაცვის საკითხი. ქრისტიანობამ სისხლისმძიერ ნათესაობას დაუმატა სულიერი ნათესაობა – ნათელ-ძირონი. საქართველოში მტკიცედ იცავენ სისხლისმძიერ ნათესაობასაც და ნათელ-ძირონსაც. ნათესაობის წამბილწველი მთელი საზოგადოების სიძულვილს იწვევს. იგი მოიკვეთება გვარიდან და სოფლიდან, აძვევებენ თემიდან, ხშირად კი საქართველოს ფარგლებს გარეთაც.

საქართველოს მთიანეთის ტრადიციულმა ყოფამ შემოგვინახა ეკლესია-მონასტრის „შეუვალობის“ წესის ის დანაშრევიც, რომელიც გულისხმობდა ჩვეულებას, რომ ეკლესიას ჰქონდა თავშესაფრის მიცემის უფლება.

თემი აკონტროლებდა არა მხოლოდ სოციალურ და სულიერ, არამედ სამეურნეო ყოფასაც. მკაცრად იყო დაცული კვირის უქმე. თემი ფხიზლად ადევნებდა თვალყურს მეთემეთა

ცხოვრებას. ტრადიციული ნორმებიდან ყოველი გადახვევა ისჯებოდა, რადგან მამაპაპურ ფასეულობათა უარყოფა ღვთისგან დაწესებული „წესების“ უარყოფად აღიქმებოდა, რასაც, ხალხური რწმენით, ღვთის უთუო რისხვა უნდა მოჰყოლოდა, გამოვლენილი სტიქიური უბედურებებისა და ეპიდემიების სახით. ჩვეულებითი სამართლით რეგულირდებოდა ყოველდღიური ყოფაც კი, არათუ ზოგადი ქცევის ნორმები.

ქართული ჩვეულებითი სამართლის სიცოცხლისუნარიანობას ასულდგმულებს მისი მომდინარეობა ძველქართული კანონმდებლობიდან, რომელშიც საერო და საეკლესიო სამართალი თანაარსებობდა. სწორედ რელიგია იყო ქართველთა თვითშეგნების, ზნე-ჩვეულებების ჩამომყალიბებელი და სამართლებრივი მარეგულირებელი მექანიზმი საუკუნეთა განმავლობაში.

ნაკელისიარი ეცერში, სადაც იმართებოდა სადავო საქმეების განხილვა

დიდი იყო მოურავი?

ბიოხიმი სანახაძის ოჩი სახე

არიან ისტორიული პირები, რომელთა ცხოვრებისა და ღვაწლის შესახებ კამათი დაუსრულებლად გრძელდება და ურთიერთგამომრიცხავი შეფასებები გაისმის. მათ შორისაა გიორგი სააკაძე, XVI-XVII საუკუნეების ქართველი მოღვაწე.

ისტორიულ წყაროებს მის შესახებ არაერთი ცნობა შემოუნახავს. ეს ცნობები ქართლის ცხოვრებაში სააკაძის როლისა და მნიშვნელობის განზოგადებისა და შეფასების შესაძლებლობას ქმნის. თუმცა საქართველოში დღემდე ვერ შეთანხმებულან, ვინ იყო სინამდვილეში „დიდი მოურავი“ — გვიანი შუა საუკუნეების გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე, რომელიც ოცდაათი წლის განმავლობაში გმირულად იბრძოდა საქართველოს ერთიანობისთვის, თუ ნიჭიერი და ამბიციური მოღვაწე, რომელმაც პირველობისაკენ ლტოლვისას ლამის ყველა და ყველაფერი წააღწია.

ჟურნალი „ისტორიანი“ ახალ რუბრიკას „დისკუსია“ სწორედ გიორგი სააკაძის თემით იწყებს — ერთი პიროვნების ორი სახე, ორი მოსაზრება სააკაძის მოღვაწეობაზე. ჩვენ გთავაზობთ ორ პოზიციას, დასკვნა კი მკითხველისთვის მიგვიტოვია.

„დისკუსიის“ სტუმრები არიან ერთი მხრივ — გივი ჯამბურია, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ავტორი წიგნისა „გიორგი სააკაძე“, მეორე მხრივ — როსტომ ჩხეიძე, მწერალი და პუბლიცისტი, რომელმაც ამ თემას არაერთი პუბლიკაცია მიუძღვნა.

გივი ჯამბურია

დიდი მოურავი

გიორგი სააკაძე — „დიდი მოურავი“, გვიანი შუა საუკუნეების გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე და დიდი მხედართმთავარი. ოცდაათი წლის განმავლობაში გმირულად იბრძოდა ქართველი ხალხის ფიზიკური გადარჩენისა და საქართველოს გაერთიანებისთვის.

სწორედ ამ ღვაწლის გამო, ქართველმა ხალხმა მას „დიდი მოურავი“ უწოდა.

ეს დიდი, ისეთივე ეპითეტია, როგორიც ქართველმა ხალხმა თავის გამოჩენილ შვილ-

➤ 60

როსტომ ჩხეიძე

ამაო უარაჰანდელი

ერთი რაკურსიდან გიორგი სააკაძე მართლაც შეიძლება იწვევდეს აღტაცებასაც კი: ვისაც ხიბლავს ძლიერი პიროვნება, ბუნებრივია, რომ სააკაძითაც მოიხიბლოს, თვით მეფეებსაც რომ არ ეპუებოდა და პირველობისკენ ლტოლვისას ლამის ყველა და ყველაფერი წააღწია. არამცთუ ქართლ-კახეთის მეფეებს არ ემორჩილებოდა, თვით შაჰ აბასს, მთელს აღმოსავლეთს რომ აზანზარებდა და ვეროპის ქვეყნები მასთან მორიგებას ცდი-

➤ 61

თავან მხოლოდ რამდენიმეს შეარქვა, მათ შორის დავით აღმაშენებელს, გიორგი ბრწყინვალეს, სიმონ ღიდს. ამით იმ მოღვაწეთა რიგს მიაკუთვნა, რომელთაც განსაკუთრებული დამსახურება მიუძღვით სამშობლოს წინაშე.

ჭეშმარიტად გულადი

ქართული და უცხოური წყაროებიც ერთხმად აღნიშნავენ გიორგი სააკაძის დიდ ნიჭიერებასა და განსწავლულობას. მან კარგად იცოდა სპარსულიცა და თურქულიც. სასიამოვნო მოსაუბრე და მჭკვერმეტყველი ორატორი ყოფილა, გამორჩეული სამხედრო საქმის ღრმა ცოდნითა და განსაკუთრებული ორგანიზატორული ნიჭით.

სააკაძე მეტად პოპულარული პიროვნება იყო არა მარტო საქართველოსა და კავკასიაში, არამედ მთელ ახლო აღმოსავლეთსა და ევროპაშიც. არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი იმდროინდელი ისტორიკოსი თუ მოგზაური, რომელიც ასე თუ ისე არ შეხებოდა გიორგი სააკაძის პიროვნებას.

გიორგი სააკაძეს როგორც მისი მომხრეები, ისე მოწინააღმდეგეები ერთხმად ახასიათებენ, როგორც დიდ მოღვაწეს, გამოჩენილ სარდალსა და განსაკუთრებული პირადი სიმამაცით დაჯილდოებულ პიროვნებას.

„მოურავი ჭეშმარიტად გულადი, ღონიერი, ტანით სპილოს მსგავსი, იშვიათი ვაკეკაცი და დევის ღონისა იყო“, — წერდა ცნობილი თურქი მემატიანე მუსტაფა ნაიმა.

სააკაძის თანამედროვე იტალიელმა მისიონერმა დონ კრისტოფორო დე კასტელმა გიორგის პორტრეტი დახატა. კასტელი დიდხანს ცხოვრობდა საქართველოში, შესაბამისად, კარგად იცნობდა გიორგი სააკაძის საქმიანობასა და საერთოდ, ვითარებას საქართველოში. დე კასტელმა ასე დაახასიათა გიორგი სააკაძე: „ღიდი მოურავი, სარდალი საქართველოს მხედრობისა, კაცი წარჩინებული, დიდად შემძლე და ყოველთა უმამაცესი: მრავალი სასახელი საქმე მოახდინა იბერიის სამეფოში სპარსთა მეფის წინააღმდეგ ბრძოლის დროს“.

გიორგი სააკაძე საქართველოს გადარჩენისთვის იბრძოდა. ის მეფე სიმონ I-ის ჯერ უახლოესი თანამებრძოლი, შემდეგ მისი გზის გამგრძელებელი გახლდათ. ენერგიულად ცდილობდა საქართველოს ერთ სამეფოდ გაერთიანებასა და სამეფო ხელისუფლების ცენტრალიზაციას.

იქნებ ამიტომაც, ქართველმა ხალხმა ეს

გიორგი ჭიკობავა

ორივე შესანიშნავი მოღვაწე ღიდის ეპითეტით შეამკო — ერთი დიდი მეფე იყო, მეორე კი დიდი მოურავი.

14 წლის ლუარსაბ II-ის გამეფებისთანავე, 1606 წელს გიორგი სააკაძე მისი უახლოესი მრჩეველი გახდა და მალე თბილისის მოურავად დაინიშნა. ის თავიდანვე დიდ გავლენას ახდენდა სახელმწიფო საქმეებზე. ეს იყო შედეგი სააკაძის ნიჭისა და უნარისა, რომელიც უფრო ფართო სარბიელს მოითხოვდა, ვიდრე თბილისის ან თუნდაც რამდენიმე ქალაქისა თუ პროვინციის მოურავობა იყო.

სააკაძის სოციალური აღზევებისა და განდიდების შემდეგ, დიდ ფეოდალთა ერთი ჯგუფი მისი მხარდამჭერი გახდა.

ლუარსაბის მეფობის დასაწყისში სააკაძის მოღვაწეობა ფეოდალური ანარქიის დასუსტებაში გამოიხატა. მან მეფის ტახტს დაუმორჩილა არა მხოლოდ თვითნება ფეოდალები, არამედ გამდგარი ოსები და დვალეები.

გიორგი სააკაძე ასევე განსაკუთრებულად ზრუნავდა ქართლის მოშენება-მომრავლებისთვის.

მისი სამხედრო ნიჭის დამსახურებაა, რომ 1609 წელს ტამისკართან მომხდარი ბრძოლა ქართველთა ბრწყინვალე გამარჯვებით დასრულდა. ამ გამარჯვებამ ძლიერ გაზარდა გიორგი სააკაძის ავტორიტეტი. მისი მცდელობით ქართლის სამეფო ანგარიშგასაწევ ძალად იქცა.

წინააღმდეგობებით აღსავსე იყო მისი ბოლოქარი ცხოვრება. ამ წინააღმდეგობათა საფუძველი იმჟამინდელი საქართველო იყო. არ

ლობდნენ, არ შეეპუა და თავბედი აწვევლინა.

ცხადია, არსად მიწერია, თითქოს შაპ აბასი სააკაძის დაუხმარებლად ვერც საქართველოს დალაშქრავდა და არც ლუარსაბ მეფეს მოკლავდა. მოურავის დანაშაული ის არის, რომ ამ ორივე მოვლენის თავგამოდებული მონაწილე სწორედ იგია და არა სხვა. თუ სააკაძე არ დაიბადებოდა, შაპი, რასაკვირველია, სხვა რენეგატს ანუ სხვა სააკაძეს გამოძებნიდა, რათა გაადვილებოდა კახეთის აოხრებაც და მოსახლეობის გადასახლებაც ფერეიდანში. მაგრამ თუკი სააკაძეს მოესწება ბრალეულობა 1614 წლის კახეთის აოხრებაში, მაშინ ორჯონიკიძე უცოდველად მოგვევლინება.

შემთხვევითი არ არის, ორივეს რომ სული მისდის, როდის შემოუძღვება მტრის ლაშქარს, რადგანაც ამ ლაშქრობაში თავის გამოჩენაზე ჰკივლია მათი აღზვევა უცხო სახელმწიფოებში.

შაპ აბასის წაქეზება კი ლუარსაბ მეფის მოსაკლავად ორმაგად სახირო იყო მოურავისათვის და ასე იმიტომაც ცდილობდა: პირად ანგარიშსაც გაასწორებდა და შაპს ერთგულებას კიდევ უფრო დაუმტკიცებდა. მოვლენები ამჯერად იმით დააჩქარა, რომ ირანის მბრძანებელს დაბეჯითებით არწმუნებდა: ვიდრე ლუარსაბი ცოცხალია, საქართველოს დამორჩილება ვერ მოგვიხერხდება; და შემდეგ კი დასმენასაც არ მორიდებია: ქართველები აპირებენ მალულად გაიტაცონ ლუარსაბი და მერე უკვე ველარაფერს გააწყობთო.

შაპს მტკიცედაც რომ ჰქონოდა გადაწყვეტილი ლუარსაბის მოშობა, განა ეს აბათილებს გიორგი სააკაძის ბრალეულობას? ისტორიამ ისე განსაზღვრა, რომ სწორედ სააკაძე აღმოჩნდა ლუარსაბის უშუალო დამღუპველი, წმინდანად შერაცხული მეფის სისხლში გარეული.

თუ ერთხელ კიდევ გადააველებთ თვალს ცნობებს კახეთის 1614 წლის აოხრების თაობაზე, დარწმუნდებით, რომ ესაა პირუთენელი საისტორიო თხრობა, მოკლებული ყოველგვარ მსჯავრს, მით უმეტეს, ძაგებას: ბერი ვენატაშვილიც, ვახუშტი ბატონიშვილიც, არაქელ დავრიფეციც, არქანჯელო ლამბერტიც, ბართოლომეო ფეროც, ნასროლა ფალსაფიც ეპიკური სტილით ყვებიან ისტორიულ ამბავს და საქართველოს წარსულის ეს ტრაგიკული ეპიზოდი სიმართლით რომ არის აღწერილი, ისიც აშკარად მოწმობს, რომ ქართველი, სომეხი, იტალიელი და სპარსელი ავტორები ერთსულოვანნი არიან, თუ როგორ აქეზებს შაპს სააკაძე და ურჩევს ყველაზე მარ-

როსტომ ჩხეიძე

ჯვე დროს სალაშქროდ. ეს ის აოხრებაა, სომეხ მემატთანეს ისიც რომ ათქმევინა: „ვერც პირი იტყვის და ვერც ენა აღწერსო“.

თუ არა სამშობლოს ამგვარი გამეტება, სააკაძე სხვაგვარად ასე ვერ დაწინაურდებოდა შაპის კარზე.

ეს წყაროები დავიმოწმე ისტორიული სიმართლის გასარკვევად, საბჭოური ისტორიოგრაფიის მიერ წაშლილი სტრიქონების აღსადგენად და იმ მყიფე მტკიცების სამხილებლად, თითქოს სააკაძე აქილევსივით განაწყენდა და საომარ ასპარეზს გაერიდა, ეს იყო და ეს.

თურმე კახეთის უდმერთო აოხრება და მოსახლეობის აყრა-გადასახლება შუაგულ ირანში (რომლის გეგმაც, მიხეილ თამარაშვილის მიერ მიკვლეული მასალების თანახმად, უშუალოდ სააკაძის მიერ ყოფილა დამუშავებული) ბრძოლის ველიდან გარიდება ყოფილა.

განა შეიძლება ეროვნულმა გმირმა თავის სამშობლოს ბევრი ისხელი დაუქციოს?..

ვითომ დიდი დაკვირვება და განჭვრეტა სჭირდება იმას, დამპყრობლის ლაშქარს რომ შემოუძღვები ყველაზე მარჯვე ჟამს (ზამთარში სჯობსო, შაპ აბასს რომ ურჩევდა) და მხოლოდ შენი შემწეობით გაარღვევენ ყიზილბაშები ქართველთაგან საიმედოდ დაცულ ხეობას, რა საზარლობა შეიძლება დატრიალდეს.

ხოლო თუ ამდენიც ვერ განჭვრიტა და ვერაფრის დიდებით ვერ წარმოედგინა, დამპყრობელი რას ჩაიდენდა, მამ ჭკუანაკლული ყოფილა და თუ მომხდარა სადმე ან ოდესმე, რომ ჭკუანაკლული ეროვნულ გმირად შეერაცხოთ!

ნუთუ ეს ეროვნული გმირის თვისებებია?

უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ეს მეტად რთული ხანაა ჩვენს ისტორიაში. ქვეყნის აღმოსავლეთი ირანის, დასავლეთი კი ოსმალეთის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა.

რთული იყო ვითარება ქვეყნის შიგნითაც. გიორგი სააკაძე ბრძოდა დიდ ფეოდალთა უფლებების შეზღუდვისთვის. სააკაძესა და მის ჯგუფს ძლიერი მოწინააღმდეგენი ჰყავდათ დიდი თავადების მრავალრიცხოვანი ჯგუფის სახით, რომელთა მიზანიც საკუთარი პოლიტიკური უფლებების გაფართოება იყო. ამდენად, გიორგი სააკაძის თავიდან მოშორება, თუნდაც მისი ფიზიკური განადგურების გზით, ამ ჯგუფის მთავარ ამოცანას წარმოადგენდა. ბრძოლა ფეოდალთა რეაქციულ და პროგრესულ ფრთას შორის მწვავე და დაუნდობელი იყო. სააკაძე ამ ბრძოლაში პროგრესული საქმის მეთაურად გამოდიოდა.

ამ ბრძოლაში სააკაძე მარტო არ ყოფილა. საქართველოს გაერთიანების იდეას მომხრეები თავადთა წრეებშიც ჰყავდა. მათ შორის იყვნენ მუხრანბატონებიც.

დაუნდობელ ბრძოლაში, რეაქციული ფრთისთვის მოთმინების ბოლო წვეთი გიორგი სააკაძის დის გადღოფლება აღმოჩნდა. ბერი ეგნატაშვილი მოგვითხრობს, რომ „იწყინეს და დაუწყვეს ბეზღება მოურავსა... და უმეტეს სუფრაჯმა შადიმან ბარათაშვილმა დაუცადებლად დაუწყო ბეზღება მოურავსა“.

ნადიმი შაჰ აბას I-ის კარზე

საბედისწერო ქორწინებიდან მალევე მოეწყო შეთქმულება. წყაროებში არ ჩანს, კონკრეტულად რა ბრალდება წაუყენეს დიდ მოურავს, თუმცა სასჯელის მიხედვით, რომელიც მას დასდეს, შეიძლება იმის განსაზღვრა, რომ ეს იყო სამშობლოსა და მეფის დალატი. სააკაძის დალატში, ჩანს, ლუარსაბ მეორეც დაარწმუნეს. ან მას უბრალოდ სხვა გამოსავალი აღარ რჩებოდა. გიორგი სააკაძეს კი სიკვდილი და მამულების ჩამორთმევა გადაუწყვიტეს.

დამაყრობლის პარზი...

1612 წლის 20 მაისი იდგა. გადაწყდა წაეკის, მეფის საზაფხულო სასახლეში მოეწვიათ და მოეკლათ სააკაძე. თუმცა ეს გეგმა სააკაძის მომხრემ, მეფის ფარემთოხუცესმა ბაკა ხერხეულიძემ შეიტყო და დიდი მოურავის გაფრთხილება მოასწრო.

საკაძე ახალუხის ამარა გამოვირდა, პირველივე შემხვედრ უბელო ცხენს მოახტა და ნოსტესკენ გაეშურა. ახლა მხოლოდ სისწრაფეს შეეძლო მისი ცოლ-შვილის ხსნა სიკვდილისგან.

ხშირად ისმის საყვედური, რატომ არჩია მან ირანს წასვლა და არ დარჩა სამშობლოში. მას სხვა გამოსავალი არ ჰქონდა. წყაროების თანახმად, დევნილმა პირველად ახალციხისკენ სცადა გაქცევა, მაგრამ გზები ისე იყო შეკრული, რომ ეს შეუძლებელი აღმოჩნდა.

30-იანი წლების ბოლოს ქართველმა ისტორიკოსებმა ხელი მოჰკიდეს საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოს შექმნას და 1940 წელს გამოსცეს მისი მაკეტი წინასწარი განხილვისა და დახვეწისათვის: „საქართველოს ისტორია უძველესი ხანიდან ჩვენს დრომდე (ხელნაწერის უფლებით)“, ტირაჟი 105 ცალი.

როგორც წინათქმამია აღნიშნული: უძველესი ხანიდან X საუკუნის დამლევამდე დაწერილია სიმონ ჯანაშიას მიერ, X საუკუნის დამლევადან XVI საუკუნის დამდეგამდე — ივანე ჯავახიშვილისა, XVI საუკუნის დამდეგიდან XIX საუკუნის დამდეგამდე — ნიკო ბერძენიშვილისა. ასე რომ, ჩვენთვის საინტერესო მონაკვეთი — გიორგი სააკაძის ბიოგრაფია — ამ უკანასკნელის მოშზადებულია.

სახელმძღვანელო წიგნად გამოიცა 1943 წელს და თუ სააკაძის ბიოგრაფიას ამ გამოცემაშიც გავეცნობით და გონების თვალთმაქცის ვერსიასაც აღვიდგენთ, მაშინვე ვიგრძნობთ, რომ მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეუტანიათ.

მას შემდეგ, რაც გიორგი სააკაძე სიკვდილს გადაურჩა და ირანს შეაფარა თავი სიმამრთან, ნუგზარ ერისთავთან ერთად, მაკეტში აღნიშნულია:

„გაბოროტებულმა ფეოდალებმა პოლიტიკური მახეობა იკადრეს. ისინი ეცადნენ დაერწმუნებინათ შაჰი, რომ ლუარსაბ-თეიმურაზის თანხმობა ერანის წინააღმდეგ იყო მიმართული“.

სახელმძღვანელოში ამ ფრაზებს კვლარ იპოვით.

მაკეტში წაიკითხავთ:

„და აი, 1614 წლის ლაშქრობაში შაჰ აბასს მოჰყვებოდა გიორგი სააკაძეც და მისი უახლოესი მრჩეველი იყო“.

ვერც ამ ფრაზას იპოვით სახელმძღვანელოში.

მაკეტში წაიკითხავთ:

„მოურავი გიორგი სააკაძე ლუარსაბის მოსისხარი იყო და მის დასალუპავად ცდას არაკლებდა. შაჰი დარწმუნებული იყო მოურავის ერთგულებაში, დიდად აფასებდა მის სამსახურს და მის რჩევას უსმენდა“.

სახელმძღვანელოში ვერც ამ ფრაზებს იპოვით.

მარტყოფის აჯანყების მიზეზსაც მაკეტი იმით ხსნის, რომ სააკაძეს ხელთ ჩაუვარდა შაჰის საიდუმლო ბარათი, ყარჩილა-ხანს რომ აუკლებდა მოურავისათვის თავის მოკვეთას:

„ყველაფერი გარკვეული იყო. ერთადერთ-

თეიმურაზი და ხორეშანი ქრისტოფორო დე კასტელის ნახატი

თი გზა მოურავის წინაშე — ეს აჯანყება იყო“. ვერც ამ ფრაზებს იპოვით სახელმძღვანელოში.

ბაზალეთის ბრძოლის მიზეზსაც მაკეტი ასე ხსნის:

„გიორგი სააკაძე ქართლის მმართველობას იჩემებდა და თეიმურაზის მეფობას ვერ ითმენდა“.

სახელმძღვანელოში ვერც ამ ფრაზას ამოიკითხავთ.

მიზანდასახულად არის ამოშლილი ის ფრაზები, გიორგი სააკაძეს რომ წარმოგვიდგენს გულბოროტ, მოღალატე, შურისმაძიებელ, პირადი განდიდების წყურვილით შეპყრობილ პიროვნებად.

აშკარაა, რომ ნიკო ბერძენიშვილი საესეებით სანდოდ მიიჩნევდა იმ საისტორიო წყაროებსა და ცნობებს, რომელთაც მეც ვეყრდნობი და მათ ხელახალ შემოტანასაც ვცდილობ სამეცნიერო მიმოქცევაში.

როცა თავისი შეხედულებისამებრ ანალიზებს და მსჯელობს, ანუ 1940 წლამდე, მოურავის ასეთ პორტრეტს წარმოსახავს: შეულამაზებელს, მიუკერძოებელს.

მაგრამ უეცრად დგება არჩევანის წინაშე: ან წაშალოს სააკაძის ბიოგრაფიის სამარცხვინო ეპიზოდები, ანდა შეურიგდეს ციხესა

ნდა. შემდეგ მცირე ხნით სიმაძრეს, ნუგზარ არაგვის ერისთავს შეაფარა თავი, თუმცა აქ დიდხანს დარჩენის შემთხვევაში ძმათაგანგა-ლი ომი გარდაუვალი იყო. ამიტომ სააკაძემ გაცლა არჩია. შაჰის კარზე დიდი მოურავი მარტო არ ჩასულა. მას თან სიმაძრე ახლდა — ნუგზარ არაგვის ერისთავი.

არასწორად მსჯელობენ, თითქოს კახეთი-დან ქართველების აყრასა და ირანში გადა-სახლებაში გიორგი სააკაძეს რაიმე წვლილი მიუძღოდნენ. მან შვილის სიცოცხლეც სამშობ-ლოსთვის ბრძოლას შესწირა.

შაჰ აბასი ცდილობდა, აღმოსავლეთ სა-ქართველოს მოსახლეობა მთლიანად მოეპოო. მრავალგზის დალაშქრა ქართლიცა და კახე-თიც. თუმცა სააკაძე ამ დროს საქართველო-დან გაძევებული იყო.

შაჰ აბასი საქართველოს პირველად 1613 წლის 16 ოქტომბერს მოადგა და კახეთი და-ლაშქრა. მეფე თეიმურაზი ებრძოდა მას. ის კარგი პოეტი იყო, მაგრამ როგორც პოლიტი-კოსი, მაინცდამაინც გამჭრიახი არ გახლდათ. ბევრი შეცდომა დაუშვა და შაჰთან ურთიერ-ობები მნიშვნელოვნად გააძვევა. ირანელთა ლაშქრობებმა დიდი ზიანი მიაყენა კახეთს.

გიორგი სააკაძე კი ისეთ პოლიტიკას ახორციელებდა, რომ ქართველი ხალხი ამ საფრთხისგან როგორმე ეხსნა.

1625 წელს, როდესაც შაჰ აბას პირველმა დიდი სამხედრო ექსპედიცია გამოგზავნა სა-ქართველოში, სააკაძეს შაჰის კარზე მძევლად დაატოვებინეს უმცროსი ვაჟი პაატა, ზურაბ არაგვის ერისთავს კი მეუღლე.

შაჰმა გიორგი სააკაძეცა და ზურაბ არაგ-ვის ერისთავიც საქართველოს ასაოხრებლად გამოგზავნილ სპარსელთა ჯარს გამოატანა, რომელსაც ყარჩიხა-ხანი სარდლობდა. ლაშ-ქრობის მიზანი კახელთა მთლიანი გაწყვეტა და ქართლებს ირანში ჩარეკვა იყო.

საქართველო ამ დამანგრეველ შემოსევის ისევ და ისევ გიორგი სააკაძის წყალობით გა-დაურჩა. ამ აჯანყებისთვის დიდი მოურავი დი-დი ხნის განმავლობაში ემზადებოდა, ჯერ კი-დეც ირანში ყოფნის დროიდან. გეგმა მეტად გაბედული იყო და სააკაძემ და ზურაბ ერის-თავმა ის ქართლის თავადებს გააცნეს.

აჯანყების დაგეგმვით, გიორგი სააკაძემ არა მარტო თავისი სიცოცხლე შეაგდო სას-წორზე, არამედ საკუთარი შვილებისაც.

1625 წლის 25 მარტს დაწყებული აჯანყე-ბა მარტყოფის ველზე ქართველთა გამარჯვე-

ბით დასრულდა. განრისხებულმა შაჰმა წამე-ბით მოაკვლევინა, შემდეგ კი თავი მოჰკვეთა შაჰის კარზე მძევლად დატოვებულ პაატას. ზურაბ ერისთავის მეუღლე კი გაამაჰმადია-ნეს და შაჰის ცოლებს მიუჩინეს მოსამსახუ-რედ.

შაჰ აბას პირველის შურისძიება ამით არ დასრულებულა. 1625 წლის ივნისის ბოლოს ირანელთა ახალი ლაშქარი მოადგა საქარ-თველოს ისა-ხან ყორჩიბაშის სარდლობით. ბრძოლა მარაბდასთან გაიმართა, პირველ იე-ლისს. ბრძოლის წინ გამართულ თათბირზე ქართველმა თავადებმა გიორგი სააკაძის მი-ერ შეთავაზებული გეგმა უარყვეს, თუმცა ბო-ლოს თითქმის წაგებული ომის ბედი მაინც სა-აკაძემ გადაწყვიტა.

ძმანაძეობის ბაზალთი — სააკაძის ოცნებათა სასაფლავო

დიდი მოურავის დაუღალავი ბრძოლისა და დედალის შედეგად მოხერხდა ქართლისა და კახეთის სამეფოების გაერთიანება. ტახტი კი თეიმურაზ პირველმა დაიკავა. თუმცა სააკა-ძის მოწინააღმდეგე თავადებმა, რომელნიც უკ-მაყოფილო იყვნენ, რომ დიდი მოურავის მტკი-ცე ხელი მათ მტაცებლურ მადას ზღუდავდა, კიდევ ერთხელ მოაწყვეს შეთქმულება სააკა-ძის წინააღმდეგ. თეიმურაზ მეფემ მისი მოს-პობა გადაწყვიტა.

ვითარება დაიძაბა. თეიმურაზი იძულებუ-ლი გახდა, კახეთში გადასულიყო. მოურავმა კი ქართლის გამგებლად ქაიხოსრო მუხრან-ბატონი დანიშნა. ქაიხოსროს, როგორც ბაგ-რატიონს, ჰქონდა ქართლის ტახტის დაკვე-ბის უფლება, მაგრამ ქართლში მისი გამეფე-ბით სააკაძე საბოლოოდ უნდა გამოთხოვეო-და ქართლისა და კახეთის გაერთიანების იდე-ას. ამით გაქრებოდა იმერეთის სამეფოს შე-მოერთების პერსპექტივა. დიდი მოურავის მოღვაწეობის მთავარი მიზანი კი სამი სამე-ფოს ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანება იყო.

საკაძისა და თეიმურაზის შერიგების ყვე-ლა მცდელობა უშედეგო აღმოჩნდა. დადგა გა-დამწყვეტი მომენტი: სააკაძე ან საბოლოოდ უნდა გამოთხოვეოდა მისი ცხოვრების მთა-ვარ მიზანს — საქართველოს გაერთიანების იდეას, ან ძმათა შორის სისხლი დაეღვარა ისევ და ისევ ქვეყნის გაერთიანებისთვის.

დიდი მოურავი ყოველთვის ერიდებოდა ძმათა შორის ომს. ეს მან მრავალჯერ დაამ-ტკიცა. არც ერთი მოწინააღმდეგე არ გაუშე-

და კატორღას, რაც უსათუოდ მოჰყვებოდა სტალინის ნების წინააღმდეგ წასვლას.

ნურც ნიკო ბერძენიშვილს გავამტყუნებთ და ნურც ნურავის, თუ ასეთ „რედაქციას“ დაყაბულდა, მით უმეტეს, თვითონ თავიც რომ გადაედო, ის ფრანგები მაინც ამოიშლებოდა და სახელმძღვანელოს ეს მონაკვეთი გამოცემისას იქნებოდა იმ სახით, როგორც სტალინური ნორმები მოითხოვდა.

ასე შექმნა საისტორიო მეცნიერებამ გიორგი სააკაძის ახლებური, კანონიკური სახე და კულტი.

საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოს გადააკეთებ, მაგრამ საქართველოს ისტორიასაც ხომ ვერ გადააკეთებ. ის ისეთია და ისეთიც იქნება, როგორიც იყო სინამდვილეში. დიდი გადაფასება რომ დასრულდება, ამ სინამდვილის მიხედვით დაერქმევათ გმირებს გმირები და მოღალატეებს მოღალატეები.

ახლა კი სააკაძის კულტთან დაკავშირებულ ორიოდე გარემოებაზე:

როცა მისი შექმნის აუცილებლობა დადგა უმაღლესი ხელისუფალის წინაშე, ისიც დაისაჭიროვა, რომ ქართულ ფოლკლორშიც მოექნებნათ მოურავის სადიდებელი ლექსები. მისი ბრძანებით გუგუშვილიც მოიხრიკეს ხალხური ზეპირსიტყვიერების კრებულები, მაგრამ წამლადაც არ მოიძებნა ერთი ნიმუშიც კი.

ამიტომ საბჭოური იდეოლოგიისათვის ნიშანდობლივი ფალსიფიკაციის ხერხი მოიშველიეს და ასე შეითხზა „ხალხური“ პოეტური ციკლი გიორგი სააკაძეზე.

თუ გსმენიათ სხვა ამისთანა მაგალითი, რომ ისტორიულ გმირებზე ფალსიფიცირებული, ვითომ ხალხური ლექსები შეეთხზათ?

გიორგი სააკაძე თავისი ახალი, შელამაზებული ბიოგრაფიით უკვე გმირთა საბჭოური პანთეონის ბინადარია და ამ შემთხვევაშიც განსხვავებულად ამიტომაც ეპყრობიან, ვიდრე სხვა ისტორიულ პირებს.

განსხვავებულად მოეპყრნენ მაშინაც, 70-იან წლებში, როცა მისი ორი ძეგლი დაიდგა: კასპსა და თბილისში. და ეს მაშინ, როცა ერთი ძეგლიც არ იდგა: ფარნავაზის, ამოტ დიდის, დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფის, დიმიტრი თავდადებულის, გიორგი ბრწყინვალის, ქეთევან წამებულის... ვინ მოთვლის ჩვენს ეროვნულ გმირებსა და წამებულთ.

თუ გიორგი სააკაძეს ეთაყვანებით, მაშინ ეთაყვანეთ იმ სააკაძეს, ვინც სინამდვილეში იყო, თორემ ბიოგრაფიის გადაკეთება-

გიორგი სააკაძის ახლად გამოვლენილი პორტრეტი საქართველოს კინოფოტოფონო დოკუმენტების ეროვნული არქივის საცავში ინახებოდა. ეს არის ძველი გრაფიკული ნახატი XIX საუკუნის ფოტორეპროდუქცია, რომელსაც მეღნით მხედრული ასობით მიწერილი აქვს: „დიდმოურავი გიორგი სააკაძე“. დოკუმენტი არქივში გასული საუკუნის 60-იან წლებში მოხდა „მეფეთა, სასულიერო პირთა და დიდებულთა“ №894 ალბომში. სამწუხაროდ, ცნობილი არ არის, ვის ეკუთვნოდა პორტრეტი ან რომელ კოლექციაში შედიოდა, თუმცა პასპარტუს წარწერიდან ირკვევა, რომ იგი საღონ Cabinet Portrait-შია დაბეჭდილი.

შელამაზების უფლება არავის არა აქვს-მეთქი, — იმათ მიემართავ, მოურავის ხიბლის ქვეშ რომ მოქცეულან, მაგრამ მხოლოდ იმეტომ, რომ აქამდე საისტორიო წყაროებში ჩახედვა და შემოწმება აუცილებლობად არ ესახებოდათ. მათ ვთხოვ და ვურჩევ, რომ იოლად არ ენდონ გიორგი სააკაძის ცხოვრების საბჭოურ-მითოსურ ვერსიას, თორემ ვისაც სიმართლე ხელს არ აძლევს ანდა თვალის გასწორება უძნელდება, თავისი გზითაც უვლიან.

ერთ ეპიზოდსაც ვამცნობ, კიდევ უფრო რომ გაუცხოველდეთ გიორგი სააკაძის მიმართ აღფრთოვანება. ეს ეპიზოდი იოსებ ტფილელს (საკაძეს) აქვს აღწერილი „დიდმოურავიანში“, მაგრამ რადგან ამ აპოლოგეტურ პოემაშიც არ იხედებიან და მხოლოდ ფილმითა

ტებია შურისძიებისა და სიკვდილისთვის, რადგან ამას მისგან საქართველოს ინტერესები მოითხოვდა. ახლა კი იგივე ინტერესები შიდა ომისკენ უბიძგებდა მას. სააკაძემ ომი გადაწყვიტა.

ომი ბაზალეთთან გაიმართა. ეს ომი ქართველი ხალხის ტრაგედია იყო არა მარტო იმიტომ, რომ მოძმემ მოძმის სისხლი დაღვარა. ამ ომმა საქართველოს გაერთიანების საქმე დიდი ხნით დაასამარა.

სააკაძე იძულებული გახდა ხელმეორედ გადახვეწილიყო სამშობლოდან, ახლა უკვე სამუდამოდ. თვითონ ასე არ ფიქრობდა. გაუტეხელი მოურავი უკან დაბრუნებასა და ბრძოლის გაგრძელებას აპირებდა. ოჯახი სამცხეში დატოვა, თავად კი ოსმალეთში ჩავიდა და სულთანს დახმარება სთხოვა.

ტრაგიკული აღსასრული

ოსმალეთში დახმარების პირობად სააკაძეს გამუსლიმება მოსთხოვეს. მას უკვე მეორედ უწევდა რჯულის გამოცვლა. მაგრამ ეს იყო არა სამშობლოს დალატი, არამედ სამშობლოს საკეთილდღეოდ მიტანილი დიდი მსხვერპლი.

სააკაძე რომ მხოლოდ გარეგნულად იყო მუსლიმი, ამას ადასტურებს იტალიელი მოგ-

ზაური პიეტრო დელა ვალეც. ის წერს, რომ სააკაძე ოჯახის წევრებთან ერთად ხშირად დადიოდა მისიონერთა ქრისტიანულ ეკლესიებში ისპაჰანში.

დიდმა მოურავმა ოსმალეთში სულ რაღაც სამი წლით ყოფნისას მოახერხა თავი გამოეჩინა, როგორც ნიჭიერ სარდალსა და მამაც მებრძოლს. თუმცა მრავალ მეგობართან ერთად მრავალი მტერიც შეიძინა. გიორგი სააკაძის სახელის განდიდებას განსაკუთრებით გაუღიზიანებია სულთნის სიძე ხუსრევ-ფაშა. სწორედ მისი ბრძანებით 1629 წლის 3 ოქტომბერს მოღალატურად შეიპყრეს და თავები მოპკვეთეს დიდ მოურავს, მის ვაჟს, ავთანდილსა და მათ ორმოცამდე მსლებელს.

ასე ტრაგიკულად აღესრულა თავისი დროის ეს დიდი ადამიანი, თუმცა მისი მეთაურობით წარმოებულმა განმათავისუფლებელმა ბრძოლამ ქართველი ხალხი ფიზიკური განადგურებისგან იხსნა. სააკაძის უმაგალითო გმირობამ შაჰ აბას პირველი აიძულა, ხელი აეღო თავის ბარბაროსულ გეგმაზე — აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობის მთლიან მოსპობაზე. სააკაძემ ამ საქმეს საკუთარი და ასევე ორი ვაჟის — პაატასა და ავთანდილის სიცოცხლე შესწირა.

ველი, სადაც 1609 წელს ტაშისკარის ბრძოლა გაიმართა

და სკოლის მერხიდან გამოყოლილი ცოდნით ასაზრდოებენ თავიანთ წარმოსახვას, იმ პოემის გადაშლაში მე შევაშველებ ხელს.

შაჰ აბასი დიდად მადლიერია სააკაძისა, ინდოეთისა და ბაღდადის ლაშქრობებში რომ ისახელა თავი, და ღვინად დამჯდარი და გალღეპული უეცრად შეუძახებს:

„...თუთრს მოგცემ ამდენს, კარამდი ვერ შესძლო მიტან-წაღება, სხვის წყალობითაც დაგმართო სვედათა კარის ვაღება!“

და კიდევ შემოატანინებს მსახურებს ფულით გაძეპგილ გულებს.

რა ვქნაო — დაფიქრდება სააკაძე — ცოტა ავიღო, დამძრახავენ, ძალა არა ჰქონიაო, ბევრი ავიღო და არა თქვან, სიხარბემ დაუბნელა თვალებით. მაგრამ დაე სიხარბე მიძრახონ, გული კლდესავით სალი მაქვსო.

და ერთიანად წაეტანება ყველას:

*თვითო მხარზუდან გადავივდე,
ერთი თავზე ვკქმენ დებული,
თვითო ღლიასა შევივდე,
ორი ვკქმენ ხელკიდებული,
ერთი კბილშივან მივივც,
მით ვიქმენ აზიდებული,
აფდე, კარამდის წავიდე,
არვისგან არ რიდებული.*

როგორ თვალნათლევ ხატავს ეპიკოსი სურათს: გიორგი სააკაძეს არა მარტო ხელებით ჩაუბღუჯია ფულის გულები, არამედ მხრებზეც გადაუკიდა, თავზეც დაუდევს და კბილებითაც ჩაბღაუჭებია, და ისე მიდის, მიეზიდება შინისაკენ.

ეს კბილებით წაღება რაღა იყო(!).

საუკუნე-ნახევარი რომ ჩაიფლის, ინდოეთის ლაშქრობიდან დაბრუნებული ნადირ-შაჰი, დიდად რომ ემადლიერება ქართველ უფლისწულს (შემდგომ: ერეკლე მეორე), ვინც თავი ისახელა ამ ლაშქრობაში, აუწონელ განძთან მიიყვანს: რამდენიც გენებოს, შენთვის მიბოძებიაო.

უფლისწული ერთადერთ ძვირფას თვალს იკმარებს.

ეს ეპიზოდი საისტორიო ქრონიკის ლაკონიურობით გადმოგვცით, მაგრამ მაინც თვალნათლევ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ.

ერეკლე მეორე იქცევა ისე, როგორც მოიქცეოდა მეფის გვარისა, როგორც მოიქცეოდნენ, ვთქვათ, თეიმურაზ პირველიც და ლუარსაბ მეორეც.

ერის გამყიდველთა მორალი სულ სხვაა.

და ვინც ამ მორალით ცხოვრობს, თამა-

მად შეუძლია ფულის გულების გაზიდვაც ღირსებად მიუთვალონ გიორგი სააკაძეს „სამშვიდობო ჯარის“ შემოყვანასა, ლუარსაბზე შურისძიებასა და სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობასთან ერთად.

მცდელობა ახლა ჰქვია, თორემ ედიშა ვაჩნაძეს რომ არ დაეჭრა ორთაბრძოლაში (თვითონ სააკაძის ხელით გამოესალმა სიცოცხლეს), ნამდვილი გადატრიალება იქნებოდა: გიორგი სააკაძის პოლიტიკის სრული ტრიუმფით დაგვირგვინება.

მონუმენტალიზმი არ დაჰყოლია მის ბიოგრაფიასა და სახებას.

და ორი გიორგი სააკაძე ამიტომაც იღანდება ასე ხელშესახებად ჩვენს ბედკრულ წარსულში. ოღონდ მიუხედავად ამ გაორებისა, მაინც ძალიან საბრალეა, ის ხელისუფალნი რომ შეუუტოლოთ, რომელთა ცოდვათაც ადვილად ვერ აღნუსხავს მემატანე.

როგორც გენებოთ, ისე განსაჯეთ, მაგრამ გიორგი სააკაძის კულტის იდეური საფუძვლების მოშლით მაინც მეტ პატივისცემას გამოვხატავ ამ უბედური პიროვნებისადმი, ვიდრე ის მქობტენი, ვინც მას კი არა, მის სიმბოლურ სახეს მოსავენ ზეციური შარავანდით.

„კუკასიური ცარცის წრე“, აზღაი

რამაზ ჩხიკვაძე:

არტისტი ქუნდია, ისე არ მიანებებს თეატრს თავს, გული არ დასწყდის...

2008 წლის მაისი. რამაზ ჩხიკვაძესთან დათქმულ დროს გამოეცხადი. ჟურნალისტების მიღება დიდად არ ეხალისებოდა, მაგრამ მაინც შემხვდა. ჩვენი მაშინდელი საუბარი სულ მალე შევაწიგნე „ვითარებანი ცნობილი ადამიანების ცხოვრებიდან“ „ისტორიანის“ მკითხველს კი ვთავაზობთ მაშინდელი საუბრის ფრაგმენტებს.

კიბის გასწვრივ რუსთაველის თეატრის ცნობილი სპექტაკლების ფოტოები და აფიშები ჰკიდა. ამ კიბეს ზევით, მეორე სართულზე მიჰყავხართ — რამაზ ჩხიკვაძის მისაღებ ოთახში... ეს ოთახი ძალიან ჰგავს კაიუტას. კედელთანაც გემების მაკეტებია ჩამწკრივებული... ეს აფრიანი ხომალდები ოცნებებს ჰგვანან... აბა, რომელ ბიჭს არ უოცნებია შორეულ ნაოსნობაზე და ასეთ გემებზე?! მერე გავიდა დრო და რამაზ ჩხიკვაძის ცხოვრება ერთიანად შეცვალა გემზე ნაპოვნმა სიყვარულმა... ზღაპარივითა? იქნებ ასეცაა...

ცხოვრება ზღვასავითაა, ხან ღელავს, ხან წყნარდება, ჩვენ კი „კაიუტაში“ ვსხედვართ და „ილუმინატორიდან“ 81 წლის ზღვის მიქცევა-მოქცევას გავყურებთ...

რამაზ ჩხიკვაძე: თბილისში ვიზრდებოდი. უსაყვარლესი ქალაქი იყო — ლამაზი, სუფთა, პატარა. აქ, სადაც ახლა ვცხოვრობ, მაშინ მხოლოდ ტურები დარბოდნენ.

1937 წელი კარგად მახსოვს, მაშინ 9 წლის

ვიყავი, მახსოვს ტროცკისტების პერიოდიც, როგორ მოდიოდა მანქანა, რომელსაც „ჩორნაია ვორონას“ ეძახდნენ. ბავშვები გაიქცეოდით და ვუყურებდით, ვის კარს მიაღებოდა, რომელ ოჯახს დაეცემოდა თავზარი... ბოლომდე ვერ ვხვდებოდით, რა ხდებოდა, მაგრამ გვემინოდა კი, ის მანქანა ჩვენთანაც არ მოსულიყო.

სკოლაში სახლთან ახლოს დავდიოდი. მერე ომი ატყდა. ხან ერთ შენობაში გადაგვიყვანდნენ სასწავლებლად, ხან მეორეში. ამას ვაბრალებდი — ამდენ გადასვლა-გადმოსვლაში ვეღარ ვსწავლობ-მეთქი. სინამდვილეში მუზარებოდა. სული და გული თეატრისკენ მქონდა. პირველ კლასში ვიყავი — მოზარდ მაყურებელთა თეატრში წამიყვანეს... მაშინ უკვე ვსწავლობდი კონსერვატორიის ნიჭიერთა ათწლეულში. მშობლები მუსიკოსები იყვნენ და იმედი ჰქონდათ, ახალი მოცარტი გავიზრდებოდი. თეატრი რომ ვნახე, არაფერი აღარ მინდოდა, დაკვრასაც კი თავი მივანებე. მხოლოდ

არტისტობაზე ვოცნებობდი. ახლა ვნანობ... მცოდნოდა უკეთესი დაკვრა...

ომის წლები სოფელში გავატარე. ბებიასთან. ბოძი დაარტყეს ზესტაფონსო და ხალხი შეშინებული იყო. ჩვენ იქვე, სოფელ წვეაში ვცხოვრობდით. ბებიჩემის კაბა ჩავიცვი, წყლის საღებავებით შევიღებე სახე და ჩავსაფრდი ბუჩქებში... ვიღაც კაცმა გამოიარა — გამოვედი და დავიწყე ბურბუცი, ვითომ უცხო ენაზე ვეკითხებოდი რაღაცას, თან ზესტაფონს ვახსენებდი... კინაღამ გადაირია — ჯაშუში შემოსულაო. აწრიალდა სოფელი. გამომეკიდნენ... ბიჭებმა გადამარჩინეს — არ მოკლათ, თებროლეს შვილიშვილიაო.

ბებიას ვეხმარებოდი, ვთოხნიდი, მაგრამ უფრო თამაში მინდოდა... ჭონოურის წყალი იყო მოშორებით — ისეთი წყალი არსად დამიღვია. დღეში ორ-სამჯერ ჩაფით მომქონდა. მიყვარდა წყალზე წასვლა!

ვიდრე თეატრს ვნახავდი, მტვირთაობა მინდოდა, ძალიან მომწონდა სადგურის „ნასილშიკები“. ავიკიდებდი ბარგს და დაველიოდი ბედნიერად. ბებია წისქვილში მგზავნიდა — გადამიკიდებდა საფეკავს, ალბათ 7-8 კილოს და მეც დიდი სიამოვნებით მივილიოდი. მიყვარდა წისქვილში მოხუცების მოსმენა. ჩამოფეკვის მოლოდინში დასხდებოდნენ, საუბრობდნენ. მერე ამოიღებდნენ მჭადსა და ყველს, მეც მომიტეხავდნენ... დოქით ღვინოსაც დადგამდნენ. რა გემრიელი იყო ყველაფერი, ბებიჩემის ყველის სუნი ახლაც ხელზე მაქვს შერჩენილი. ან მჭადი როგორი იყო! ან ლობიოს როგორ კახმავედა!

თბილისში, ჩვენს უბანში ძველი ბიჭები ცხოვრობდნენ. ზარს აგორებდნენ... ერთ დღესაც მილიცია დაესხათ თავს. ფულს მოხვიეს ხელი, წყალსადენ მილში შეტენეს და გაიქცნენ... მივედი, ავიღე ფული, მაისურში ჩავიყარე. გამომებერა მუცელი, იმდენი იყო! წავიღე და შინ ტახტის ქვეშ დავუმაღე. ის ბიჭები 3-4 დღე არ გამოჩენილან. როცა მოვიდნენ, ერთ-ერთს დაუუძახე... რა გინდაო, — შემომიბღვირა. ფული მე შევინახე-მეთქი. გენახათ, რა გაიხარეს... გავხდი მაგათი საყვარელი ბიჭი რამაზა. ერთხელ, ბავშვებმაც მოვიწოდეთ ზარის გაგორება. ფულზე არ ვთამაშობდით, მაგრამ გულზე ხელს იმ ყომარბაზეოვით ვიბრაგუნებდით. ამ დროს ის ბიჭები არ დაგვადგნენ თავზე? რაც იმით გვირტყეს! ერთმა კამათლები დამიტრიალა სახეზე, დამინგრია ცხვირ-პირი... იცოდნენ, ცუდ გზას ადგნენ და

ამიტომ არ მოგვცეს ამ გზაზე წასვლის უფლება... ყველას თავისი ღირსება ჰქონდა. ადრე ქურდი თავის უბანში არც თვითონ მოიპარავდა რამეს და არც სხვას მოაპარვინებდა, ახლა შვილი მამას ჰპარავს... ხაზინიდან ზომიპარავენ და იპარავენ!

ცოტა რომ წამოვიზარდეთ, პიონერთა სასახლეში შევედით მე და ჩემი მეგობარი გივი ვლადიმერაშვილი. ერთი-ორი წლის შემდეგ მოვიდნენ კარლო საკანდელიძე და გურამ სალარაძე. გამიმართლა, გასაოცარი პედაგოგები მყავდა — ნოდარ ჩხეიძე, თედო წეროძე... ომი იყო... თან გვეყვებოდა ბატონი ნოდარი, რომ გზას არ ავცდნოვოდა.

თეატრალურ ინსტიტუტშიც კარგი პედაგოგები დამხვდნენ: დოდო ალექსიძე, მალიკო მრეველიშვილი...

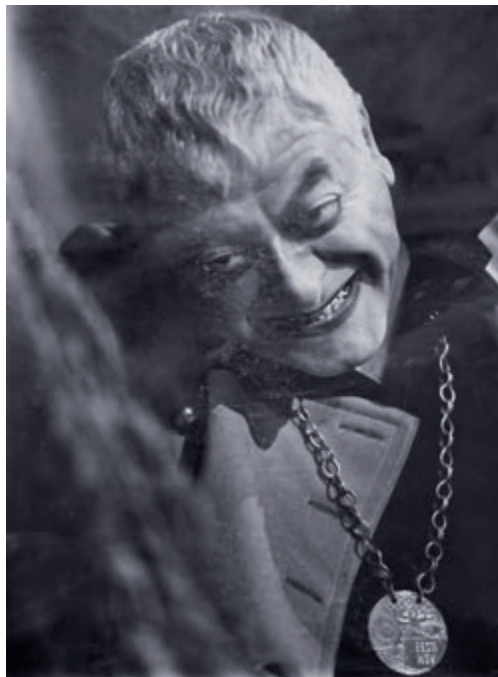
ფარიკაობას ანატოლი ფეოდოროვი მასწავლიდა, შესანიშნავი კაცი იყო, მის მიერ ნასწავლები სასცენო ფარიკაობით სპორტულ შეჯიბრებაში მეორე ადგილი დავიკავე. ამას იმიტომ გვიამბობთ, რომ მიხვდეთ, რამხელა პროფესიონალიზმი იყო მაშინ.

ინსტიტუტიდან თეატრში მივედი თუ არა, მაშინვე „ესპანელ მღვდელში“ ვითამაშე. ესეც ბედია. განებეივრებული ვიყავი. ვთამაშობდი და ვთამაშობდი მთავარ როლებს, ეპიზოდებიც

ნატაშა გეშე გავიცანი. იმ გემით მე და გურამ სალარაძე ოდესაში მივილიოდი. იალტაში ამოვიდა გემბანზე. რომ დავინახე, ძალიან მომწონდა და ჩემს სიცოცხლეში პირველად ვიფიქრე — ასეთ ქალს ცოლად შევირთავდი-მეთქი.

„მეფე ლირი“

„რიჩარდ მესამე“

მიყვარდა. მიშა თუმანიშვილი იყო ჩემი რეჟისორი, დოდო ალექსიძე, არჩილ ჩხარტიშვილი, თემურ ჩხეიძესთანაც ვითამაშე „სამანიშვილის დედინაცვალში“. რობიკოს (რობერტ სტურუა. — ლ.ჯ.) სპექტაკლებით მსოფლიო შემოვიარე. ღმერთს მაღლობა, რომ ასეთ საინტერესო ხალხს შემახვედრა... ძალიან დატვირთული და, შეიძლება ითქვას, მუშაობისგან ოფლიანი ცხოვრება გავიარე, მაგრამ დაღლას ვერ ვგრძნობდი.

ჩემ ირგვლივ მანქანა ბევრს ჰყავდა, მე — არა, თუმცა ტარება ვიცოდი, „ჭრიჭინას“ გადაღებისას ვისწავლე. მინდოდა, მეყიდა — არ მქონდა საშუალება. დრო გავიდა და ეს სურვილიც გამიქრა.

მე, გოგი გეგეჭკორი, ბადრი კობახიძე, ეროსი მანჯგალაძე, კოტე მახარაძე, გურამ საღარაძე, ვანიჩკა ჯინჯიხაძე, მათე შაიშმელაშვილი, ლახარე ყაზბეგეშვილი ან ვერო-მობლით, ან ვქეიფობდით.

ომის შემდგომმა ახალგაზრდობამ აღარ იცოდა ღვინის დალევის წესი. საჭმელი ჭირდა, თორემ ღვინო — იცოცხლებო!.. სარდაფებში კასრებით იდგა. ნახევარილიტრიანი „ბანკებით“ ვსვამდით. მერე ვაზებით, სურებით, აირწინალებით სვამდნენ. ერთხელ მეც დავლიე აირწინალებით... პირში ჩაგიდებდნენ მილს და ასხამდნენ ზემოდან ღვინოს. 3-4 ლიტრს ისე დავლევედი, ვითომ არაფერი. აზარტში შევდიოდით... ვიკლავედი თავს! ღვინის ქვეყნები რომ მოვიარე, ვნახე — ჭიქას ერთბაშად არავინ ცლის, მოსვამენ, დადგამენ... ჩვენი წინაპრებიც პატარა სასმისებით სვამდნენ... ჩვენს დროში ბევრი ღვინის სმის მოდა შემოვიდა და იმსხვერპლა კიდევ უამრავი. მე ღმერთმა გადამარჩინა. ძველი ფეხბურთელი იყო — სპარტაკ ჯეჯელავა, წამიყვანა ერთხელ მთაში სანადიროდ, განთქმულ მონადირეებთან — ქირიკაშვილებთან ერთად. საჯიხვეუბამდე ბეწვის ხიდივით ადგილები უნდა გაიარო. გული მისკლებოდა. ჩემი პატოვისცემა უნდოდათ. ქირიკაშვილმა — ზევით ჯიხვის ჯოგია, მოვუვლი, გადმოვრეკავ და ესროლეო. კი არ წამოვიდნენ, მოფრინავდნენ ჯიხვები. ათიოდე მეტრი თუ მაშორებდა მათთან. ვერ ვესროლე. საოცარი სილამაზე იყო. რატომ არ ესროლე, დაგვლუპე, კაცოო. გაიჭვდა ვინტოვკა-მეთქი. ქირიკაშვილს ერთი დაუჭრია და მის კვალს მიჰყვა, მოკლა და მოიტანა. ჯიხვის ცრემლჩამდგარმა თვალებმა ისე იმოქმედა, მას მერე სანადიროდ არ წავსულვარ.

ნატამა გემზე გავიცანი. იმ გემით მე და გურამ სადარაძე ოდესაში მივდიოდით. იალტაში ამოვიდა გემბანზე. რომ დაეინახე, ძალიან მომეწონა და ჩემს სიცოცხლეში პირველად ვიფიქრე — ასეთ ქალს ცოლად შევირთავდი-მეთქი. მერე აირ-დაირია ყველაფერი. ჩემს შშობლებს ბევრი ცუდი რამ უთხრეს და გული ატკინეს... ურთიერთობა დაგვეძაბა... არ მივაქციე არავის ყურადღება. შინიდან წამოვედი. ხან სად ვცხოვრობდით, ხან — სად. ოცი ბინა გვაქვს გამოცვლილი. სარდაფშიც გვიცხოვრია, სხვენშიც, ცოტა ხანს ეროსისთან ვიყავით, კარლოს ოჯახშიც, ედიშერ მაღალაშვილთანაც... ეროსის მეზობლებმა — უჩამ და ოლიკომაც შეგვიფარეს... ორ წელიწადს არ გამოგვიშვეს...

ხომ ხედავთ, რამდენ წელიწადს გაუძლო სიყვარულმა. სახლიც ავაშენეთ. მეგობრებიც დამეზმარნენ. მათი მაღლიერი ვარ სამარადისოდ.

ალექსანდრე ჭავჭავაძის ქუჩაზე ვცხოვრობდით, ოპერის პირდაპირ. ამინდიც სხვანაირი იყო მაშინ, ზამთარი ზამთარს ჰგავდა, ზაფხული — ზაფხულს. ზამთარში ვცივაობდით, ოპერამდე ჩამოსვრილდებოდით ხოლმე. თავისი მუსიკა ჰქონდა ჩვენს ქალაქს, თავისი მომღერლები ჰყავდა. ვინა? — გამყიდველები. ჩამოფლიდნენ და მუსიკალურად გაიძახოდნენ: „ხართუთაა!“ „ააკოშკის შუშები!“ „სამოვარნი პესოკ!“ სულ სხვადასხვა ტონალობით იძახდნენ. მხოლოდ ნატურალური პროდუქტები ჰქონ-

დათ. ახლა ყველაფრის გემინია, აღარ იცი, რას შემოგატყუებენ. ხალხი იქამდე მივიდა, წამალსაც კი ტყუილს აშხადებენ. ისე როგორ უნდა მოგკვდე, არ ვნახო და არ გავიხარო, რომ ჩემი ქვეყანა უფლის გზაზე დადგა. ნორმალური ჯამაგირი მაინც ხომ უნდა იყოს.

პენსია დიდი მქონდა, მაგრამ მოიშალა ყველაფერი და დაერჩით უსახსროდ. კიდევ კარგი, სასტუმრო გავსენით და ბიძინა ივანიშვილი გვეზმარება მსახიობებს. დაილოცოს ეს ღვთისნიერი კაცი! ვიცინი: კაცო, სასტუმროდან ხომ არ უნდა გავსვენდე-მეთქი და სასტუმროს გაყიდვა დავაპირე. ჩვეულებრივი სახლი მინდა! ვერ გავყიდე...

დაებერდი! არ გჯერათ? ისევ კარგად ვთამაშობ? ახლა მე მკითხეთ...

აუად ვარ, ჯანი არ მაქვს. ფეხები მტკიავა, გულიც მაწუხებს. მძიმე ოპერაცია გავიკეთე, ნაწლავის კიბო მქონდა... ეს პრალაში ექიმმა მომახალა. არ შემშინებია... ისღა ვთხოვე, გარეთ ცოლი დგას და არ გაუშხილოთ, უთხარით, რომ ოპერაცია მჭირდება-მეთქი. ეტყობა, ექიმმა ვერ გაიგო და ნატამამ რომ შემოიხედა, მასაც უთხრა...

„კავკასიურ ცარცის წრეში“ ცუდად გავხდი. თავს ძალა დაგატანე და ძლივს ვითამაშე. თანდათან ვუძლურდები. არტისტი ძუნწია, ისე არ მიანებებს თეატრს თავს, გული არ დასწყედეს... მაგრამ რომ არ შეგიძლია!..

ჩაჩნების თვითსახელწოდებაა „ნოხჩო“, „ნოხჩი“. რუსები და სხვა ხალხები მათ „ჩეჩნების“ სახელწოდებით იცნობენ. აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე ქართულ ენაში ტრადიციული **ჩაჩნების, ჩაჩნეთის** ნაცვლად გამოიყენება **ჩეჩნები** და **ჩეჩნეთი**. ტერმინები XX საუკუნის მეორე ნახევარში შეიცვალა იმის გამო, რომ **ჩაჩანს** ქართულ ენაში სხვა შინაარსიც გააჩნია. XVIII-XIX საუკუნეებში ყველა ქართულ წერილობით ძეგლში მხოლოდ **ჩაჩნები** და **ჩაჩნეთია** დაფიქსირებული. ჩრდილოელი მეზობლებიც **ჩაჩან** ფორმას ანიჭებენ უპირატესობას. მიგვაჩნია, რომ ქართველებმა ტრადიციულ ტერმინებს უნდა ვუერთგულოთ.

ქართველებისათვის ჩაჩნები (ინგუშებთან ერთად) „ქისტები“ იყვნენ. თუმცა ქართული წყაროები მათ სხვა ეთნონიმითაც იცნობენ. ქართულ წყაროებში ეთნონიმ „ქისტს“ „დურძუკი“ უსწრებს. ქართლის მეფე საურმაგმა, როდესაც ერისთავები აუჯანყდნენ, შფოთის ჩასახშობად დედის ძმის ქვეყანას, დურძუკეთს მიმართა და ასე დაამარცხა ერისთავები. საურმაგს, იმის გამო, რომ დურძუკეთი გადამეტსახლებული იყო, ადგილობრივთა მნიშვნელოვანი ნაწილი საქართველოს მთიანეთში, დიდოეთიდან სვანეთამდე დაუსახლებია. მონღოლ-თათრებთან ბრძოლაში მეფე რუსუდანს სხვა კავკასიელ მთიელებთან ერთად დურძუკეციც გამოუყვანია. ვახუშტი ბაგრატიონი დურძუკებთან ერთად ქისტებსა და ღლიღვებსაც (ინგუშებს) ასახელებს. XVIII საუკუნის დასაწყისში ქართველებისათვის ეთნონიმი „ჩაჩანი“ ცნობილი იყო. იგი მომდინარეობს მდინარე არღუნის ნაპირას მდებარე სოფლის, ჩაჩანაულის სახელწოდებიდან. რადგანაც რუსები ამ ეთნოსს პირველად აღნიშნული სოფლის საშუალებით გაეცნენ, სოფლის სახელწოდება მთელ ხალხზე გადაიტანეს.

1989 წლის მონაცემებით, რუსეთის ფედერაციაში 899 ათასი ჩაჩანი იყო აღრიცხული. საერთო რაოდენობას კი 957 ათასს აღნიშნავ-

დნენ. გარდა ჩაჩნეთისა, ისინი მკვიდრობდნენ დაღესტანში (58 ათასი), სტავროპოლის მხარეში (15 ათასი), ვოლგოგრადის ოლქში (11,1 ათასი), ყალმუხეთში (8,3 ათასი), ასტრახანისა და ტიუმენის ოლქებში (შესაბამისად 6 და 4,6 ათასი), ჩრდილოეთ ოსეთში (2,6 ათასი). დიდი რაოდენობით არიან ყაზახეთში (49,5 ათასი).

ჩაჩნეთში ორი დიდი მდინარე მოედინება — თერგი და სუნჯა. მთაში ჩაჩნეთს ორი მძლავრი ნაკადი — ჩანტი-არღუნი და შარო-არღუნი კვეთს, რომლებიც ერთმანეთს ბარში უერთდებიან. XX საუკუნის 20-იან წლებამდე ჩაჩნეთს ორ ნაწილად ყოფდნენ: დიდი ჩაჩნეთი და მცირე ჩაჩნეთი.

ჩაჩნები მთიელებად მიაჩნიათ, მაგრამ ისი-

ჩაჩნები

ნი ბარშიც ოდიტოგანვე მკვიდრობდნენ. ძველ ჩაჩნებს ათვისებული ჰქონდათ არა მხოლოდ კავკასიონის ქედის ჩრდილოეთი კალთები, არამედ კავკასიისწინეთის სტეპებიც. პოლიტიკური მოვლენებიდან გამომდინარე, ჩაჩნებმა ბარში მკვიდრობა დროებით შეწყვიტეს. ისინი კავკასიის მთებში საბოლოოდ მონღოლთა შემოსევების დროს შესახლდნენ. ჩაჩნები ძირითადად მთებში ცხოვრობდნენ. დაბლობში პირველი ჩაჩნური დასახლებები XIV-XV საუკუნის მიჯნიდან გაჩნდა. პირველი მიგრანტები აკიის მთებიდან (ნაშხადან) მოსულები იყვნენ. თავდაპირველად ჩაჩნები სუნჯის, არღუნისა და მათი შენაკადი ხეობების დაბლობში ეფუძნებოდნენ. შემდეგ კი თანდათან მთელი დიდი ჩაჩნეთის დაბლობი დაიკავეს, ბოლოს

კი ჩაჩნური სოფლები გრებენელ კაზაკთა ტერიტორიების მეზობლად წარმოიქმნა.

ჩაჩნები კავკასიის ძველი, ადგილობრივი მკვიდრი ხალხია. თუმცა 2004 წელს მოსკოვში დაბეჭდილ ერთ-ერთ მონოგრაფიაში (ოსი ავტორი მარკ ბლიევი) ისინი კავკასიის არამკვიდრ, მოსულ მოსახლეობადაა მიჩნეული(?!). აშკარაა ისტორიის გაყალბების მცდელობა. საერთოდ, ჩაჩნები თავიანთ წარმომავლობას გოლიათ ნოხჩეს (ნახჩის) უკავშირებენ. სხვა ლეგენდა ჩაჩნების წარმომავლობას ორ ძმას: ჩარმოს და შოთოს უკავშირებს. ჩაჩნებს სხვა გენეალოგიური ლეგენდებიც აქვთ. ჩაჩნების ერთი შტოს ჩანთელთა (ანუ ითუმელთა) საფუძვლის ჩამყრელი იყო საქართველოდან გადმოსახლებული ითუმ ლიუნგიევი. შაროელ

ჩაჩნებს ჰქონდათ გადმოცემა სირიული წარმომავლობის შესახებ.

XVIII საუკუნესა და XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ჩაჩნებმა გადაინაცვლეს თურგის მარჯვენა სანაპიროდან აღმოსავლეთის მიმართულებით სუნჯისა და თურგის მონაკვეთზე მდინარეების გუდერძესსა და ფორთანგოს შორის. მთისწინეთსა და ბარში მთელი ასწლეულის განმავლობაში ჩაჩნური მოსახლეობა სწრაფად იზრდებოდა. მიგრანტების ნაწილი „აუხოელთა“, აკიელების სახელითაა ცნობილი. ისინი დღეს ძირითადად დაღესტნის ტერიტორიის მკვიდრნი არიან და ლაპარაკობენ ჩაჩნური ენის აკიურ დიალექტზე. აკიელი (აუხოელი) ჩაჩნები მდინარე გეხის სათავეებიდან გადმოსახლებულთა შთამომავლები არიან. ყუშუხების მეზობლად XVI-XVIII საუკუნეებში მდინარე იამან-სუსა და იარიკუს დაბლობთა გასწვრივ კაჩკალთა საზოგადოების ჩაჩნები დასახლებულან. აუხოელთა აულების ჩაჩნებით დასახლება XIX საუკუნესა და უფრო გვიან, 1940-იან წლების დასაწყისამდეც გრძელდებოდა.

აკიელების (აუხოელების), კაჩკალთა, კარაბულაკების გარდა, ჩაჩნეთში სხვა საზოგადოებებიც არსებობდა. ჩაჩნეთის აღმოსავლეთში მდინარეების ზუხ-ლულაუს და აკსაის სათავეებში მდებარეობდა მხარე, რომელსაც ჩაჩნები ნოხჩი-მოსკს („ნოხჩელთა მიწას“) უწოდებდნენ; ის იჩქერიის სახელწოდებით იყო ცნობილი. იჩქერიის სამხრეთით კაჩენო-ამის ტბის ირგვლივ მდებარეობდა ჩებერლის საზოგადოება. არღუნის აუზის მთიან ზონაში განლაგებული იყო შატოს, მაისტის, შაროს, მალხისტის, ტერლოს, ნაშხოს საზოგადოებები (ტერიტორიული თემები). გალანჩოჟის ტბასთან და მდინარე გეხის ზემო წელში ცხოვრობდნენ გალაშელები და მთიელი აკიელები. კარაბულაკები (ორსტხოელები) მდინარე ფორტანგის ხეობაში ინგუშეთისა და ჩეჩნეთის საზღვარზე ცხოვრობდნენ.

საუკუნეების განმავლობაში მთის ჩაჩნურ საზოგადოებებს ქართველ მთიელებთან (ხეგსურებთან, ფშაველებთან, თუშებთან) ჰქონდათ ურთიერთობა. მალხისტის (მითხოსა) და მაისტის საზოგადოებებთან მიგრაცია ორმხრივი იყო. როგორც ჩაჩანი მოსახლეობა გადმოსახლდებოდა საქართველოს მთიანეთში, ისე ქართველი მთიელებიც მიგრირდებოდნენ. საქართველოს მთიანეთში არაერთ გვარს შეეხვდებით, რომლებსაც ჩაჩნური წარმომავლო-

ბა აქვთ. მეფე საურმაგის დროს ღურძუკების საქართველოს მთიანეთში თუ ერთდროული ჯგუფური გადმოსახლება მოხდა, შემდეგი მიგრაციები ძირითადად გაუონებით, ინდივიდუალური იყო. თუმცა XIX საუკუნის შუა ხანებში ჩაჩნები (და ინგუშები) საქართველოში, პანკისის ხეობაში კომპაქტურად ჩამოსახლდნენ. გერმანელი მეცნიერის არტურ ზისერმანის მოწმობით, მითხოს საზოგადოება ხევსურეთის სოფელ შატილიდან 10 ვერსზე მდებარეობდა და მასში ექვსი პატარა სოფელი შედიოდა. ამ საზოგადოების მოსახლეობის შესახებ ზისერმანი აღნიშნავდა: „ისინი ქრისტიანებს ურჯულეებს უწოდებენ, მაგრამ თაყვანს სცემენ წმინდა გიორგის, არ იციან მუსლიმთა ლოცვა — ნამაზი, არ ჭამენ ღორის ხორცს, არ ჰყავთ ძოღები და არა აქვთ მეჩეთები“. მეორე გერმანელი მეცნიერი გუსტავ რადე კი მითხოელთა 10 სოფელს ასახელებს, რომლებიც მდინარე არღუნის მარცხენა შენაკად მითხოსწყალზე მდებარეობდნენ. იმ დროს აქ სულ 174 კომლი ყოფილა. 1888 წლის საოჯახო სიებით მალხისტის (მითხოს) 11 სოფელი თიანეთის მახ-

ზოგიერთი მონაცემით, ომის დროს დაღუპულთა რიცხვი დაახლოებით 80 ათასი იყო, დაჭრილებსა — 240 ათასი. 1999 წელს იმის გამო, რომ შეიარაღებულ ჩაჩნთა რაზმი დაღესტანში შეიჭრა, პრეზიდენტმა ვლადიმირ პუტინმა დაღესტანსა და ჩაჩნეთში არმიის ძლიერი ნაწილები გადაისროლა. რუსების მიერ ჩაჩნეთში ჯარის შეყვანას კვლავ ათასობით კაცის სიცოცხლე შეეწირა. პრეზიდენტმა ასლან მასხადოვმა კვლავ დუდაევის ბედი გაიზიარა, ხანგრძლივი დევნის შემდეგ ის მოკლეს. რუსულ-ჩაჩნური ურთიერთობები დღესაც მოუწესრიგებელია.

ჩაჩნების სოფელი

ჩაჩნები

რაში შედიოდა (ეს მხარე ისტორიულადაც საქართველოს ეკუთვნოდა; იოანე ბაგრატიონი მას სადედოფლო სოფლებად მოიხსენიებს). საყურადღებოა, რომ აღწერის დაუთარში ამ საზოგადოების მკვიდრნი შემდეგი გვარებით არიან ჩაწერილი: **ალბაკაური, აშიგაური, ბარჩაული, გადურგაული, ბაკაშაური, გადუმაური, დადიკური, ზანტაური, კარსამაული, მუხაური, ხაიაური...** გვარ-სახელები წარმოდგენილია საქართველოს მთის გვარ-სახელებისათვის დამახასიათებელი -ურ (-ულ) სუფიქსით, რაც ჩაჩნებსა და ქართველ მთიელთა ისტორიულად არსებული ეთნოკულტურული ურთიერთობების მიმანიშნებელი უნდა იყოს.

ეკატერინე II-ის მმართველობის ბოლო წლებში რუსეთის არმიამ თერგის მარცხენა მხარე დაიკავა და ყაბარდო-ჩაჩნეთის საზღვრის მიმართულებით, მოზდოკიდან ვლადიკავკაზამდე სამხედრო სიმაგრეები ააგო. ამან ჩაჩანთა განმათავისუფლებელი მოძრაობა გამოიწვია. 1819 წელს რუსეთის არმიამ მიწასთან გაასწორა თერგის მარჯვენა ნაპირზე მდებარე აული დადი-იურტი. მცხოვრებთა უმეტესობა (400 კაცი) დახოცეს. არც რუსებს დასდგომიანთ კარგი დღე — გენერალ ფროლოვის მიერ გამოგზავნილი დამსჯელი რაზმის

230 ჯარისკაცი და ოფიცერი შეეწირა ამ ბრძოლას. რუსების ამ მოქმედებამ ჩაჩანთა თარეში გააჩნია. 1825 წელს, თერგზე მდებარე ერთ-ერთი სიმაგრე ჩაჩნებმა მიწასთან გაასწორეს — 181 კაციდან 98 მოკლეს და 13 ტყვედ აიყვანეს. მოგვიანებით, 1832 წელს გენერალმა როზენმა ჩაჩნეთსა და ინგუშეთში 60 აული გაანადგურა.

1834 წელს ჩაჩნეთისა და დაღესტნის ტერიტორიაზე ჩამოყალიბდა თეოკრატიული ხელისუფლება — შამილის იმპატი. რუსეთის არმიის სისტემატური თავდასხმების გამო 1841 წლისთვის ჩაჩნეთის დაბლობის აულების უმეტესობა გადამწვარი იყო. რუსებმა მთიელი ჩაჩნებისა და ხუნძების წინააღმდეგ დიდი ძალები გადაისროლეს. მარტო 1845 წელს ერთი ლაშქრობის დროს 3900-მდე ჯარისკაცი დაკარგეს. დაღუპულთა შორის 3 გენერალი იყო. ხანგრძლივი და მომქანცველი ბრძოლის შემდეგ, 1859 წელს ჩაჩნები და დაღესტნელები დამარცხდნენ. მას შემდეგ, ოსმალთა იმპერიაში, ჩრდილოეთ კავკასიის სხვა ხალხებთან ერთად ჩაჩნები და ინგუშებიც გადასახლდნენ (დაახლოებით 20 ათასი კაცი). მიუხედავად ამისა, ჩაჩნები კოლონიურ მდგომარეობაში ყოფნას მაინც არ ურიგდებოდნენ, აგრძელებ-

დნენ პარტიზანულ ბრძოლას, ჯანყდებოდნენ დროდადრო. ერთ-ერთი აჯანყება 1877 წელს მოხდა. მის აულები გადაწვა, 11 კაცის გროზნოში ჩამოხრჩობა და 500-ზე მეტის ციმბირში გადასახლება მოყვა. ამის შემდეგ ჩაჩნები აბრაგობის გზით აგრძელებდნენ რუსების წინააღმდეგ ბრძოლას.

1921 წლის იანვარში გაერთიანებული ჩაჩნეთ-ინგუშეთი მთიანეთის ავტონომიურ ოლქში შეიყვანეს, 1922 წელს რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობაში ჩამოყალიბდა ჩაჩნეთის ავტონომიური ოლქი. 1934 წელს შექმნილი ჩაჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომიური ოლქი 1936 წელს გარდაიქმნა ავტონომიურ რესპუბლიკად. 1922 წელს ჩაჩნეთს კავკასიური ომების დროს წართმეული მიწები დაუბრუნეს. 1944 წელს ჩაჩნეთ-ინგუშეთი გააუქმეს და მისი მოსახლეობა შუა აზიასა და ყაზახეთში იძულებით გადასახლეს. მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი გადასახლების პირველ წელს, შიმშილის, სიცივისა და აუადმყოფობისგან დაიღუპა. 1944 წელს გაუქმებული ჩაჩნეთ-ინგუშეთის ავტონომია 1957 წელს კვლავ აღადგინეს. მოსახლეობა თავიანთ საცხოვრებელ ადგილებს დაუბრუნეს, მაგრამ ჩაჩნეთის რამდენიმე მთიან რაიონში ცხოვრება აეკრძალათ და დაბლობის აულებისა და კაზაკთა სტანიცებში დაასახლეს. 1991 წლის სექტემბერში ჩაჩანი ხალხის საერთონაციონალურმა კონგრესმა ჩაჩნეთის რესპუბლიკის სუვერენიტეტი გამოაცხადა. 1992 წელს შემოიღეს პრეზიდენტის პოსტი. ეს აქტები რუსეთის ფედერაციამ არ ცნო. 1994 წლის დეკემბერში რუსეთის ფედერაციამ ჩაჩნეთში შეიარაღებული ძალები შეიყვანა, რამაც სისხლისმღვრელი ბრძოლები გამოიწვია. 1996 წელს პრეზიდენტმა ბორის ელცინმა ომი შეწყვიტა და ჩაჩნეთიდან ჯარი გამოიყვანა. ზოგიერთი მონაცემით, რუსეთ-ჩაჩნეთის ომის დროს დაღუპულთა რიცხვი დაახლოებით 80 ათასი იყო, დაჭრილებისა — 240 ათასი. 1999 წელს იმის გამო, რომ შეიარაღებულ ჩაჩანთა რაზმი დაღესტანში შეიჭრა, პრეზიდენტმა ვლადიმერ პუტინმა დაღესტანსა და ჩაჩნეთში არმიის ძლიერი ნაწილები გადაისროლა. რუსების მიერ ჩაჩნეთში ჯარის შეყვანას კვლავ ათასობით კაცის სიცოცხლე შეეწირა. პრეზიდენტმა ასლან მასხადოვმა ცჯოხარ დუდაევის ბედი გაიზიარა, ხანგრძლივი დევნის შემდეგ ის მოკლეს. რუსულ-ჩაჩნური ურთიერთობები დღესაც მოუწესრიგებელია.

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

იმამი შამილი (1797-1871). დაღესტნის, ჩაჩნეთისა და ჩერქეზეთის გაერთიანებული თეოკრატიული სახელმწიფოს — იმამატის მეთაური

გენერალი ჯოხარ დუდაევი (1944-1996), ჩაჩნეთის რესპუბლიკა იჩქერიის პრეზიდენტი

საფეხბურთო „დრა(კ)მატიზმის“ სათავეებთან

ფეხბურთი რომ მხოლოდ სპორტი აღარ არის, — ეს ამბავი არაზალია.

უკვე მრავალი ათეული წელიწადია, ფეხბურთი სოციალურ ფენომენად, დიდ ბიზნესად, სახელმწიფოთა პრესტიჟის ერთ-ერთ კრიტერიუმად, უამრავი ადამიანის პირადი ცხოვრებისა თუ საზოგადოებრივი ყოფის განმსაზღვრეულად იქცა...

ისიც საყოველთაოდ გახლავთ ცნობილი, მით უმეტეს, დღევანდელ — ინფორმაციული სიუხვის ეპოქაში, როდესაც არაერთი საიდუმლო არ იმალება, ამ მართლაც დიდებულ ფენომენს მუდმივად ახლავს ხოლმე სამწუხარო „გაუგებრობები“. რას ვიზამთ, როგორც ასტრონომები ამბობენ, ლაქები მზესაც ჰქონია, ფეხბურთში კი ათასი ჯურის ადამიანი ტრიალებს თავისი ანგარებითა და ცოდვებით.

ჯოჯა კი „ის დრო“?

ხშირად ვაგვივია — ეპ, კარგი დრო იყო, როცა ფეხბურთი მხოლოდ სპორტი იყო და ასეთი ბინძური გარიგებები არ იდებოდა, მხოლოდ პატიოსანი ბრძოლა იყო! მაგრამ ბოლო ოც წელიწადში ისეთი ინფორმაციები გაცხადდა იმ „პატიოსანი დროის“ შესახებ, რომ ჩვენი ეპოქის „დიდ საფეხბურთო მაფიოზებს“ — ბერნარ ტაპის, ხესუს პილი-პილის თუ ლუჩანო მოჯის არც კი დაესიზმრებოდათ!

შესაძლოა, იმ დროს იმიტომ არ გამეღავენებულა ეს ფაქტები, რომ ინფორმაციის გავრცელების დღევანდელის მსგავსი საშუალებები არ არსებობდა; შესაძლოა, უბრალოდ, იმდროინდელ ადამიანებს უკეთესად შეეძლოთ „ენაზე კბილის დაჭრა“, მაგრამ ფაქტია, რომ 1995 წელს ისეთი ამბები გაირკვა იტალიაში გამართული მეორე მსოფლიო ჩემპიონატის შესახებ,

რომ ფიფაში სერიოზულად დაიხვა საკითხი 70-ზე მეტი წლის წინანდელი შედეგების გაუქმებისა და იტალიისთვის ჩემპიონობის ჩამორთმევის შესახებ. თუმცა საბოლოოდ, ალბათ „დანაშაულის სიძველის“ გამო, ფიფა ასეთ რადიკალურ გადაწყვეტილებას მოერიდა.

საქმე ეხება 1934 წელს, ფეხბურთში მეორე მსოფლიო ჩემპიონატის წინ, იტალიისა და საბერძნეთის გუნდების ორმატიანი შესარჩევი რაუნდის პერიპეტეებს და იტალიელთა მიერ ბერძნების მოსყიდვის აწ უკვე დადასტურებულ ფაქტებს.

სწორედ დასაბუთებასა და მოწმეების ჩვენებაზეა საქმე, თორემ დაუდასტურებელი და საეჭვო (მეტი რომ არ ვთქვათ) „გაუგებრობები“ პირველივე ჩემპიონატს ახლდა და ჩვენც ამით დავიწყეთ:

ცნობილია, რომ ფიფას მაშინდელმა პრე-

ზიდენტმა, ფრანგმა ჟიულ რიმემ ძალ-ღონე არ დაიშურა, რათა პირველი მსოფლიო ჩემპიონატი გაემართა და ეს ტურნირი ტრადიციულად ექცია.

ამ კაცის დამსახურება სათანადოდაა დაფასებული — ჩემპიონის ოქროს თასსაც ხომ „ჟიულ რიმეს“ თასი ერქვა 50 წლის განმავლობაში, სანამ იგი სამუდამოდ არ გადაეცათ ბრანზილიელებს, როგორც მსოფლიოს პირველ სამეზის ჩემპიონებს, 1970 წელს.

მაგრამ ახლა არა ჟიულ რიმეს დამსახურებებზე, არამედ იმ „გადაცდომებზე“ ვისაუბრებთ, რომელიც მის თვალწინ ხდებოდა.

მაშ ასე: 1930 წელს, ურუგვაიში გასამართავი ჩემპიონატი ჩაშლის საფრთხის წინაშე დადგა. წინა წელს „უეცრად მოვარდნილმა“ მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა თითქმის ყველა ევროპულ ქვეყანას უარი ათქმევინა ძვირად ღირებულ საზღვაო მოგზაურობაზე სამხრეთ ამერიკის ნაპირისკენ (ტრანსატლანტიკური ავიაკავშირი ჯერ არ არსებობდა). ჟიულ რიმემ თავად მოიარა რამდენიმე ევროპული ქვეყანა და, როგორც იქნა, ოთხი სახელმწიფოს ხელმძღვანელობა დაითანხმა, რითაც იღუპა გადაარჩინა, თორემ ურუგვაიში მხოლოდ ამერიკის კონტინენტის ჩემპიონატი მოეწყობოდა — რუმინეთის, შვეიცარიის, იუგოსლავიისა და ჟიულ რიმეს მშობლიური საფრანგეთის ნაკრებები მონტევიდეოში გაემგზავრნენ (აღსანიშნავია, რომ ისევ და ისევ ეკონომიის მიზნით, რუმინელთა გუნდში მხოლოდ 15 კაცი იყო, 22-ის ნაცვლად).

ამ ოთხ გუნდს იქ ამერიკის ორივე კონტინენტის ცხრა ნაკრები დახვდა და მათ შორის გათამაშდა მსოფლიოს პირველი ჩემპიონის ტიტული.

შედევები საყოველთაოდ არის ცნობილი — მასპინძლებმა სენსაციური გამარჯვება მოიპოვეს! თითქოს არაფერი იყო საოცარი, რომ ორგზის ოლიმპიური ჩემპიონები — ურუგვაელები მსოფლიო ჩემპიონები გახდნენ, მაგრამ ფინალში უძლიერესი არგენტინელების დამარცხება ყველასთვის მოულოდნელი აღმოჩნდა.

თუმცა ჩვენი დღევანდელი სტატის თემისთვის უფრო საინტერესო ნახევარფინალური თამაში იყო იუგოსლავიასთან. ბრანზილიელმა მსაჯმა ჟილბერტო რუგომ ისეთი „ფოკუსები“ მოაწყო, რომ ტრიბუნაზე მჯდარი ჟიულ რიმე თურმე სირცხვილისგან იწვოდა. წარმოიდგინეთ — ჯერ, როცა იუგოსლავია 1:0-ს იგებდა, მას ასპროცენტური გოლი გა-

1930 და 1934 წლების ჩემპიონატების ოფიციალური პლაკატები

შენობა, რომელიც საბერძნეთის ფეხბურთის ფედერაციამ 1934 წელს იტალიელებისგან აღებული ქრთამით შეიძინა

უუქმა (2:0-ის „ამოქაჩვა“ გაუჭირდებოდათ მასპინძლებს); ამის შემდეგ ურუგვაელი ფორვარდი ირიარტე დემონსტრაციულად დადგა მეტოქის საჯარიმოში (მუდმივ თამაშგარეში), როგორც იქნა, ერთ-ერთი პასი „შეირგო“ და ანგარიში გაათანაბრა. მეორე გოლი „ალა-ლად“ გაიტანეს ლათინოსებმა — ვერაფერს იტყვი, მაგრამ ანგარიში მაინც „არასაიმედო“ გახლდათ და მესამე გოლი ისეთი „მეთოდით“ გაატანინეს მასპინძლებს, რომ ვერანაირი ფანტაზია ვერ წარმოიდგენს: ბურთი კარის გვერდით, პირის ხაზს იქით გადაგორდა, იქვე მდგარმა პოლიციელმა „ზუსტი პასით“ დაუბრუნა კარიდან სამ მეტრში მდგარ ანსელმოს და... ანგარიში 3:1 გახდა!!!

იტალიის ნაკრები გამარჯვებას ზეიმობს

ამ ყველაფერს კი ტრიბუნიდან ჟიულ რი-
მე და მთელი „უფროსობა“ უყურებდა.

სხვათა შორის, ეს ბრაზილიელი მსაჯი
ჯგუფურ ტურნირებშივე „ორიგინალობდა“:
არგენტინა საფრანგეთს 1:0-ს უგებდა, ფრან-
გი ფორვარდი მეკარესთან პირისპირ გავიდა
და ამ დროს მსაჯის საფინალო სასტვენის ხმა
გაისმა... მატჩის 84-ე წუთზე! (ისე, ამ მატ-
ჩში რომ ფრანგები დაზარალდნენ და არა ვინ-
მე სხვა, ჟიულ რიმესთვის შეიძლება „ალი-
ბი“ იყოს).

კიდევ ერთი კომიკური(?) ეპიზოდი: იმავე
ჯგუფურ ტურნირში, იგივე არგენტინელები
ძალიან უხეშად ეთამაშნენ მექსიკელებს და ბო-
ლივიელი მსაჯი ულრიკო სასუელო იძულებუ-
ლი გახდა, ორი პენალტი დაენიშნა ფავორი-
ტების კარში, მაგრამ მაინც მოძებნა „გამო-
სავალი“ — მაშინ თერთმეტმეტრიანი ნიშნუ-
ლი არ არსებობდა და მსაჯები ყოველ პენალ-
ტზე ნაბიჯებით ზომავდნენ მანძილს (გაიხსე-
ნეთ იპოლიტე ზვიჩია „პირველ მერცხალში“).
ფიფას რეკომენდაციით, მსაჯს 14 ნაბიჯი უნ-
და გადაეთვალა (ითით ნორმალურ ნაბიჯზე
დაახლოებით 85 სანტიმეტრის გათვლით),
ზორბა და გრძელფეხება ბოლივიელმაც გა-
დათვალა 14 ნაბიჯი და მექსიკელებმა ორივე
პენალტი „გააფუჭეს“, მაგრამ როცა მატჩის
შემდეგ მანძილი გადაზომეს, აღმოჩნდა, რომ
11-მეტრიანი საჯარიმო დარტყმები მექსიკე-

ლებს 15 მეტრიდან შეუსრულებიათ!

საერთოდ, როგორც შემდეგ ამბობდნენ,
სწორედ ზემოთ აღნიშნული ეკონომიკური
კრიზისის გამო, ორგანიზატორებს ძალიან ეში-
ნოდათ, რომ ჩემპიონატი ფინანსურად წამკე-
ბიანი აღმოჩნდებოდა (ასეც მოხდა) და ერ-
თადერთ გამოსავალს იმაში ხედავდნენ, რომ
ნახევარფინალებსა და ფინალზე იმ ჩემპიონა-
ტისთვის აგებული 70-ათასიანი „სენტენა-
რიო“ სრულად შეესებულებო და, რაც მთავა-
რია, მეზობელი არგენტინიდან ბევრი გულ-
შემატკივარი ჩამოსულიყო (შორეული ქვეყ-
ნებიდან, გასაგები მიზეზების გამო, ეს ვერ მო-
ხერხდებოდა). ამიტომაც ყველანაირად ეცად-
ნენ, რომ ფინალში ურუგვაისა და არგენტი-
ნას ეთამაშათ. იქნებ ეს ლოგიკასთან ახლო-
საცაა და იქნებ სწორედ ამიტომაც დახუჭა
ჟიულ რიმემ ფრანგების დაჩაგვრაზე თვალი?!

ასეა თუ ისე, ეს ყველაფერი, თუმცა მე-
ტად საეჭვო, მაგრამ მაინც ვარაუდებია, ხო-
ლო ის, რაც ოთხი წლის შემდეგ მოხდა, რო-
გორც დასაწყისში აღვნიშნეთ, 70 წლის შემ-
დეგ მოწმეთა უტყუარი ჩვენებებით დადასტუ-
რებული დანაშაულია:

უკვე ვთქვით, რომ პირველ ჩემპიონატზე
ორგანიზატორებმა 13 გუნდს ძლივს მოუყარეს
თავი, მაგრამ მეორე ჩემპიონატის წინ ვითა-
რება რადიკალურად შეიცვალა — საჭირო
გახდა შესარჩევი შტაბდრების ჩატარება, რა-

თა მონაწილეთა ვინაობა გარკვეულიყო, თუ-
ცა სამხრეთ ამერიკელებს ეს ამბავი არ შეხე-
ბიათ: თვით მსოფლიო ჩემპიონებმა — ურუგ-
ვაელებმა და ბევრმა სხვა ქვეყანამ, სამაგიერ-
ო ბოიკოტით უპასუხეს ევროპელებს და იტა-
ლიაში არ წავიდნენ.

ვიულ რიმემ მხოლოდ ბრაზილიელებისა
და არგენტინელების დათანხმება შეძლო, თა-
ნაც არგენტინა განახევრებული შემაღენლო-
ბით ჩავიდა ევროპაში, მისი ორი უძლიერესი
მოთამაშე კი სულაც „იტალიელი გახდა“ და
აპენინელთა ნაკრების სახელით მსოფლიო
ჩემპიონობაც მოიპოვა! მაგრამ ამაზე ოდნავ
ქვემოთ ვისაუბრებთ.

„დრა(კ)მატული ჩამპიონატი“

ისევ შესარჩევ ტურნირს დაეუბრუნდეთ და
სამაგალითოდ შვეიცარიისა და რუმინეთის
მატჩს მოვიყვანოთ ერთ-ერთ ეპიზოდში, რუმი-
ნელთა მეკარე უილიამ ზომბურმა თავში ძლი-
ერი დარტყმა მიიღო და გონება დაკარგა. მსაჯ-
მა შეცვლის ნება დართო. ეს 49-ე წუთზე მოხ-
და, მაშინდელი წესებით კი გუნდს ერთადერ-
თი ცვლილების უფლება ჰქონდა, ისიც სწო-
რედ ამგვარი ტრავმის შემთხვევაში, მაგრამ
მხოლოდ მე-40 წუთამდე. გარდა ამისა, რუმი-
ნელთა შემაღენლობაში ეთნიკურმა უნგრულ-
მა, მაგრამ რუმინეთის მოქალაქემ, იულიუ ბა-
რატკიმ ითამაშა, მაგრამ მას სამი თვით ადრე
უნგრეთის ნაკრებში ჰქონია ნათამაშები. ფი-
ფას წესებით კი ნაკრების წევრს იმ ქვეყანაში
მინიმუმ სამ წელიწადს უნდა ჰქონოდა ნაცხოვ-
რები და იმის მიუხედავად, რომ ეთნიკური უნ-
გრელები ყოველთვის წარმოადგენდნენ რუმი-
ნეთის ნაკრების ხერხემალს, შვეიცარიელთა
პროტესტის შემდეგ, ბარატკი ფიფამ უცხოე-
ლად მიიჩნია, ის ზედმეტი ცხრა წუთიც არ აპა-
ტია რუმინეთს, რომლითაც მეკარის შეცვლა
დააგვიანეს და ფრედ (2:2) დამთავრებული მატჩი
წაგებად ჩაუთვალეს (0:2).

ეს მაგალითი იმად მოვიყვანეთ, რომ გვეჩ-
ვენებინა — მაშინდელ ფეხბურთში არც ისე-
თი „ბარდაგი“ იყო, რომ იტალიელებსა და
ბერძნებს „ხეოდან“ ნებართვის, ან თვალის
დახუჭვის გარეშე გაეკუთებინათ ის, რაც გაა-
კეთეს.

ერთი სიტყვით, „რომაულ-ბერძნული მე-
გობრობა“ 700 ათასი ბერძნული დრაკმის
(დღევანდელი კურსით ეს 5 მლნ დოლარია!)
ოდნობის ქრთამით გამოიხატა და იმ ფულით
საბერძნეთის ფეხბურთის ხელმოკლე ფედერა-

ვიულ რიმეს მისივე სახელობის
ახალდამზადებული თასი წარუდგინეს

ციამ მშვენიერი შენობა შეიძინა ათენში, სა-
დაც 80-იანი წლების ბოლომდე მუშაობდა.

იტალიელებმა „ჩალიჩი“ ჯერ კიდევ ორი
წლით ადრე დაიწყეს — მუსოლინიმ პირდაპირი
ბრძანება გასცა: იტალიამ ჯერ მასპინძლო-
ბის უფლება უნდა მოიპოვოს, შემდეგ კი მსოფ-
ლიო ჩემპიონობა! ნებისმიერ ფასად!!! ეს საქ-
მე ჯოჯანი მაუროს მიანდო — ფაშისტური იტა-
ლიის მთავარ იდეოლოგს და მისი მოქმედება
რომ „გაეპრაუვებინა“, იგი ფეხბურთის ფედერა-
ციის ვიცე-პრეზიდენტადაც დაანიშნინა.

სწორედ მაურო იყო დელეგაციის ხელ-
მძღვანელი სტოკჰოლმში, სადაც მისი „მოლ-
ვაწყოებით“ იტალიამ უპრობლემოდ მოიპოვა
მასპინძლის უფლება და მაუროც ოფიციალუ-
რად გახდა საორგანიზაციო კომიტეტის თავ-
მჯდომარე.

გახდა და დაიწყო კიდევ ისეთი დარღვევ-
ებისა და დანაშაულობათა კასკადი, როგორიც
მანამდე არავის სმენოდა, მაგრამ ჩემპიონა-
ტის ჩაშლასა და მუსოლინის წყენინებას ფი-
ფა მოერიდა, მით უმეტეს, რომ ურუგვაის
ოთხი წლის წინანდელი მაგალითი სახეზე იყო
— ყველა მცდელობის მიუხედავად, პირველი
„მუნდიალი“ ფინანსური კრახით დასრულდა.
აქ კი მუსოლინი თანხებს არ იშურებდა, რათა
ჩემპიონატი სპექტაკლად და ზემიად ექცია,
რაც, ავტომატურად, ფაშისტური ხელისუფ-
ლების პროპაგანდასაც ნიშნავდა.

ზემოთ რუმინელთა დასჯა ვახსენეთ მათ
ნაკრებში უნგრელი ფეხბურთელის გამოსვლის

ბენიტო მუსოლინი

გამო, აქ კი რა მოხდა? — წინა ჩემპიონატის ვიცე-ჩემპიონის, არგენტინელი ლუის მონტის (როცა „გაიტილიელა“, ლუიჯი დაირქვა) მიერ არგენტინელთა რიგებში ნათამაშები ბოლო მატჩიდან, ფიფას მიერ დადგენილი სამი წელიწადი გასული არ იყო, ის კი ბერძნებთან შესარჩევ შეხვედრაში მონაწილეობდა.

ზუსტად ასეთივე დარღვევით (მას ერთი წლით ადრე უთამაშია უკანასკნელად არგენტინის გუნდში) ათამაშეს ენრიკე (იტალიაში ენრიკო) გუაიტა.

მესამე კი ბრაზილიელი იყო — ამფილოკიო მარკესი, რომელსაც დედა იტალიელი, გვარად გუარიზი ჰყოლია. ის „ხელდახელ“ აქციეს ფილიო გუარიზი და საწყალი ბერძნები ამ „მსოფლიო ნაკრებმა“ 4:0 გაანადგურა (კიდევ ერთი ბრაზილიელი „წესების სრული დაცვით“ ჰყავდათ ნაკრებში)!

კიდევ ერთი (ისევე რუმინეთ-შვეიცარიის თამაში გაიხსენეთ): შეცვლების წესიც „ფეხებზე დაიკიდეს“ იტალიელებმაც და ფიფამაც: შესვენების შემდეგ ნერეო როკოს (შემდგომში ცნობილი მწვრთნელი რომ გახდა) ნაცვლად ჯოვანი ფერარი გამოიყვანეს და მან გოლიც გაიტანა, ისევე როგორც მეორე „უკანონომ“ — ბრაზილიელყოფილმა ფილიომ.

ყველაზე საოცარი ის იყო, რომ აღნიშნულს, შვეიცარიელთაგან განსხვავებით, ბერძენთა პროტესტი არ მოჰყოლია.

მეტიც — საპასუხო მატჩის წინ ბერძნებმა ფიფას ოფიციალურად შეუთვალეს, იტალიელებს „გადაეცით“, ნულა ჩამოეღუნ, 5:0-ს მაინც ვერ მოუგებთ და „ენებდებითო“ და ფიფამაც... მშვიდად მიიღო მანამდე გაუგონარი გადაწყვეტილება.

სამაგიეროდ, ორიოდე თვეში საბერძნეთის ფეხბურთის ფედერაცია კოხტა ოფისში გადავიდა ათენის ცენტრში — ომონიის მოედანთან, ფილისის ქუჩის №1-ში.

1994 წელს ყველაფერს ფარდა აეხადა. საბერძნეთის მაშინდელი ნაკრების ცოცხლად დარჩენილი, 90 წელს გადაცილებული ხუთი ფეხბურთელიდან ერთს საკუთარი სახელიც კი აღარ ახსოვდა, ოთხმა კი ერთხმად აღიარა — იტალიელებმა ქრთამი მოგვცეს პირველი თამაშის დათმობისთვისაც და მეორეზე უარის თქმისთვისაც, რადგან ჩემპიონატამდე ცოტა დრო რჩებოდა და არ უნდოდათ, დამძლეულ საზღვაო მოგზაურობაში დაეხარჯათ ძალებიო.

ლეონიდას ადრიანოპულოსმა, აქელეას გრამატიკოპულოსმა, არისტიდეს ქრიზაფოპულოსმა და ანდონიოს მიაკისმა გადაწყვიტეს, იმ ქვეყნად წასვლის წინ ცოდვები ამქვეყნად მოენანიებინათ და ყველაფერი „დაფქვეს“: გრამატიკოპულოსმა, რომელიც ნაკრების მეკარე იყო, ისიც კი დეტალებში გაიხსენა, მილანის რომელ სასტუმროში გადასცეს მას თანხის პირველი ნაწილი — 400 ათასი დრაკმა ჩეკის სახით და სად მიართვა მან ეს ჩეკი საბერძნეთის ფედერაციის მძალაჩინოსანს.

ბერძენი ფეხბურთელების აღიარება იმიტომაც არის სარწმუნო, რომ ეს მათი ინიციატივა კი არ ყოფილა, არამედ „გონივრული ეჭვის“ საფუძველზე ფეხბურთის ისტორიკოსთა ერთმა ჯგუფმა გადაწყვიტა სიმართლის გაგება და ოთხივემ ერთდროულად, სხვადასხვა ადგილას უამბო მათ ეს ბნელით მოცული ამბავი.

როგორც ვთქვით, ფიფაში იტალიისთვის ჩემპიონობის ჩამორთმევისა და იმდროინდელი ფინალისტის — ჩეხეთისთვის ტიტულის გადაცემის საკითხიც კი დადგა, მაგრამ ეს ამბავი მალევე მიჩუმდა...

ვინ იცის, იქნებ „მოხერხებულმა“ იტალიელებმა (ისევე, როგორც მათმა წინაპრებმა ბერძნებთან) შეძლეს ჩეხებთან „საერთო ენის გამონახვა“?!

				1	ქართული გაზეთი გამოდიოდა 1866-1885 წწ.	2	ქვეყანა სამხრეთ ამერიკაში	3	ფილანთოს დედაქალაქი		
				4	ირანის შაჰი XVIII საუკუნეში ... შაჰ ავშარი	5	სახელმწიფოს ერთ-ერთი სიმბოლო	6	წიგნთა წიგნი		
				7	ბრძოლაში თავდადებული	8	სამცხის მმართველია საგვარეულო წოდება	9	ინდოელი განმანათლებ- ელი და ფილოსოფოსი	10	საფრანგეთის პრეზიდენტი 1981-95 წწ.
				11	ქალაქი საქართველოში	12	ნაკურთხი წყალი	13	საფრანგეთის დელოფალი ... ავსტრიელი	14	ძვ. ფრანგული სივრცის საზომი ერთეული
				15	ჩრდილოატ- ლანტიკური ალპანისი	16	კოლუმბის ერთ-ერთი ზომადი	17	ამერიკის პრეზიდენტი	18	ქართველი ისტორიკოსი
20	თბილისის ერთ-ერთი ძველი უბანი	21	მეომრის ჯაჭვის პურანგი ძველად	22	ამერიკის შტატი	23	ქვეითი ჯარის ძე. სახელწოდება	24	მეფეთის მხაზური		

წინა ნომერში გამოქვეყნებული სკანვორდის პასუხები:
 1. ვეზირი; 2. გზირი; 3. მირიანი; 4. შირაკი; 5. კონგრესი; 6. დიანა; 7. დანი; 8. ოდიში; 9. მორალესი;
 10. ავეიროგი; 11. ტაო; 12. ვვა; 13. სირ; 14. აიათოლა; 15. ოდისეა; 16. ენგელსი; 17. კალა; 18. კილიკია;
 19. ტიტო; 20. კლანი; 21. კიი; 22. აბო; 23. გერილია; 24. ვეკე; 25. ნატო; 26. ფლორიდა. სურათზე: ვამსენგტონი.

კიდევას დაიზრდებიან...

ქოლაგირის ციხე

თბილისიდან მარნეულის მიმართულებით ცენტრალურ გზატკეცილზე, ხელმარჯვნივ განთავსებულია მარაბდის ბრძოლის აღსანიშნავი მემორიალი. ამ ვრცელ ველზე, 1625 წლის პირველ ივლისს მოხდა ცნობილი მარაბდის ბრძოლა. შაჰ-აბას I-მა მარტყოფის ბრძოლაში დამარცხების შემდეგ განახლებული არმია გამოგზავნა საქართველოში ქართლ-კახეთის სამეფოს გასანადგურებლად. ყიზილბაშთა რიცხოვრები უპირატესობა, მათი საბრძოლო მზადყოფნა და არახელსაყრელი საომარი მდებარეობა იყო ქართველთა დამარცხების უმთავრესი მიზეზი. ბრძოლის ველზე დაეცა 10

ტურისტული მარშრუტი:

- თბილისი-მარნეული — 35 კმ.
- თბილისი-ქოლაგირის ციხესიმაგრე — 45 კმ.
- თბილისი-ბოლნისი — 60 კმ.
- თბილისი-ბოლნისის სიონი — 70 კმ.
- თბილისი-წულრულაშენი — 75 კმ.
- თბილისი-ქვეშის ციხე — 95 კმ.
- თბილისი-დმანისი — 110 კმ.

ათასი ქართველი და 14 ათასი ყიზილბაში. და-
ლუპულთა შორის იყვნენ: ცხრა ძმა ხერხეუ-
ლიძე, ცხრა მაჩაბელი და შვიდი ჩოლოყაშვი-
ლი.

სოფელ მარაბდის ეკლესიის ეზოში გან-
ისვენებს ცხრა ძმა ხერხეულიძე.

თბილისი მარნეულის გზატკეცილის ხელ-
მარცხნივ აღმართულია ქართველი მოქანდა-
კის მერაბ ბერძენიშვილის არაჩვეულებრივი
ძეგლი „კიდევაც დაიზრდებიან“.

ქოლაგირის ციხე

ქოლაგირის ციხე, ანუ დედოფლის ციხე-

სიმაგრე, მდებარეობს ბოლნისის რაიონის სო-
ფელ ქოლაგირში, მდინარე ხრამის მარცხენა
სანაპიროზე.

ციხის აგების თარიღად XVIII საუკუნის
დასასრულს მიიჩნევენ. 1801 წელს თვით და-
რეჯან დედოფალი წერდა: „ქოლაგირის დი-
დი ციხე და გალაუანი ავაშენე“... შემონახუ-
ლია წინასწარ შედგენილი პროექტი, რომლის
მიხედვითაც ეს ციხე აშენდა.

ქოლაგირის ციხე ფეოდალური საქართვე-
ლოს ერთ-ერთი უკანასკნელი სიმაგრეთაგა-
ნია. იგი აგებულია 1788–1798 წლებში დარე-
ჯან დედოფლის მიერ. ციხის დანიშნულება,
სამხრეთიდან ქვემო ქართლზე მიმავალი გზი-
სა და საჭირო შემთხვევაში, ახლომახლო
სოფლების მოსახლეობის დაცვა იყო. როდესაც
მტრებმა ამ ციხესიმაგრის მშენებლობის
შესახებ შეიტყვეს, ხელის შეშლა გადაწყვი-
ტეს. ამაზე აგების პროცესში არაერთი თავ-
დასხმის ფაქტი მეტყველებს. ხელშეშლელ
გარემოებათა გამო, საჭირო შექმნილა საგან-
გებო დაცვა, რომელიც მომხდურს შეაკავებ-
და.

ასეთ რთულ პირობებში აშენდა ქოლაგი-
რის ციხესიმაგრე, მაგრამ მას ქვეყნის დაცვი-
სათვის სამსახური ცოტა ხანს მოუწია. XIX
საუკუნის დამდეგს, ქართლ-კახეთის სამეფოს
რუსეთთან შეერთების შემდეგ, ქოლაგირის ცი-
ხემ, ისევე როგორც სხვა არანაკლებ მნიშვნე-
ლოვანმა თავდაცვითმა ნაგებობებმა, თავისი
ფუნქცია დაკარგა.

ქოლაგირის ციხე კვადრატულია და 2000
კვმ ფართობი უკავია. ნაგებია დაუშუშავებე-
ლი შერჩეული ქვით. 6 მ სიმაღლის კედელი
ქვემოთ უფრო სქელია, ზემოთ კი — თხელი.
ე. წ. „საბრძოლო ბილიკი“ გარს შემოუყვება
ძიულ ციხეს კოშკების მეორე სართულის დო-
ნეზე. ციხის კუთხეებში ცილინდრული კოშ-
კები დგას, აღმოსავლეთისა და დასავლეთის
კედლების ცენტრში თითო სწორკუთხა კოშ-
კია. პირველ მათგანში მთავარი შესასვლელია.
კუთხის ცილინდრული კოშკები ერთმანეთის
მსგავსია. სამი სართული საბრძოლო-
საცხოვრებელია, ხოლო ბანი მხოლოდ თავ-
დაცვითი, სადაც განლაგებულია სათოფურე-
ბი, სალოდეები და საზარბაზნეები. გალაუნის
შიგნით მხოლოდ ერთი პატარა ეკლესიაა. ქო-
ლაგირის ციხეს აქვს ორი შესასვლელი. ამ-
ჟამად ორივე ფუნქციონირებს.

მშენებლებს ციხის მორთვაზეც უზრუნე-
ათ. მთავარი შესასვლელის ფასადებზე ლამა-

ბოლნისის სიონი

ზადაა გამოყვანილი მიჯაჭვული ლომების ბარელიეფები.

ამჟამად, ქოლაგირის ციხესიმაგრეში განთავსებულია მოქმედი დედათა მონასტერი.

ბოლნისის სიონი

ბოლნისის სიონი უძველესი ქართული ტაძარია, იგი მდებარეობს ქვემო ქართლში, სოფელ ბოლნისში მდინარე ფოლადაურის ნაპირას.

ტაძრის ჩრდილოეთით ერთ-ერთი შესასვლელის თავზე მოთავსებული წარწერის მიხედვით, იგი აშენებულია 478-493 წლებში და მოპირკეთებულია ლამაზი ფირუზისფერ-მომწვანო ტუფის სუფთად გათლილი კვადრებით. ბუნებრივია ასეთი მრავალმხრივი მნიშვნელობის მქონე ტაძრისადმი მეცნიერთა ინტერესი დიდი იქნებოდა. ბოლნისის უძველესი წარწერები პირველად ივანე ჯავახიშვილმა და აკაკი შანიძემ შეისწავლეს. ივანე ჯავახიშვილმა ისტორიული ცნობების შეჯამების შემდეგ დაადგინა ბოლნისის სიონის წარწერების ზუსტი თარიღი — V-VI საუკუნეების მიჯნა.

ტაძარი სამნავიანი ბაზილიკაა. ისევე, რო-

გორც საერთოდ ადრინდელი ფეოდალური ხანის ქართული არქიტექტურისათვის, ბოლნისის სიონისთვისაც დამახასიათებელია ინტერიერის მკაცრი მონუმენტურობა — მთავარი ყურადღება შიდა სივრცის მხატვრულ გადაწყვეტას ექცევა, ფასადთა მნიშვნელობა ჯერ კიდევ მეორეხარისხოვანია. ტაძრის ინტერიერი დატვირთულია ცხოველთა და მცენარეთა ორნამენტებით. ფრინველთა და ცხოველთა ერთ ნაწილს ქრისტიანულ რელიგიაში სიმბოლური დატვირთვა ენიჭება. მაგალითად, ფარშავანგი — სულის უკვდავების განსახიერებაა, ირემი — მორწმუნე ადამიანის სიმბოლოა. აგრეთვე ვხვდებით წარმართულ სიმბოლოებსაც — ხარის თავს, რომელიც რქებს შორის ჩასმული ჯვრითაა „გაქრისტიანებული“.

ამ პერიოდში იხვეწება ჯვრის სხვადასხვაგვარი გეომეტრიული გამოსახულება. ამის ერთგვარი ნიმუშია ბოლნური ჯვრის სახელით ცნობილი, წრეში ჩასმული, ბოლოებგაფართოებული ჯვარი.

ბოლნისის სიონი სხვა მხრივაც საყურადღებო ძეგლია. აღმოსავლეთის ფასადზე, საკურ-

თხეელის სარკმლის თავზე, ბოლნური ჯვრის გარშემო შესრულებულია რვასტრიქონიანი წარწერა, რომელშიც იხსენიება მშენებლობის მოთავე დავით ეპისკოპოსი. მნიშვნელოვანია აგრეთვე მეორე წარწერა (რომელიც ამჟამად სიმონ ჯანაშიას სახელობის მუზეუმში ინახება), რომლის თავი და ბოლო დაკარგულია, დადგენილია ბოლნისის სიონის ბაზილიკის აგების ზუსტი თარიღი. ეკლესიის შენება დაუწყიათ ირანში პეროზის (459-484 წწ.) მეფობის მეოცე წელს 479 წელს. მშენებლობა გაგრძელებულა 15 წელიწადს. მესამე წარწერაში კი მოთხრობილია ორი უცნობი პიროვნების მიერ კარიბჭის შებმის ამბავი. წარწერები შესრულებულია ასომთავრულით.

ჟამთა სიავემ და მტრის თავდასხმებმა ბოლნისის სიონსაც სერიოზული კვალი დააჩინა. ტაძარი საფუძვლიანადაა რესტავრირებული. XVII საუკუნეში მარიამ დედოფლისა და როსტომ მეფის ბრძანებით, აღადგინეს გადახურვის კამარები საბჯენი თაღებით, გაჭრეს დასავლეთ შესასვლელი. XVII საუკუნის ბოლო წლებში ბოლნელმა ეპისკოპოსმა ნიკოლოზმა ტაძარი კვლავ შეაკეთა, მოხატა და სამხრეთ-დასავლეთით სამრეკლო მიაშენა.

1936-1939 წლებში ჩატარებულ სამუშაოთა შედეგად ძველი შეაკეთეს, გადახურეს და გაამაგრეს. 1967-1969 წლებში ძველზე ჩატარდა სარესტავრაციო-საკონსერვაციო სამუშაოები. უძველესი წარწერის პირი, რომელიც ჩამოვარდნილი იყო, ჩადგეს თავის ადგილას და დააგეს ქვის ახალი იატაკი. ბოლნისის სიონში გაჩაღებული იყო მწიგნობრული საქმიანობა. ცნობილია ბოლნელ ეპისკოპოსთა ინიციატივით დაშხადებული ხელნაწერები.

X-XI საუკუნეებში იქ მოღვაწეობდა იოანე ბოლნელი.

წულრულაშენი

წულრულაშენი, XIII საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ღირსშესანიშნავი ძეგლია. ეს გუმბათოვანი ტაძარი მდებარეობს ბოლნისის რაიონში. ცენტრალური გზატკეცილიდან იგი თითქმის 10 კილომეტრითაა მოშორებული. ტაძარი მდინარე ფოლადაურის ხეობის მარჯვენა მხარეს დგას.

წულრულაშენის ტაძარი მრავალი წლის განმავლობაში უკაცრიელი ყოფილა. ამ დროს ძეგლს მოერღვა სახურავი, გუმბათის კონუსი და ბევრი სხვა დეტალი.

წულრულაშენის ტაძარი

ტაძრის ამგებებისა და თარიღის შესახებ ძალიან მწირი ცნობები მოგვეპოვება. მცირე რამ, რაც ტაძრის ისტორიას გვახსენებს, მისი წარწერებია. ძეგლზე სამი ვრცელი წარწერაა.

ჩვენდა სავალალოდ, არც ერთი წარწერა არ მიუთითებს ზუსტი აგების თარიღსა და ამგების ვინაობაზე. თუმცა, მეცნიერთა აზრით, წარწერებში მოხსენიებული „მეფეთა მეფე გიორგი“ ლაშა-გიორგია, ე.ი. ძეგლი აშენებულია თამარ მეფის ძის მოღვაწეობის დროს 1212-1222 წლებში.

XVIII საუკუნეში ვახუშტი ბატონიშვილი წულღუდაშენის ეკლესიას მონასტრად იხსენიებს. იგი ამ დროისათვის უკვე გაუქმებული ყოფილა. „პირისპირ ამ ეკლესიისა (ბოლნისის სიონი) არის მონასტერი წულღუდაშენისა, გუმბათიანი, მშვენიერად ნაშენი მშვენიერს ადგილას და აწ უქმ არს“.

ეკლესია გარედან გეგმით ბეთანია-ქვათახე-ფიტარეთის ჯგუფს მიეკუთვნება — სწორკუთხაა, შიდა სივრცე კი ჯვრული. შიდა სივრცე უფრო მცირეა და გუმბათის ყელიც აზიდული პროპორციებისა აქვს. ჯვრის მკლავები დასავლეთით და აღმოსავლეთით გრძელია, სამხრეთით და ჩრდილოეთით კი მასზე მოკლე.

ეკლესიის სამხრეთ კედელში, კარის გვერდით არის ნიში, ე.წ. სამალავი (დაახლოებით იმ სივრცის, ხელი რომ შეეტიოს), სადაც ჩადგმულ ქვაზე გამოსახულია ბოლნური ჯვარი მოჩუქურთმებულ წრეში და ქართული წარწერა.

ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლებზე

ხშირად ვხვდებით როგორც შინაურ, ისე გარეულ ცხოველთა გამოსახულებებს, ამის ნათელი მაგალითია ბოლნისის სიონის რელიეფური გამოსახულებებიც. ვხვდებით ცხვრის, ხარის, ლომისა და ირმის ფიგურებს, მაგრამ ჯერჯერობით არსად შეგვინიშნავს სახედრის გამოსახულება. წულღუდაშენის ტაძარზე ამ ცხოველის გამოსახულება ტვირთით შეიძლება იმის მომასწავებელი იყოს, რომ სახედრით ზიდავდნენ ტაძრის მოსაპირკეთებელ ქვებს.

წულღუდაშენის ტაძარი ბოლნისის ეპარქიას ეკუთვნის და მასში მამათა მოქმედი მონასტერია.

ქვეშის ციხე

ქვეშის ციხე მდებარეობს ქვემო ქართლში, ბოლნისის რაიონის, სოფელ ქვეშის მახლობლად, მდინარე მამაკერას მარცხენა სანაპიროზე.

ქვეშის ციხე შუა საუკუნეების ციხესიმაგრეა და აშენებულია ველზე ამოზიდულ, თითქმის ყოველი მხრიდან მიუვალ მაღალ კლდეზე. კლდის თხემი მთლიანად შემოზღუდულია გალავნით. ციხის ერთადერთი შესასვლელია კლდეში გაჭრილი გვირაბი. დღეისათვის შემორჩენილია გვიან შუასაუკუნეებში აგებული კედლები. გალავნის საერთო სიგრძეა 220 მეტრი, სიმაღლე მერყეობს 1-დან 8 მეტრამდე.

ქვეში მდებარეობდა სამშვილდიდან ტაშირისა და ზურტაკეტ-ჯავახეთის გზასაყარზე. ციხესიმაგრე აქ წინაფეოდალური ხანიდან უნდა არსებულიყო. ისტორიული სოფელ ქვეშისა და თავად ციხის ტერიტორიაზე შემორ-

ჩენილი ეკლესიები, სავარაუდოდ, ადრინდელი ფეოდალური ხანისაა. VII საუკუნის „სომხურ გეოგრაფიაში“ მოხსენებულია ქვეშაფორი, ე.ი. ქვეშის ხევი, რომლის ადმინისტრაციული ცენტრიც ქვეში უნდა ყოფილიყო. IX საუკუნეში, დმანისის ქალაქად მოხსენიების შემდეგ, ქვეშმა დაკარგა თავისი მნიშვნელობა. XII საუკუნის ბოლოს ქვეში ეკუთვნოდა მსხვილ ფეოდალს, მსახურთუხუცეს ვარდან დადიანს, მაგრამ 1191 წელს თამარ მეფის წინააღმდეგ აჯანყებაში მონაწილეობისათვის მას ქვემო ქართლის სხვა ციხეებთან ერთად ქვეშიც ჩამოართვეს. სამეფო ხელისუფლებამ ქვეში თორელთა ფეოდალურ საგვარეულოს გადასცა. თორელთა ამ შტომ ქვეშელთა სახელი დაიმკვიდრა. მოგვიანებით ქვეშელები უწოდეს თორელთა განაყოფ შტოს — ჯავახიშვილებსაც, რომლებმაც 1468 წელს მეფისგან გამოისყიდეს თავიანთი ძველი სამამულო — ქვეში. 1573 წელს ქვეშში გამაჰმადიანებული დაუდ-ხანის ერთ-ერთი რეზიდენცია იყო. ამ პერიოდში იგი საბარათიანოში შედიოდა. XVI-XVIII საუკუნეებში ქვეშის ციხე საორბელიშვილოს მნიშვნელოვანი სიმაგრე იყო. XVIII საუკუნის 40-იან წლებში სარდალმა და მსაჯულთუხუცესმა ქაიხოსრო ორბელიშვილმა ციხე განაახლა.

დმანისი

დმანისი მდებარეობს დმანისის ვულკანურ პლატოზე, თბილისიდან სამხრეთ-დასავლეთით, კლდოვან კონცხზე, მდინარეების მამავერასა და ფინეზაურის შეერთების ადგილას.

დმანისის ტერიტორიაზე VI-VIII საუკუ-

ნეებში მცირე დასახლება იყო, საეპისკოპოსო კათედრალით.

როგორც ქალაქი, წყაროებში პირველად IX საუკუნეში იხსენიება. ამ დროს მას არაბები ფლობდნენ. XI საუკუნის 80-იანი წლებიდან სელჩუკებმა დაიპყრეს. იგი 1123 წელს დავით IV აღმაშენებელმა გაათავისუფლა. დმანისი განსაკუთრებით დაწინაურდა XII-XIII საუკუნეებში. შემდეგ ბევრჯერ ქცეულა უცხოელთა თვდასხმის საგნად და საბოლოოდ დაცარიელდა XVIII საუკუნეში. ქალაქი ორი ნაწილისგან შედგებოდა: საკუთრივ ქალაქისაგან (კონცხზე), რომელსაც 13 პეჭტარი ეჭირა და გარეუბნისაგან მის სამხრეთით, ფინეზაურის ორივე ნაპირზე. საგანგებოდ იყო გამოყოფილი ციტადელი. გათხრების დროს აღმოჩნდა ქუჩების ტრასა, ბასტიონები, ხელოვნური მიწისქვეშა გასასვლელები, აბანოები, სამეურნეო ნაგებობათა ნაშთები. საეკლესიო ნაგებობათაგან მთავარია VI საუკუნის სიონი — სამეკლესიანი ბაზილიკის ერთი უმთავრესი ნიმუშთაგანი. ლაშა-გიორგის დროს, ეკლესიას დასავლეთის მხრიდან მიაშენეს მდიდრულად მოჩუქურთმებული კარიბჭე. მასზე საინტერესო წარწერებია. ერთ-ერთში მოხსენებულია მეფე ლაშა-გიორგი. ეკლესიის გვერდით სამრეკლო და უფრო გვიანდელი მცირე ეკლესია დგას. XVI საუკუნიდან ქალაქი დაცემის გზაზეა, მოიშალა ეკონომიკური ცხოვრება, შემდეგ კი სულ გაპარტახდა და გაუკაცრიელდა.

დმანისის არქეოლოგიური შესწავლა 1936 წლიდან დაიწყო და დღემდე გრძელდება. 1983 წელს შუა საუკუნეების ორმოებში ნაპოვნ

დმანისის ნაქალაქარი

ადგილი, სადაც აღმოჩნდა უძველესი ადამიანის ნაშთები

ძვლებში აღმოჩნდა მარტორქის კბილი, რომელმაც იმავე წელს ნაპოვნ სხვა ნამარხებთან ერთად საშუალება მისცა მეცნიერებს განესაზღვრათ ამ შრეების გეოლოგიური ასაკი. ნათელი გახდა, რომ დმანისში შუა საუკუნეების ნაგებობების ქვეშ ადრეული ადამიანის ცხოვრების ნაშთებია შემონახული. დმანისში აღმოჩენილი დასავლეთ ვერანიაში უძველესი ადამიანის ნაშთი 1999 წლამდე ქვედა ყბით იყო წარმოდგენილი. იგი Homo erectus-ის ჯგუფს მიაკუთვნეს. ქვედა ყბა გამო-

ზეზა და შხია

ირჩევა არქაული და ევოლუციური ნიშნების იშვიათი შეხამებით. 1999 წელს დმანისში აღმოჩნდა ჰომინიდის 2 თავის ქალა. ადამიანი, რომელიც დმანისში ცხოვრობდა ვერანის ერთ-ერთ უძველეს ჰომინიდადაა აღიარებული. მისი ასაკი 1,8 მლნ წლითაა განსაზღვრული.

ამჟამად, დმანისში ჰომინიდის ხუთი თავის ქალაა ნაპოვნი. მსოფლიოს არც ერთ ძველზე ჰომინიდის ამდენი ნაშთი ერთად არ აღმოჩენილა. ამ შედეგებმა საერთაშორისო სამეცნიერო საზოგადოების დიდი გამოხმაურება მოიპოვა, რადგან შეცვალა მანამდე მტკიცედ დამკვიდრებული მოსაზრება აფრიკიდან ჰომინიდების განსახლების შესახებ. აქ აღმოჩენილი თავის ქალების რეკონსტრუქციით „შექმნილ“ ჰომინიდებს სახელი დამთვალეირებლებმა შეურჩიეს და მათ შხიასა და ზენზას სახელით ვიცნობთ. „მოსანათლია“ ბოლო წლებში რესტავირებული გოგონას გამოსახულება...

2007 წლის 24 ოქტომბრიდან დმანისის არქეოლოგიური ძეგლები შეტანილია იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის საცდელ სიაში.

დმანისში არის ბოლნისისა და დმანისის ეპარქიის კათედრა და რეზიდენცია.